

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії східної Європи

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи бакалавра

на тему: «Репрезентація культурної спадщини козацької доби в монументальних місцях пам'яті та фестивалях в Україні (1991–2022 рр.)»

Виконав: студент IV курсу

денної форми навчання

напряму підготовки (спеціальності) 032 «історія та археологія»

Сокол Іван Вікторович

Керівник: к.і.н., доц.

Рачков Євген Сергійович

Рецензент: к.і.н., доц.

Іващенко Вікторія Юріївна

Харків-2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СПАДЩИНИ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ В МОНУМЕНТАЛЬНИХ МІСЦЯХ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ	9
РОЗДІЛ II. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СПАДЩИНИ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ В ЕТНОФЕСТИВАЛЯХ В УКРАЇНІ	51
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	79
ДОДАТКИ	95

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Історична пам'ять має безпосереднє відношення до політики пам'яті – способу, яким держава визначає, які події та які особи повинні бути вшановані, а які навпаки повинні бути забути чи ігноровані¹. На сучасному етапі політика історичної пам'яті є одним із осново-творчих факторів української державності. По-перше, вона допомагає зберегти історичну спадщину країни та дає можливість вшанувати досягнення попередніх поколінь, зокрема, в культурі, науці, мистецтві та інших галузях. По-друге, історична пам'ять є складовою національної ідентичності. Знання про історію та спадщину свого народу допомагає формувати та зберігати національну самосвідомість та самоповагу. По-третє, історична пам'ять допомагає уникнути повторення помилок минулого. Знання про історію допомагає суспільству розуміти причини конфліктів і своєю чергою допомагає уникати подібних ситуацій в майбутньому. Українська історія багата на складні події, які мають різні інтерпретації та вимагають різного ступеня уваги у межах політики пам'яті. Необхідно визнавати та вшановувати національну спадщину, зокрема культурну, історичну та релігійну. Політика пам'яті повинна враховувати інтереси різних культурних, етнічних, релігійних тощо спільнот, а також виконувати інтегративну роль.

Монументальні місця пам'яті та етнофестивалі, які репрезентують спадщину козацької доби, мають важливе значення для збереження історичної пам'яті та культурної спадщини України. Вони є важливим елементом націотворення, відображаючи важливість козацької епохи в історії українського державотворення. Такі монументальні місця пам'яті виконують низку функцій, серед яких можна виділити патріотичне виховання, формування національної свідомості та підвищення інтересу до культури та історії країни. Враховуючи це, дослідження репрезентації спадщини козацької

---

¹ Киридон А. Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів. К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. 436 с.

доби в монументальних місцях пам'яті та фестивалях дозволить глибше зрозуміти значення козацької доби в історії України та її вплив на сучасний соціокультурний та суспільно-політичний розвиток країни.

В умовах глобалізації традиційна культура постає на межі зникнення. Одночасно широку популярність отримують різноманітні практики, спрямовані на відродження національних звичаїв і традицій, збереження національної свідомості. Все це зрештою спливає на стабільність соціокультурного розвитку країни. Крім того, збереження культурної спадщини, безперечно, призводить до покращення міжнародного іміджу країни та налагодженню міжкультурного діалогу.

Об'єктом дослідження є присвячені козацькій добі монументальні місця пам'яті та фестивалі в Україні.

Предметом дослідження є репрезентація спадщини козацької доби в монументальних місцях пам'яті та фестивалях в Україні.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період незалежності України, тобто 1991–2022 рр. Втім, окрему увагу присвячено аналізу пам'яток, що репрезентують спадщину козацької доби, які з'явилися протягом кінця XIX – XX ст.

Територіальні межі дослідження охоплюють сучасну територію України.

Метою роботи є дослідження характерних особливостей репрезентації культурної спадщини козацької доби в Україні на прикладі вивчення тематичних монументальних місць пам'яті та фестивалів на козацьку тематику.

Для реалізації поставленої мети були сформульовані наступні завдання:

1. Ознайомитися з літературою, що присвячена монументальним місцям пам'яті та фестивалям на козацьку тематику в Україні.
2. Дослідити трансформацію репрезентації культурної спадщини козацької доби у відповідних монументальних місцях пам'яті в Україні.

3. Визначити характерні особливості репрезентації культурної спадщини козацької доби у фестивалях на козацьку тематику в Україні.

4. Систематизувати дані про присвячені козацькій добі монументальні місця пам'яті та фестивалі в Україні на основі побудови каталогу.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації даних про монументальні місця пам'яті та фестивалі в Україні, що репрезентують культурну спадщину козацької доби, а також створені відповідного каталогу.

Методологічною основою дослідження стали історико-порівняльний, історико-топологічний та аналіз індукції. Під час дослідження було сформовано каталог пам'яток та фестивалів, присвячених козацькій добі. Крім того, були використані методи та підходи культурної антропології та візуальної історії, зокрема семіотичний підхід. Цей підхід дозволив визначити характерні особливості та провести аналіз репрезентацій культурної спадщини козацької доби. Як відомо, семіотика є наукою, яка досліджує способи передачі інформації, властивості знаків та знакових систем в людському суспільстві, природі або в самій людині. Основоположниками сучасної семіотики вважаються Ч. Пірста Ф. де Соссюр. Ч. Пірс увів у науковий обіг термін «семіотика» та сформував її основні принципи. Зокрема, він розробив класифікацію знаків, розділивши їх на три види: знаки іконічні; покажчики або індекси; символи або загальні знаки. Знаки іконічні виконують функцію передачі ідеї та репрезентують певні речі, імітуючи їх; покажчики (індекси) говорять про річ, тому що фізично пов'язані з нею; символи (загальні знаки) асоціюються зі значенням речей завдяки звичці. З 1970-х рр. семіологія переорієнтувалась на дослідження окремих комунікативних систем та отримала назву «семіологія комунікації». Натомість «семіологія сигніфікації» навпаки була зорієнтована на вивчення різноманітних ознак, які

спостерігалися в соціокультурних сферах та утворювали певні знакові системи².

У дослідженні також використовується концепція «місць пам'яті» (П. Нора), яка дозволяє більш ґрунтовно проаналізувати причини та характерні особливості спорудження пам'ятників та проведення фестивалів, що репрезентують культурна спадщину козацької доби.

Окрему увагу слід звернути на термінологічні аспекти досліджуваної теми, зокрема, на поняття «козак» та «козацька культура». Як відомо, козаки для українського суспільства мають сакральне значення. Сьогодні показовою є тенденція, коли чоловіки в Україні називають себе «козаками», проте така самоідентифікація та ототожнення себе з козацькою культурою та або субетнічною спільнотою часто позбавлене підґрунтя. Козацька ідентичність передбачає різні аспекти та форми вираження, зокрема етнічну, культурну і політичну складові. Як правило, сьогодні переважає саме культурний аспект цієї ідентичності, у рамках якого використання культурних засобів (одяг, зовнішній вигляд, атрибути тощо) козацької доби має свідчити про приналежність тієї чи іншої людини до «козацького роду». Проте часто використання перерахованих культурних засобів має спорадичний і ситуативний характер, відбувається час від часу. Тому, напевно, варто визнати недостатній рівень осмислення козацької культури та її розуміння серед широкого загалу. В умовах російсько-української війни «козакам» стали називати захисників України. Водночас, у межах дослідження поняття «козак» та «козацька культура» використовують в історичному значенні, тобто під репрезентацією козацької спадщини розуміється відображення культурних традицій козаків XV–XVIII ст.

Історіографія питання. Слід відзначити, що монументальні місця пам'яті та фестивалі в Україні, які присвячено козацькій добі, досліджені слабо. Повною мірою це стосується причин встановлення пам'ятників чи

---

² Рачков Є. С. Методи та підходи візуальної історії: аналіз історіографії. Харківський історіографічний збірник. 2015. Вип. 14. С. 27-41.

організації та подальшої еволюції фестивалів. Практично поза увагою дослідників опинилися питання впливу монументальних місць пам'яті та фестивалів на формування громадської думки та національної свідомості української нації. Серед небагатьох робіт, присвячених пам'ятникам козацькій добі, слід згадати поодинокі дослідження М. Копила³, О. Бачинської та В. Полторока⁴, В. Путятіна⁵, Л. Сичевської та Л. Олійник⁶, О. Титової⁷ та ін. Серед досліджень фестивалів на козацьку тематику насамперед слід згадати роботу Н. Стецько «Концептуальні засади розвитку етнофестивального туризму в Україні»⁸. Зокрема, дослідниця наголошує, що етнофестивали являють собою «широке поле» для дослідження різних науковців: етнологів, географів, культурологів, туризмологів та ін.

Дослідження також торкається питань *memory studies*, зокрема «місць пам'яті». Слід відзначити, що ця тема знайшла репрезентацію в дослідженнях чималої кількості зарубіжних та вітчизняних науковців. Наприклад, серед українських авторів слід згадати Л. Нагорну⁹, яка вивчає феномен історичної пам'яті та механізми її функціонування, а також зосереджує увагу на взаємодії культури та історичної пам'яті; А. Киридон¹⁰, яка звертає увагу на відмінності змістовного наповнення українського поняття «студії пам'яті» з іноземними відповідниками; Ю. Зерній¹¹, що висвітлює основні властивості, функції та

³ Копил М. Пам'ятки українського козацтва в Державному реєстрі нерухомих пам'яток України: реалії та перспективи // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2013. Вип. 22, ч. 1. С. 252-257.

⁴ Бачинська О. А., Полторак Володимир Миколайович. Пам'ять про українське козацтво: наука та практика (на матеріалах культурної спадщини Одеської області України) // *Theory, practice and science, Abstracts of XXIII International Scientific and Practical Conference*. Токіо, Японія, 2021. С. 146-148.

⁵ Путятін В. Д. Пам'ятки монументального мистецтва Слобожанщини. Збірка науково-популярних статей до 70-річчя від дня народження. – Х.: Курсор, 2011. С. 181-182.

⁶ Сичевська Л. Є., Олійник Л. Г. Козацькі пам'ятники – складова козацької спадщини // Київський науковий вісник. Київ. 2022. С. 49-56.

⁷ Олена Т. М. Ще раз про Каталог пам'яток і пам'ятних місць Українського козацтва XVI–XVIII ст. // *Археологія доби українського козацтва XVI–XVIII ст. : навч. посіб. / М-во освіти України, Ін-т змісту і методів навчання, Нац. ун-т імені Тараса Шевченка; [Д. Я. Телегін, І. С. Винокур, О. М. Титова та ін.]*. Київ. 1997. С. 249-251.

⁸ Стецько Н.П. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕТНОФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ. Наукові записки. 2016. №2. С. 139-140.

⁹Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2012. 328 с.

¹⁰Киридон А. М. Студії пам'яті у сучасній гуманітаристиці: історія становлення // Український історичний журнал. № 4. 2017. С.150-161.

¹¹Зерній Ю. О. Як суспільства пам'ятають: властивості та механізми функціонування історичної пам'яті // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. № 4 (8). 2008. С. 35-43.

механізми історичної пам'яті; Г. Касьянова¹², який звертає увагу на генеалогію понять «історична пам'ять» та «історична політика» та на їхнє функціонування в українському середовищі та ін.

Джерельна база дослідження. Джерела, які були використані у даній роботі, можна поділити на писемні та візуальні. До першої групи належать різноманітні згадки про монументальні місця пам'яті та фестивалі в Україні, що репрезентують спадщину козацької доби, опубліковані в регіональних і центральних засобах масової інформації, включаючи інформаційні сайти в мережі Інтернет. Також було використано актові джерела, насамперед, які визначають принципи роботи з культурною спадщиною, насамперед, закони України «Про музеї та музейну справу» (1995 р.), «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), «Про охорону археологічної спадщини» (2004 р.), «Про культуру» (2011 р.) та ін. До другої групи джерел (візуальних) належать фото та відео монументальних місць пам'яті та фестивалів в Україні, що репрезентують спадщину козацької доби. Переважна більшість візуальних джерел були віднайдені автором у мережі Інтернет.

Структура роботи зумовлена окресленою метою та завданням. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, а також додатків.

---

¹² Касьянов Г. В. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять // Український історичний журнал. № 2. 2016. С.118-137.

РОЗДІЛ I. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СПАДЩИНИ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ В МОНУМЕНТАЛЬНИХ МІСЦЯХ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ

Репрезентація культурної спадщини в монументальних місцях пам'яті є важливим елементом візуальної культури та формування національної ідентичності. Така репрезентація створює символічний образ культурної спадщини, який своєю чергою впливає на конструювання та трансформацію історичної колективної пам'яті. Одним із основних принципів, яким слід керуватися під час відображення культурної спадщини в монументальних місцях пам'яті, має бути пошук суспільного діалогу та внутрішньополітичного консенсусу. Ще одним важливим принципом постає історична достовірність, досягти яку можливо завдяки використанню історичних та археологічних джерел. Репрезентація спадщини козацької доби в монументальних місцях пам'яті України є важливим, оскільки ця доба є ключовим елементом у формуванні національної ідентичності та культурної спадщини.

Одним із найбільш відомих козацьких пам'ятників в Україні є скульптура Богдана Хмельницького (див. додаток №1, пункт №1), яка розміщена в місті Київ на Софійській площі. Відкриття пам'ятника відбулося 23 липня 1888 р., як вважають, за ініціативи історика, професора Київського університету М. Костомарова (вочевидь, ідея встановити пам'ятник з'явилася ще в 1840-х рр.)¹³. Дозвіл на спорудження пам'ятника було надано царським урядом.

Створити пам'ятник доручили скульптору М. Микешину. Він розробив проєкт пам'ятника. Але коли бронзову модель виставили в Києві для загального огляду, почалися проблеми. Автор запропонував занадто складну композицію: окрім постаті гетьмана, вона включала затоптану копитами коня та накриту польським прапором постать єзуїта, фігуру польського пана, що падає зі скелі

---

¹³ 23 липня 1888 року в Києві відбулося відкриття пам'ятника Богдану Хмельницькому. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1784727.html> (дата звернення 16.09.2022)

та зображення вбитого єврея з православними церковними цінностями у скрючених руках. Зрозуміло, що символіка пам'ятника могла призвести до міжетнічного розбрату та викликали загалом негативну суспільну реакцію¹⁴.

Загалом, початковий проєкт пропонував імперський наратив. Проєкт пам'ятника було затверджено імператором Олександром II, який навіть наказав надати для спорудження скульптури мідний брухт із фондів Морського відомства. Загальна вартість робіт становила близько 145 тис. рублів. Враховуючи, що споруджувати пам'ятник мали на громадські пожертвування, виникла ідея дещо спростити його композицію. М. Микешин спочатку чинив опір будь-яким змінам, але зрештою був змушений погодитися здешевити проєкт на третину. До літа 1873 р. між комітетом зі спорудження та скульптором було досягнуто домовленості про вилів пам'ятника. Робота затягнулася, а 1878 р. імператор наказав, щоби «прикрита польським прапором фігура була зовсім знята і знищена». Тож у результаті від початкового проєкту залишилася лише статуя Богдана Хмельницького на коні, яку відлили в Петербурзі 1879 р. і на початку 1880-х рр. привезли до Києва. Фігуру встановили на Софійській площі на тимчасовому постаменті. Тоді ж розпочався пошук грошей на спорудження постійного постаменту. Олександр II, який мав звичай особисто підписувати всі архітектурні рішення у великих містах імперії, незадовго до смерті наказав зробити постамент у вигляді простого насипного кургану. Водночас київські фахівці вважали таке рішення непрезентабельним. У результаті Олександр III 1883 р. розпорядився безкоштовно передати під постамент неотесані гранітні блоки, що залишилися у Києві після будівництва Ланцюгового мосту¹⁵.

Слід зазначити, що М. Микешин був ображений на київських замовників і повністю відмовився від роботи. Фігуру Богдана Хмельницького на Софійській площі прикрили конструкцією з дошок, щоб захистити від негоди та опадів. Були побудовані підсобні приміщення для робітників, які обробляли

---

¹⁴ Богдану Хмельницькому в Києві. URL: <http://toursdekiev.com.ua/ru/pamiatnik-Bogdanu-Khmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)

¹⁵ Пам'ятник Богдану Хмельницькому. URL: <https://oktv.ua/turizm/dostoprimechatelnosti-kieva/pamyatnik-bogdanu-hmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)

каміння, а також хлів для їхніх потреб. Але недобудований пам'ятник та площа стали непривабливим місцем. І в один момент на дерев'яній «клітці» пам'ятника з'явилася напис неначе від імені гетьмана: «Зніміть з мене цю буду собачу. Нехай я білого світу побачу!»¹⁶.

1885 р. завершити спорудження пам'ятника Богдану Хмельницькому погодився київський архітектор В. Ніколаєв. Він відмовився від оплати за керівництво роботами, своєю чергою Державна Рада виділила на спорудження пам'ятника 12 тис. рублів¹⁷. Згідно з проєктом В. Ніколаєва, постамент пам'ятника став нижчим, його висота становила 10 метрів 85 сантиметрів. Щоби приховати порушення пропорцій, застосували доволі простий прийом: постамент оздобили плющем. У 1887 р. також за проєктом В. Ніколаєва навколо пам'ятника встановили чавунну огорожу та ліхтарі. Роботу пришвидшили у зв'язку зі святкуванням 900-річчя Хрещення Русі у 1888 р.¹⁸.

Отже, композиція пам'ятника складається зі скульптури гетьмана, який, неначе звертаючись до народу, на повному скаку осадив коня. Авторам вдалося досить точно передати постать гетьмана (під час моделювання обличчя гетьмана було використано іконографію Б. Хмельницького, тож скульптура наділена портретними рисами), а також деталі його одягу. Постамент скульптурної композиції відносно невисокий. Пам'ятник доступний для кругового огляду, це дає можливість ретельно розглянути деталі композиції.

Після революції 1917 р. проросійські написи на постаменті пам'ятника, наприклад «...єдина неподільна Росія», було визнано непотрібними. На початку 1920-х рр. їх замінили на табличку, яка містила тільки ім'я гетьмана та рік встановлення пам'ятника «1888». Після закінчення Другої світової війни, площі було надано ім'я Богдана Хмельницького, а в 1993 р. їй повернули колишню назву – Софійська. 1998 р. за проєктом архітектора Ю. Лосицького, відповідно

---

¹⁶ Пам'ятник Богдану Хмельницькому. URL: <https://oktv.ua/turizm/dostoprimechatelnosti-kieva/pamyatnik-bogdanu-hmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)

¹⁷ Богдану Хмельницькому в Києві. URL: <http://toursdekiev.com.ua/ru/pamiatnik-Bogdanu-Khmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)

¹⁸ Пам'ятник Богдану Хмельницькому. URL: <https://oktv.ua/turizm/dostoprimechatelnosti-kieva/pamyatnik-bogdanu-hmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)

до старих архівних креслень, біля пам'ятника було відновлено огорожу та ліхтарі, знесені 1946 р.¹⁹.

Сьогодні пам'ятник є одним із символів Києва, репрезентує культурно-символічний образ міста, приваблює чимало туристів. Пам'ятник присутній на чисельних листівках, фотографіях та відеозаписах, присвячених місту. Слід також відзначити, що Богдану Хмельницькому присвячено чимало монументальних місць пам'яті в Україні та закордоном. Проаналізуємо ще два пам'ятка, які знаходяться у містах Хмельницький (Хмельницька область) та Нікополь (Дніпропетровська область).

Перший пам'ятник (див. додаток №1, пункт №25) відкрили у 1993 р. в Хмельницькому на честь святкування 500-річчя заснування міста. Можна припустити, що міська влада, яка замовила виготовлення та встановлення скульптури, хотіла вшанувати пам'ять та сприяти формуванню певного образу міста. На сайті мерії зазначено, що: «... кінний пам'ятник, присвячений Богдану Хмельницькому, є символом міста»²⁰. Пам'ятник 1993 р. став одним із перших в незалежній Україні, який було присвячено гетьману. Його авторами стали скульптор В. Борисенко та архітектор М. Копил. Пам'ятник являє собою бронзову скульптуру Богдана Хмельницького на коні, в динамічній позі. У правій руці гетьман тримає високо здійняту булаву, лівою рукою він притримує вузду. Скульптуру встановлено на плоскому трапецієподібному постаменті, оббитому плитами. Можна припустити, що автори скульптури надихалися пам'ятником Богдану Хмельницького у Києві. Зокрема, авторам вдалося майже ідентично повторити одяг та зброю (хоча у дещо незвичних пропорціях).

Другий пам'ятник Богдану Хмельницькому (див. додаток №1, пункт №7) знаходиться в місті Нікополь і був встановлений в 1954 р. Основна відмінність цієї скульптури від попередніх двох полягає у тому, що гетьман зображений в повний зріст і без коня. Пам'ятник загалом є символом радянського міфу про

---

¹⁹ Пам'ятник Богдану Хмельницькому. URL: <https://oktv.ua/turizm/dostoprimechatelnosti-kieva/pamyatnik-bogdanu-hmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)

²⁰ Хмельницька міська рада. URL: <https://khm.gov.ua/> (дата звернення 16.09.2022)

«братські народи». Час його спорудження також не є випадковим. Він встановлений під час святкування «300-річчя воз'єднання України з Росією»²¹. Радянська влада таким чином маніпулювала образом гетьмана. Місце, в якому встановлено пам'ятник, обрано невипадково: неподалік сучасного міста розташовувалася Микитинська Січ, тут гетьманом Війська Запорізького було обрано Богдана Хмельницького, а також тут проходила підготовка до визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої. Повертаючись до аналізу пам'ятника гетьмана, потрібно зазначити, що автором було обрано скульптора І. Кавалерідзе. За його задумом гетьмана було зображено в класичному образі у повний зріст в гетьманському парадному одязі, права рука злегка підтримує булаву, заткнуту за козацький пояс, а ліва – тримає грамоту. Скульптуру встановлено на постаменті прямокутної форми, що спирається на ступінчасту основу. На постаменті закріплено меморіальну дошку з написом: «Богдан Хмельницький 1595–1657».

Серед гетьманів реєстрового козацтва та кошових отаманів Запорізької Січі, яким присвячено монументальні місця пам'яті, слід, насамперед, згадати Петра Конашевича Сагайдачного²². Всі відомі нам пам'ятників Петру Сагайдачному було встановлено в роки незалежності України. Один із найвідоміших пам'ятників Петру Сагайдачному (див. додаток №1, пункт №31) було споруджено 2001 р. в м. Київ на Контрактній площі, навпроти Києво-Могилянської академії у сквері, на перетині з вулицею П. Сагайдачного. Вважається, що саме тут гетьман був похований в 1622 р., але точне місце поховання ще досі не встановлено. Пам'ятник було встановлено за кошти киян і жителів с. Кульчиці, що на Львівщині, де в 1587 р. народився майбутній гетьман²³. Постанову про спорудження пам'ятника було видано Кабінетом Міністрів України 31 серпня 1995 р. За створення пам'ятника взявся скульптор

²¹ Історія міста Нікополя. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?lang=ua&idCrm=70a40369-6167-46b4-e96d-594387549b35> (дата звернення 16.09.2022)

²² Стеценко Н. С. Сагайдачний (Конашевич-Сагайдачний) Петро Кононович // Харків: видавництво «Право», 2016. Т. 1: Історія держави і права України. С. 655-658.

²³ Пам'ятник Сагайдачному. URL: <https://kudago.com/kev/place/pamyatnik-sagajdachnomu/> (дата звернення 18.09.2022)

В. Швецов, до якого приєдналися ще Б. Крилов, Е. Кунцевич, О. Сидорук, архітектори М. Жариков, Р. Кухаренко та Ю. Лосицький²⁴. Композиція пам'ятника відзначається динамічністю силуету гетьмана, який зображений верхи на коні. Скульптура являє собою монумент на сірому гранітному п'єдесталі у формі природної брили з м'яко-заокругленими кутами, яка встановлена у центрі забрукованого невеличкого майданчика на невисокому штучному земляному пагорбі. Права рука гетьмана піднята в енергійному жесті та тримає булаву – символ влади, а ліва стримує коня за повід. Постаць ледь повернена, що підкреслено рухом довгого плаща з динамічними складками за спиною. Можна припустити, що автори намагалися «оживити» скульптуру гетьмана, адже, якщо стати прямо перед пам'ятником, то здається, що Сагайдачний зупинив коня, а якщо дивитися з боку, здається, що кінь ось-ось кинеться в бій. Потрібно відзначити, що пам'ятник характеризується високим ступенем деталізації: майстерно показано кожну рису обличчя гетьмана та кожен м'яз його коня. Не забули архітектори і про улюблену зброю гетьмана – на боці у нього можна побачити причеплений сагайдак зі стрілами. Завершує композицію вмонтована сіра гранітна плита з викарбуваним гербом гетьмана та його іменем, а з іншого боку скульптури розміщено другу подібну плиту з анотаційним написом про авторів і виконавців та дату відкриття. Показово, що скульптуру не було приурочено до певної події, тож можемо припустити, що на меті було саме звеличення самої постаті гетьмана і прославлення в його образі всієї могутньої української держави. Пам'ятник популярний серед містян та туристів. Біля нього завжди збирається багато студентів, а також це одне з місць, де призначають побачення²⁵.

Інший пам'ятник Петру Сагайдачному було встановлено 1992 р. в с. Кульчиці Львівської області (див. додаток №1, пункт №19). Попередній і цей пам'ятники мають схожу композицію, єдиною відмінністю між ними є

---

²⁴ Сагайдачному Петру пам'ятник. URL: <http://wek.kiev.ua/uk/> (дата звернення 18.09.2022)

²⁵ На Контрактовій площі в Києві. URL: https://ua.igotoworld.com/ru/poi_object/67534_pamyatnik-sagaydachnomu-kiev.htm (дата звернення 18.09.2022)

демонстрація динаміки коня: у першому випадку він різко зупинився, тоді як у другому – іде повільно. Ідея встановити пам'ятник в с. Кульчиці виникла ще 1922 р. до 300-річчя з дня смерті гетьмана. У 1971 р. львівський скульптор П. Кулик разом із своїми студентами пропонував відтворити фігуру гетьмана в камені, макет його пам'ятника зараз знаходиться в сільському музеї. Водночас лише 11 жовтня 1992 р. пам'ятник було встановлено. Він виготовлений з бронзи на Львівській скульптурній фабриці, гранітний постамент привезено з м. Коростишів Житомирської області²⁶. Авторами пам'ятника стали українські скульптори Д. Крвавич, М. Посікір, Л. Яремчук та архітектор М. Федик. Композиція пам'ятника включає фігуру гетьмана, який сидить на коні, у правій руці він тримає гетьманську булаву. Пам'ятник встановлено на гранітному постаменті, в передній частині якого міститься герб Сагайдачного. Встановлення цього пам'ятника, так само, як і пам'ятника гетьману в Києві, не було приурочено до певної дати. Метою авторів, насамперед, було увіковічнення славетного гетьмана на його батьківщині²⁷.

Одну з перших скульптурних композицій, присвячених Петру Сагайдачному, яка з'явилася в роки незалежності України (див. додаток №1, пункт №15), було встановлено в 1991 р. в м. Хотин Чернівецької області. Автором монументу став скульптор В. Гамаль. Пам'ятник виготовлено з бетону, а його поверхню оздоблена міддю. Над головою фігури кошового отамана міститься хрест, а в руках він тримає козацькі атрибути: шаблю та булаву. З обох боків від гетьмана стоїть козацьке військо²⁸. Пам'ятник було встановлено з метою вшанування 370-ї річниці битви під Хотином 1621 р. Монументальне місце пам'яті прославляє подвиг козаків та демонструє незламність українського народу. Своєю чергою хрест вказує на прагнення Сагайдачного захистити православну віру на теренах України. Зменшений макет пам'ятника

---

²⁶ Кульчиці. Пам'ятник гетьману Сагайдачному. URL: <https://kolokray.com/uk/f/kulchitsy-pamyatnik-getmanu-sagaydachnomu.html> (дата звернення 18.09.2022)

²⁷ Музей Петра Сагайдачного в Кульчицях. URL: <https://translate.google.com> (дата звернення 18.09.2022)

²⁸ Пам'ятник гетьману Сагайдачному. URL: https://rest.guru.ua/ua/hotin/places/302-pamiatnik_sagaidachnomu/ (дата звернення 18.09.2022)

знаходиться в міському музеї Хотина. Цей пам'ятник є чудовим прикладом скульптурної композиції, яка, з одного боку, вшановує героїчний подвиг українських козаків під Хотином, а з іншого боку, є важливим компонентом культурного простору міста та області.

Ще один пам'ятник Петру Сагайдачному (див. додаток №1, пункт №57) було встановлено 2008 р. в Севастополі, проте після анексії Криму Росією у 2014 р. скульптуру знесли та видали наказ про її утилізацію. Окупаційна влада півострова висловлювалася наступним чином про пам'ятник: «Вони пам'ятники встановлювали, вони шанують цих особистостей і цей камінь – ось хай вони шанують їх далі». Слід зазначити, що це була єдина скульптура, присвячена гетьману на території Криму²⁹. Врятував скульптуру від повного знищення колишній мер Харкова Г. Кернес. Він вмовив тодішнього так званого «губернатора Севастополя» С. Меняйла віддати пам'ятник Харкову. Автором монумента є скульптор В. Луцак. Він знав, що його твір буде встановлено у Севастополі біля бухти «Омега» на честь 225-річчя заснування міста, тому прагнув відобразити у пам'ятнику морську тематику. Композиція пам'ятника включає скульптуру Сагайдачного з розпростертими руками на високому облицьованому чорним мармуром постаменті. За поясом у гетьмана міститься булава, яка нагадує про його високий статус та значну роль в українській історії. Нижче відтворено хвилі, що обвивають статую гетьмана. Однак поза, в якій стоїть гетьман незвична, тому мешканці Севастополя свого часу прозвали пам'ятник «танцюючим гетьманом»³⁰. Встановлення скульптури Сагайдачному в Харкові супроводжувалося святковими заходами. Депутатом Харківської міської ради І. Терехов зазначав, що відкриття пам'ятника Сагайдачному має глибокий символічний зміст та підкреслює український характер міста. Він також наголосив на тому, що багато людей не знають про зв'язок між Харковом

---

²⁹ В Севастополі знесли пам'ятник гетьману Сагайдачному. URL: https://www.bbc.com/russian/rolling_news/2014/04/140426_rm_sevastopol_monument_removed (дата звернення 18.09.2022)

³⁰ «Кримський» пам'ятник Сагайдачному відкрили в Харкові. URL: <https://www.mediaport.ua/krymskiy-pamyatnik-sagaydachnomu-otkryli-v-harkove> (дата звернення 18.09.2022)

та гетьманом, але частково саме завдяки політиці та військовій діяльності Сагайдачного постало місто³¹. Для Харкова пам'ятник став символом українського вектору розвитку, помітною складовою символічного простору міста.

Вважається, що початок організації українського козацтва пов'язаний з особистістю волинського князя Дмитра Вишневецького, якого часто ототожнюють з героєм народної пісні «про Байду», звідси походить поширене в літературі прізвище «Байда-Вишневецький». 1999 р. у м. Запоріжжя на о. Хортиця було відкрито пам'ятний знак Дмитру Вишневецькому (див. додаток №1, пункт №30). На ньому міститься такий напис: «Дмитро Вишневецький (Байда) (1516–1563). Один з перших козацьких гетьманів України, який в 1554–1555 р. збудував на Малій Хортиці фортецю, започаткувавши Запорозьку Січ».

Поширеною практикою вшанування пам'яті діячів козацької доби є встановлення монументів на вулицях, названих на честь цих же постатей. Наприклад, у смт Гусятин Тернопільської області в 1992 р. було встановлено пам'ятник Северину Наливайку (див. додаток №1, пункт №21) на однойменній вулиці. Северин Наливайко є знаковою постаттю для населеного пункту, оскільки є уродженцем Гусятини. Композиція пам'ятника включає фігуру козака з оголеним торсом в широких шароварах, що стискає в правій руці шаблю, а лівою звертається до оточуючих (можливо, інших козаків)³².

Україна має багатогранну культуру та складну історію, протягом якої українці намагалися відстоювати власну державність. Одним із тих, хто очолював боротьбу козаків проти поневолювачів, був кошовий отаман Іван Сірко. Як і більшість козаків, він відмовився від присяги московському царю і виступив проти підписання Переяславської угоди. Пам'ять про кошового отамана знайшла втілення в багатьох меморіальних місцях пам'яті на всій території України. Одна із найпопулярніших скульптур Івану Сірку (див.

---

³¹ У Харкові відкрили пам'ятник гетьману Сагайдачному. URL: <https://www.city.kharkiv.ua/uk/news/-29016.html> (дата звернення 18.09.2022)

³² Пам'ятник Северину Наливайку у Гусятині. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/1293/pam-yatnik-severinu-nalivaiko-u-gusyatinii> (дата звернення 02.11.2022)

додаток №1, пункт №65) розміщена на Бурсацькому узвозі, над входом до станції метро «Історичний музей» у центрі Харкова. Встановили пам'ятник 18 серпня 2017 р., а офіційне відкриття пам'ятки відбулося 23 серпня того ж року та приурочено до святкування 26-ї річниці Незалежності України. На втілення ідеї пам'ятника знадобилося 6 років, її підтримали багато харківських меценатів. Скульптором і архітектором проекту став заслужений діяч мистецтв України О. Рідний. За його словами відливати фігуру почали ще 2011 р.: «Ідея встановити в Харкові, на місці стародавнього кріпосного валу, монумент отаману Сірку належить голові Харківської обласної організації Всеукраїнської Спілки краєзнавців Івану Саратову, який довгі роки займався вивченням життя отамана»³³. Участь у спорудженні пам'ятника взяв військово-патріотичний рух «Східний корпус», на прапорах якого зображений Іван Сірко. Наприклад, 2014 р. за ініціативи руху було встановлено перший пам'ятний знак Івану Сірку в Харкові біля «Дзеркального струменю». За час свого існування пам'ятний знак декілька разів намагались пошкодити³⁴.

Ще одна скульптура яка зображає Івана Сірка (див. додаток №1, пункт №64) в повний його зріст знаходиться в Козацькому сквері, м. Каховка Херсонської області. Вибір місця для історичного пам'ятника на Херсонщині був абсолютно правильним з історичної точки зору, оскільки Іван Сірко багато разів успішно завойовував турецьку фортецю Іслам-Кермен, руїни якої знаходяться на дні Каховського водосховища. Урочисте відкриття пам'ятника відбулося в 2017 р.. Ініціативу по ідеї встановлення скульптури взяв на себе Каховський окремий козацький полк імені І. Сірка³⁵. Можна прослідкувати певну схожість з пам'ятником Сірку в Харкові. В обидвох варіантах скульптури проявляються деякі спільні та схожі деталі, наприклад, поза в якій стоїть козак та деякі елементи одягу. Але все ж пам'ятник в Каховці відрізняється – до грудей

³³ Пам'ятник кошовому отаману. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2288766-u-harkovi-vstanovili-pamatnik-kosovomu-otamanu-ivanu-sirku.html> (дата звернення 26.09.2022)

³⁴ У Харкові з'явився монумент кошовому отаману Івану Сірку. URL: <https://nationalcorps.org/u-harkov-z39javivsja-monument-koshovomu-otamanu-ivanu-srku/> (дата звернення 26.09.2022)

³⁵ У Каховці відкрили пам'ятник Івану Сірку. URL: <https://translate.google.com> (дата звернення 26.09.2022)

він притискає гетьманську булаву, за поясом видніється пістоль, а лівою рукою він тримається за шаблю. Погляд гетьмана спрямований у бік річки Дніпро (можливо автори хотіли зосередити його увагу на те місце де знаходяться руїни фортецю Іслам-Кермен)³⁶.

Пам'ятники Івану Сірку зображають кошового отамана, одягнутого як у вбрання козацької старшини, так і простий козацький одяг. Наприклад, пам'ятник (див. додаток №1, пункт №48), встановлений 2010 р. в м. Покрова Дніпропетровської області, зображає кошового отамана в більш простому одязі. Скульптура виглядає динамічною: Іван Сірко ніби кудись іде, дивлячись трохи в бік, його ліва рука тримається за шаблю, підперезану до поясу. За поясом видно пістоль та козацьку булаву. Було встановлено, що це перший в Україні пам'ятник кошовому отаману в повний зріст³⁷.

Характерною монументальною формою вшанування пам'яті про Івана Сірка є низка доволі схожих між собою погрудь. Наприклад, це погруддя в с. Капулівка Дніпропетровської області (див. додаток №1, пункт №8) та у м. Мерефа Харківської області (див. додаток №1, пункт №23). Перше погруддя споруджено 1963 р. на території комплексу, де було перепоховано рештки тіла Івана Сірка та зведено невеликий курган. Автором проекту став В. Шконда. Своєю чергою погруддя в Мерефі встановили 1993 р. Вочевидь, це один із перших таких пам'ятників Івану Сірку, встановлених у незалежній Україні. Більшість дослідників називає батьківщиною кошового отамана саме Мерефу на Слобожанщині. До слова, інша назва містечка, зафіксована деякими українськими літописами, – Сірківка³⁸. Автором погруддя також став В. Шконда. Слід відзначити, що встановлення погруддя викликало дискусії серед місцевої громади. Все почалося з того, що початковий концепт пам'ятника, запропонований в 1970-х рр., передбачав спорудження скульптури кошового отамана в повний зріст (за проектом І. Гончара). Проте першу спробу

³⁶ В Каховці. URL: <https://translate.google.com> (дата звернення 26.09.2022)

³⁷ Сірко. URL: <https://www.shukach.com/ru/node/12791> (дата звернення 26.09.2022)

³⁸ Пам'ятник Івану Сірку. URL: <https://tourcenter.kh.ua/uk/infrastruktura/pamyatnik-ivanu-sirku> (дата звернення 26.09.2022)

встановлення скульптури Харківське обласне управління культури відкинуло. Потім до проєкту доєднався краєзнавець із Мерефи К. Романів, але місцеві й столичні чиновники відмовили авторам, зазначивши, що пам'ятник стане прикладом буржуазного націоналізму. Тоді Романів зустрівся з нікопольським скульптором Шкондою. Той зголосився відлити погруддя з чавуну, подібне до того, яку було встановлено в с. Капулівка. Водночас для цього потрібні були гроші. Довгий час Романів збирав пожертви мерэф'ян на увічнення кошового отамана. Вже відлите погруддя Сірка певний час залишалося у дворі Романіва, поки місцева влада не дала дозвіл на встановлення пам'ятника. Однак, комісія з Харкова, розглянувши скульптуру, визнала її малохудожньою. Було виділено кошти з обласного бюджету на замовлення проєкту харківським авторам. Незабаром вони представили три моделі пам'ятника, які були виставлені на обговорення громадськості в міській бібліотеці. Всі постаті виглядали неприродними, здавалося, що вони позують у козацькому одязі. Зокрема, на виставці було представлено фотографію пам'ятника авторства Гончара. Конкурсна комісія проголосувала за роботу Гончара, однак зібраних коштів виявилось замало для реалізації цього проєкту. Зрештою міська влада вирішила встановити погруддя Івану Сірку авторства Шконди³⁹.

Слід відзначити, що чимала кількість монументальних місць пам'яті, присвячених козакам, виконані у вигляді погрудь. Наприклад, пам'ятники Івану Виговському (див. додаток №1, пункт №44) в с. Шаповалівка Сумської області, Данилу Апостолу (див. додаток №1, пункт №38) в с. Великі Сороченьці Полтавської області, Івану Богуну (див. додаток №1, пункт №34) у с. Кальник Вінницької області тощо.

Осмилення скульптурних бюстів необхідно проводити з урахуванням їх форми та стилю. Зазвичай, такі пам'ятки зображують лише голову та верхню частину тулуба, що може вказувати на те, що особистість та її досягнення були

---

³⁹ Що було спочатку: Мерефа чи Сірко? Як історично місто пов'язане з отаманом. URL: <https://merefa.gromada.group/news/istorichne-minule/4439-sho-bulo-spochatku-merefa-chi-sirko-yak-istorichno-misto-pov-yazane-z-otamanom> (дата звернення 26.09.2022)

головними критеріями для створення бюста. Найчастіше такі пам'ятки мають серйозний та суровий вигляд обличчя з очною деталізацією міміки людини. Вивчення таких пам'яток допомагає зрозуміти соціальний контекст їх створення та значення для наступних поколінь.

Погруддя зазвичай зображує голову, шию та зазвичай є меншими за повнорозмірну скульптуру. Повноцінна скульптура зазвичай зображує цілу людину або фігуру. Пам'ятники, які зображують історичну постать по пояс, містять як голову, так і частину тулуба, тому вони можуть вважатися перехідним етапом між цими двома видами скульптури. Вони можуть бути більшими, ніж погруддя, але не такими повнорозмірними, як повноцінна скульптура.

Наприклад, скульптура встановлена 2003 р., під авторством скульптора І. Зарічного, Івану Самойловичу (див. додаток №1, пункт №33) в с. Ходорків Житомирської області є гарним прикладом такого роду скульптур. Монумент представляє собою бронзовий фігуру козака стоїть на гранітному постаменті на якому викарбувано надпис: «Іван Самойлович. Гетьман України. 1672-1687». Фігура козака зображена в гордій позі, Самойлович одягнений у вишуканий костюм, а його ліва рука тримає булаву, правою рукою тримається за пояс, погляд у гетьмана впевнений і направлений вперед⁴⁰.

Крім того, пам'ятники такого типу можуть мати незвичайний дизайн та складові частини композиції. Скульптура Івана Підкови (див. додаток №1, пункт №13) в Черкасах виготовлена у вельми оригінальному стилі. Скульптор П.І. Кулик з Львова та архітектор В.І. Блюсюк є авторами пам'ятника. Унікальність цієї скульптури закладається у стилізованому образі козака, його фігура виглядає ніби намальована картинка набула об'єму, а його постамент представлений кілько ярусним та схожим на скелю, що символізує силу та стійкість козака про яку ходять легенди. На одному із ярусів постаменту розташована модель бронзової гармати та дошка з написом, що вказує на Івана Підкову як відомого героя спільної боротьби російського, українського,

---

⁴⁰ Ходорків. URL: <https://ukrainaincognita.com/zhytomyrska-oblast/popilnyanskyi-raion/khodorkiv/khodorkiv> (дата звернення 26.09.2022)

білоруського та молдовського народів у другій половині XVI ст. проти татаро-турецьких поневолювачів, якого він очолював. Місто Черкаси було центром цієї боротьби в Україні. Пам'ятник встановлено в рік святкування 700-річного ювілею м. Черкаси. Пам'ятник Івану Підкові став не лише об'єктом історичного дослідження, але й культурним надбанням, що привертає увагу як вітчизняних, так і іноземних туристів⁴¹.

Репрезентація козацької слави в монументальних місцях пам'яті відбувається не лише шляхом відтворення образу-постаті того чи іншого козацького ватажка, а і через представлення загального історико-культурного наративу козацької доби, репрезентації козацтва загалом, у поєднанні з християнською символікою тощо. Так, на околицях с. Тягинка Херсонської області 1992 р. було встановлено пам'ятник «Козацька слава» (див. додаток №1, пункт №20). Чимось монумент схожий на «Монумент Незалежності України» в Києві. Пам'ятник у с. Тягинка репрезентує спогади про походи козаків на фортецю Тягин, зокрема, про похід козаків на чолі з кошовим отаманом Іваном Сіркою 1673 р. Відкриття монументальної композиції було приурочено до 500-річчя козацтва⁴². Пам'ятник являє собою колону з фігурою Святого Архангела Михаїла. Як відомо, після прийняття християнства праслов'янський покровитель воїнства Перун в народній уяві ототожнювався саме з Архангелом Михаїлом.

Загалом, чимало скульпторів та архітекторів намагаються показати у своїх роботах зв'язок між козацтвом та християнською вірою. Наприклад, 1912 р. у м. Чигирин, нині Черкаська область, встановлено православний хрест («кам'яний хрест на Замковій горі») (див. додаток №1, пункт №2) з метою увіковічення пам'яті козацьких старшин Юрія Богуна та Іллі Сутугі, які прийняли мученицьку смерть під час облоги міста в 1596 р., та в пам'ять про сотні козаків, що положили свої голови захищаючи місто від турецьких

---

⁴¹ Пам'ятник Івану Підкові. URL: <https://discover.ck.ua/locations/pamyatnik-ivanu-podkove2> (дата звернення 26.09.2022)

⁴² Тягинська територіальна громада. URL: <http://tiahyinka-sr.gov.ua/> (дата звернення 26.09.2022)

загарбників та польської шляхти в 1678 р., а також воєводі Івану Ржевському і полковнику Якову Коробці⁴³. Вважається, що на місці спорудження пам'ятника знаходиться поховання козаків, тому композиційні рішення цього пам'ятника не є випадковими. На кам'яному хресті по бокам знаходиться дві чавунні дошки. На правій написано «На пам'ять про військових старшин Юрія та Іллі Сутузі, відданих мученицькій смерті поляками, тримавши в облозі 1597 р. місто та відбитими і знищеними гетьманом Наливайком», на лівій – «На пам'ять про воєвод Івана Ржевського, полковника Якова Коробкита інших християнських воїнів полеглих в бою при захисту Чигирин в 1678 р. від 120000 турецько-татарської орди»⁴⁴. На верхній частині хреста-пам'ятника встановлено історичний герб міста. Пам'ятник робить наголос на трагічній долі полеглих в бою козаків. Сьогодні він є доволі популярним туристичним місцем.

1964 р. пам'ятний знак на честь героїв битви з польсько-шляхетськими та турецькими загарбниками був прийнятий на державний облік⁴⁵. А в листопаді 2005 р. було виготовлено нові паспорти об'єктів культурної спадщини НІКЗ «Чигирин», затверджені Службою охорони культурної спадщини Черкаської обласної державної адміністрації та Державною службою з питань національної культурної спадщини. У паспорті вищезгаданого пам'ятника було надано таку його характеристику: «Пам'ятний знак-хрест, встановлений на двоступінчастому постаменті. Постамент в нижній частині виготовлений з кам'яної шашки, верхня частина: кам'яна-штукатурка, яка місцями розтріскана. Постамент частково деформований на вигляд. Загальна висота пам'ятника 4440 мм, постаменту – 2450 мм. Пам'ятник стоїть на бетонній площадці площею 41 м², покритій великорозмірними гранітними плитами типу «брекчія», з двох гранітних сходин до основної алеї, що веде до пам'ятника Б. Хмельницькому»⁴⁶.

⁴³ Кам'яний хрест на Замковій горі. URL: <https://kropyva.ck.ua/content/kamyanii-khrest-na-zamkov-i-gor-danina-pamyat-kozatskim-starshinam-yur-yu-> (дата звернення 28.09.2022)

⁴⁴ Матюшенко Б., Шповира Ю., Чабан М. Забутою Україною. Дніпропетровськ: Імапрес, 2006. С.18.

⁴⁵ Чепурна І. Пам'ятко охоронна робота на Чигиринщині у 50-60 рр. ХХ ст.//Черкащина в контексті історії України. Черкаси. 2008. С. 1-5.

⁴⁶ НА НІКЗ «Чигирин». - Паспорт об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак на честь героїв битв з польсько-шляхетськими й турецькими загарбниками (1596-1597, 1677-1678рр.)», 2005.

Ще одним відображенням християнської релігії в козацькій скульптурі є наступна пам'ятка – «Українським загиблим козакам» (див. додаток №1, пункт №24). Розміщений він в м. Полтава та встановлена в 1994 р. на Панянському бульварі. Місце, де розміщено гранітний козацький хрест, є провідним елементом художнього образу пам'ятника, і його вибір не є випадковим. Це місце має значну історичну цінність та глибоку символічність, оскільки колись на цьому місці стояла Спаська башта з брамою в'їзду до козацької Полтавської фортеці, що надає йому додаткового історичного контексту. Ідея створення була дещо спільна з попереднім пам'ятником – присвячена українським козакам, які загинули під час Полтавської битви у Північній війні у 1700-1721 рр..

Композиція пам'ятки складається з напису «Українським загиблим козакам». Також на монументі розміщено знак «Всевидяче око», який є одним з атрибутів таємних масонських лож. Ми можемо зробити припущення, що історія створення даного пам'ятника певною мірою пов'язана з масонством. Масивна основа пам'ятника символізує могильний курган. На вершині кургану – козацький хрест значних розмірів, як символ твердості віри і самовідданості козаків. Бунчуки біля підніжжя пам'ятника нагадують нащадкам про символи козацької влади. Герб Полтави часів правління Богдана Хмельницького знаходиться біля підніжжя хреста. Дану скульптуру прийнято вважати місцем пам'яті і на сьогоднішній день біля пам'ятника загиблим українським козакам проходять урочисті заходи з нагоди пам'ятних дат, а також тут вручають премію імені Самійла Величка⁴⁷.

Спадщина козацької доби представлена не лише поодинокими пам'ятниками, але також історико-культурними комплексами, заповідниками тощо. Одним із показових прикладів є «Гетьманська столиця» у м. Батурин Чернігівської області, де знаходяться споруди та пам'ятники, що репрезентують козацьке минуле. Зокрема, слід згадати Пам'ятник жертвам Батуринської трагедії 1708 р. (див. додаток №1, пункт №36), який було створено у 2004 р.

---

⁴⁷ Цикл «Пам'ятники Полтави»: пам'ятник Українським загиблим козакам. URL: <https://central-ua.tv/news/13856/> (дата звернення 29.09.2022)

Пам'ятник у формі хреста став одним із перших в історико-культурному заповіднику⁴⁸. Авторами проєкту стали архітектор, лауреат державної премії імені Т. Г. Шевченка А. Гайдамака та скульптор М. Обезюк. Хрест у даному випадку символізує «розіп'ятий в 1708 р. і воскреслий Батурин», а разом із тим і «розіп'яту та воскреслу Україну». Автори роблять наголос на релігійних аспектах вшанування пам'яті, зокрема, через зображення розп'яття. На лабрадоритовій вставці теракотового кольору з протилежної сторони скульптури зображено ікону «Богоматір з немовлям», знайдену археологами. Після відкриття пам'ятника біля його підніжжя було перепоховано рештки козаків та мешканців, що стали жертвами Батуринської трагедії. Їхні останки були знайдені під час проведення археологічних розкопок у центральній частині міста. Перед встановленням пам'ятника було проведено інженерно-геологічні дослідження, розроблено архітектурно-інженерні креслення фундаменту під меморіальний знак. Майже з самого відкриття пам'ятника було розпочато процедуру його занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Фахівці заповідника розробили облікову документацію, яка була підтримана Державною службою з питань національної культурної спадщини та Міністерством культури України. Зрештою 2009 р. рішенням Кабінету Міністрів України кам'яний хрест було занесено до переліку пам'яток національного значення⁴⁹.

Територія історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» також містить ще один значимий пам'ятник: масштабну меморіальну композицію «Молитва за Україну» (див. додаток №1, пункт №43). Він розташований на території заповідника на майдані Гетьманської слави навпроти Воскресенської церкви, де знаходиться усипальниця Кирила Розумовського⁵⁰. Робота над скульптурною композицією почалася ще 2008 р. і збіглася з часом

⁴⁸ День Пам'яті: виповнюється 310 років з дня Батуринської трагедії. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/den-pamiati-vypovniuietsia-310-rokiv-z-dnia-baturynskoi-trahedii-180444.html> (дата звернення 01.10.2022)

⁴⁹ Пам'ятник жертвам Батуринської трагедії 1708. URL: <http://poradnik.org.ua/category/21-regional/5216-1708> (дата звернення 01.10.2022)

⁵⁰ «Молитва за Україну»: гетьманський з'їзд у Батурині. URL: <https://cheline.com.ua/chelinetv/pishajsya-ridnim-krayem-video/molitva-za-ukrayinu-getmanskiy-z-yizd-u-baturini-video-15881> (дата звернення 01.10.2022)

присвоєння Батурина статусу міста (до цього він вважався селом міського типу). Урочисте відкриття відбулося в День соборності України 2009 р. за участі Президента України В. Ющенка⁵¹. Авторами пам'ятника виступили скульптори М. Мазур та Б. Мазур. Пам'ятник було виконано за державним замовленням, кошти на створення скульптури було виділено з державного бюджету. Монументальна пам'ятка зображує п'ять українських гетьманів, під час правління яких Батурин був столицею Лівобережної України. Кожен гетьман зображений особливим чином. Наприклад, Д. Многогрішний має натхненний та впевнений вигляд, Самойлович – збентежений, Мазепа – цілеспрямований, Орлик – замислений, а Розумовський – розчарований та задумливий⁵². Гетьмани зібралися за круглим столом, щоб обговорити спільну мету – об'єднати Україну, і схилилися над картою держави. Над ними зображена фігура Богородиці (додана 2014 р.), яка символізує захист України від ворожих помислів і злодіянь. Пам'ятник споруджено на круглому арковому постаменті, який надає скульптурі особливу величність. Безперечно, головною метою авторів пам'ятника було зображення ідеї соборності нашої держави. Також треба зазначити, що композиція пам'ятника сповнена глибоким символізмом, оскільки гетьмани жили та правили в різний час, але всі вони символізують єдність України через ідею козацтва. Пам'ятник є важливим культурним надбанням Батурина, що привертає до себе увагу туристів з усього світу, та є однією з його ключових пам'яток.

Загалом відображення у пам'ятнику одразу кількох історичних персоналій доволі поширено серед монументальних місць пам'яті, присвячених козацькій добі. Наприклад, у м. Жовті Води Дніпропетровської області в 1992 р. було відкрито пам'ятник «Героям Визвольної війни українського народу 1648–1654 рр.» (див. додаток №1, пункт №22). Він знаходиться в місцевому парку Слави. Пам'ятник присвячений загиблим козакам у битві під Жовтими Водами

---

⁵¹ Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця». URL: <https://baturin-capital.gov.ua/component/content/article/5-main.html> (дата звернення 01.10.2022)

⁵² Пам'ятник «Гетьмани. Молитва за Україну». URL: <https://chernihivregion.travel/turystychni-objekty/pamiatky-oblasti/item/1029-pamiatnyk-hetmany-molytva-za-ukrainu> (дата звернення 01.10.2022)

1648 р. Авторами скульптурної композиції стали заслужені скульптори України А. Білостоцький і О. Супрун. А сам пам'ятник було споруджено за проектом заслуженого архітектора України В. Гнездилова⁵³. Відливка скульптур у бронзі відбувалася на київському творчо-виробничому об'єднанні «Художник». За спогадами скульптора А. Білостоцького, першим у кого виникла думка встановити цей пам'ятник, був письменник В. Козаченко⁵⁴. Спочатку існував задум зобразити кущі, поле, дику траву, тобто те, що характерно для українського степу. Пошуки ідей для вдосконалення пам'ятника були досить довгими і спонукали авторів до інших варіантів. Так з'явилася фактично зовсім нова композиція. З 1979 р. відповідальність за виготовлення пам'ятника взяв на себе головний архітектор міста Ю. Кривонос. Він пройшов усі інстанції у Раді Міністрів УРСР, уклав угоду зі скульптурною майстернею Києва і довів справу до кінця. Монумент відлили у бронзі й у розібраному стані в червні 1985 р. на чотирьох машинах привезли зі столиці до Жовтих Вод⁵⁵. Проте, через внутрішні проблеми, пов'язані з перебудовою в СРСР, встановлення скульптури було відкладено на певний час. Загалом, композиція пам'ятника включає три фігури вершників, розташованих на пагорбі, символізує собою спостережний пункт гетьмана Б. Хмельницького під час історичної битви під Жовтими Водами. Поруч зі скульптурою гетьмана встановлено скульптури його соратників І. Богуна і М. Кривоноса. Скульптура вирізняється динамікою героїв, які нібито тільки зупинилися, щоб оцінити ситуацію на полі бою. Потрібно відзначити, що автори хотіли увіковічнити пам'ять про усіх козаків, які брали участь в битві, головною ідеєю стало прославлення героїзму і національного патріотизму козаків.

---

⁵³ Героям Визвольної війни українського народу 1648 – 1654 рр.. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?idCrm=3e4f6b5e-ab61-af47-9322-59007d05dc02&lang=ua> (дата звернення 02.10.2022)

⁵⁴ Пам'ятники Парку Слави м. Жовті Води. URL: <https://www.dnipro.lib.dp.ua/PamytnikuParkySlavum.ZhovtiVody> (дата звернення 02.10.2022)

⁵⁵ Героям Визвольної війни українського народу 1648 – 1654 рр.. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?idCrm=3e4f6b5e-ab61-af47-9322-59007d05dc02&lang=ua> (дата звернення 02.10.2022)

Серед інших масштабних пам'ятників, присвячених козацькій добі, слід згадати скульптурну композицію «Героям Берестецької битви» на території історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви», що в с. Пляшева Рівненської області (див. додаток №1, пункт №17). Відкриття бронзового монумента відбулося 1991 р. з нагоди 340-ї річниці Берестецької битви. У створенні пам'ятника помітну роль зіграв скульптор А. Куц. Головна ідея пам'ятник полягає в репрезентації Визвольної війни за незалежність під проводом Б. Хмельницького як найбільш важливої події в історії України, участь в якій брав увесь український народ⁵⁶. Скульптурна композиція включає фігуру запорожця, реєстрового козака, покозаченого селянина та маленького хлопчика. Символом майбутнього тут є хлопчик, що знаходиться між запорожцем та реєстровим козаком. Особливу увагу потрібно звернули на тризуби на шаблях як найбільш важливі національні українські символи. А. Куц у спогадах зазначив, що коли він додавав тризуб на скульптуру, той ще не був Малим Державним Гербом України. На автора чинили чималий тиск співробітники обкому КПУ, вони вимагали прибрати цей, як вони казали, націоналістичний знак, проте скульптор цього не зробив⁵⁷. Відомо, що на урочистому відкритті пам'ятника зібралися тисячі людей з України та зарубіжжя. На свято прибули народні депутати України, тодішні голова Верховної Ради України Л. Кравчук та Патріарх України Мстислав (Скрипник). На території заповідника було створено живий коридор, від брами до церкви Святого Георгія Переможця.

Загалом існує чимало меморіальних комплексів, що присвячені відомим історичним постатям козацької доби. Деякі з них порівняно невеликі. Водночас всі вони слугують важливими монументальними місцями пам'яті. Наприклад, меморіальний комплекс Петру Калнишевському (див. додаток №1, пункт №14) в с. Пустовійтівка Сумської області (рідне село кошового отамана),

---

⁵⁶ Берестечко. URL: <https://volyntravel.com.ua/cossack-heritage/berestetchko.html> (дата звернення 04.10.2022)

⁵⁷ Пам'ятник героям Берестецької битви. Скульптор А. Куц. URL:

https://www.facebook.com/zapovidnyk.berestechko/posts/1686766264685881/?locale=ar_AR (дата звернення 04.10.2022)

споруджений в 1991 р. до 300-річчя народження кошового отамана. Він є нагадуванням про колишню силу та славу Запорізької Січі. Скульптуру кошового отамана зображено в повний зріст з гетьманською булавою у руці піднятою до гори, з досить суворим виразом обличчя. Пам'ятну табличку з написом про Калнишевського розміщено біля його ніг, що підкреслює його значимість в історії України⁵⁸.

Загалом, Петро Калнишевський став важливим символом боротьби за вільну Україну та захист козацьких традицій, тому в Україні існує чимало присвячених йому пам'ятників. Наприклад, 2012 р. було відкрито скульптуру Петра Калнишевського (див. додаток №1, пункт №54) в смт. Недригайлів Сумської області до 320-річчя від дня народження кошового отамана. Головним спонсором спорудження пам'ятника став Президент України В. Ющенко⁵⁹. Козацький полководець зображений у динамічному образі вершника, він одягнутий в тривіальну амуніцію козаків, у правій руці тримає бойовий стяг.

Слід відзначити, що монументальні місця пам'яті, що репрезентують козацьку спадщину, мають власну іконографію. Зокрема, вже було зазначено, що деякі пам'ятники мають форму хреста та використовують православну церковну іконографію, інші репрезентують козацьке вбрання, зброю та клейноди. Водночас, важливим також стало відображення в монументальних місцях пам'яті національних символів, наприклад української кобзи. Показовим прикладом є пам'ятник «Запорізький козак і кобзар» (див. додаток №1, пункт №12), встановлений 1982 р. у Києві на вулиці Петра Сагайдачного. 1982 р. м. Запоріжжя подарувало пам'ятник Києву на честь його 1500-річчя. Автором проекту став скульптор та архітектор Л. Орленко. Пам'ятник символізує козацтво, а також традиційну українську культуру, музику та поезію.

---

⁵⁸ Пам'ятник Петру Калнишевському. URL:

<https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?lang=ua&idCrm=2e0ef187-e9db-09da-b8ee-5899b18153db> (дата звернення 05.11.2022)

⁵⁹ 23 жовтня у Недригайлові освятили пам'ятник останньому кошовому отаманові Січі Запорізької Петру Калнишевському. URL: <https://history.sumy.ua/news/559-23-zhovtnia-u-smt-nedryhailiv-osviatyly-pamiatnyk-ostannomu-koshovomu-otamanovi-sichi-zaporizkoi-petru-kalnyshevskomu.html> (дата звернення 05.11.2022)

Скульптурна композиція виготовлена у реалістичній манері, з уважним ставленням до деталей⁶⁰.

Особливу увагу заслуговує скульптура «Сини, мої соколи» (див. додаток №1, пункт №42), який був встановлений в 2009 р. на Майдані Гетьманської слави в м. Батурин, Чернігівській області. Цей пам'ятник може здатися звичайним та не надто значущим для звичайного громадянина, але насправді він має важливий символічний зміст. Його скульптори та архітектори – М. Мазур та Б. Мазур⁶¹.

Жінка на пам'ятнику немовби зустрічає своїх синів після довгої розлуки, а птах, що збирається сісти на гілку калини, створює додаткову символіку. Цей пам'ятник репрезентує та символізує єдність Правобережної та Лівобережної України, а матір обіймає своїх синів та благословляє їх на вірну службу Батьківщині.

В контексті історії, композиція пам'ятника «Сини, мої соколи» є символічним втіленням єднання нації, розриви якої були викликані політичними та територіальними розділами країни. В цьому полягає головне значення цієї скульптури: авторам вдалося передати усі смислові відтінки, які вони хотіли передати суспільству. Ця ідея є актуальною й досі. Вороги все ще намагаються розділити Україну, які з'явилися на нашій землі з імперіалістичними прагненнями щодо нашої території, так само, як і раніше.

Низка пам'ятників в Україні присвячена керівникам козацько-селянських національно-визвольних повстань. Наприклад в 2015 р. у межах святкування дня святого Михаїла у м. Умань Черкаської області відбулося урочисте відкриття пам'ятника Залізняку і Гонті (див. додаток №1, пункт №60)⁶². Керівники козацько-селянського повстання Коліївщини в 1768–1769 рр. стали героями боротьби проти кріпосництва, релігійних та національних

---

⁶⁰ Скульптурна група «Запорізький козак і кобзар». URL: <http://wikimapia.org> (дата звернення 04.10.2022)

⁶¹ Пам'ятник «Сини мої, соколи». URL: <https://chernihivregion.travel/places/pamatnik-sini-moi-sokoli> (дата звернення 04.10.2022)

⁶² В Умані відкрили пам'ятник Гонті і Залізняку. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2015/11/25/148752/> (дата звернення 04.10.2022)

утисків правобережного українського населення в Речі Посполитій. Відомо, що будівництво пам'ятника було заплановане міською владою в 1968 р. до 200-річчя Коліївщини. Тоді було встановлено пам'ятний камінь-обітницю на честь двох козаків. Після майже півсторіччя громадські активісти зібрали кошти на встановлення сучасного пам'ятника. Його автором став скульптор І. Зарічний. Композиція пам'ятника, виготовленого з бронзи, зображує історичний момент, коли Гонта та Залізняк зустрілися верхи на конях під Уманню. Скульптури стоять на півсферичному постаменті, навколо якого викарбовано цитату Павла Тичини: «Я єсть народ, якого правди сила ніким звойована ще не була!». Також варто зазначити, що пам'ятник вражає своєю величчю та красою. Історик Б. Черномаз зазначає, що «...пам'ятник дуже важливий. Це символ боротьби у наш час за нашу історичну пам'ять, яку п'ята колона намагається забрати. До цього пам'ятника влада не доклала ніяких зусиль. Це ініціатива громадськості»⁶³. Водночас, слід відзначити, що постаті Гонти та Залізняка сьогодні мають різні оцінки з боку польських, єврейських та українських істориків і відповідних національних спільнот. Ці дві історичні постаті відомі вбивством багатьох тисяч євреїв Умані, тисяч поляків, а також катуванням та вбивством українців-уніатів. Натомість чимало українські історики визнають їх як героїв визвольної боротьби, народних месників. Гонта постає в українській історичній пам'яті як мученик, що заплатив страшними муками за своє бажання звільнити рідний народ⁶⁴.

Досить відомим пам'ятником Максиму Залізнику (див. додаток №1, пункт №28) являється скульптура в с. Медведівка Черкаської області. Перед нами постає образ зображений по пояс на постаменті, в який вмонтовано табличку з наступним написом: «Максим Залізняк. Керівник народного повстання – Коліївщини. 1768р.». Ліва рука Максима Залізняка тримає його шаблю, а права притискує булаву до грудей. За поясом в козака видно пістоль.

⁶³ «Це символ боротьби за нашу історичну пам'ять». URL: <https://cherkasy24.info/10468-ce-simvol-borotbi-zanashu-storichnu-pamyat-v-uman-osvyatili-pamyatnik-gont-zalznyaku.html> (дата звернення 04.10.2022)

⁶⁴ Гонта та Залізняк – українські герої чи проросійські сепаратисти?. URL: <https://rusorel.info/gonta-i-zalzyak-ukrainskie-geroi-ili-prorossijskie-separatisty/> (дата звернення 06.10.2022)

Голова Максима Залізняка трохи повернена ліворуч, а його суворий вираз обличчя свідчить про те, що він готовий зустріти ворога, погляд його направлений вперед⁶⁵.

Популярною тенденцією є те, що в Україні більшість скульптур руху Коліївщина можна знайти безпосередньо на Черкащині, ставлення до образів гайдамаків тут сакральне. Щодо образу Івана Гонти можна сказати, що до 2009 р. він не був втілений в монументальній скульптурі. Все змінилося з появою в м. Христинівка (козак народився в селі Россошки під Христинівкою) пам'ятника Гонті (див. додаток №1, пункт №47) роботи скульптора В. Сулими⁶⁶.

Серед інших монументальних місць пам'яті, присвячених козацькій добі, що мають контroversійний характер, слід згадати пам'ятник Івану Іскрі та Василю Кочубею (див. додаток №1, пункт №3), встановлений 1914 р. в м. Київ на площі Арсенальна, на якій зараз можна побачити постамент із гарматою. Роботу над пам'ятником доручили скульптору-аматору інженеру штабс-капітану П. Самсонову. Матеріал, з якого було зроблено скульптуру (стріляні гільзи), насамперед свідчить про брак коштів. Скульптура зображувала полтавського полковника Івана Іскру та генерального суддю Василя Кочубея, які розкрили задуми Івана Мазепи. Останній, як відомо, проводив переговори зі шведами та поляками під час Північної війни. Він зміг переконати російського царя, що Кочубей та Іскра брешуть і є зрадниками. Потім їх видали гетьману, який їх стратив. Але через кілька місяців Іван Мазепа перейшов на бік Карла XII, що призвело до появи антимазепінського міфу та формування героїчних образів Іскри та Кочубея. 1914 р. було не лише встановлено пам'ятник, але також відновлено могили козацької старшини в Києво-Печерській лаврі⁶⁷. Слід відзначити, що композиційні особливості пам'ятника викликали неоднозначну

⁶⁵ Пам'ятник Максиму Залізнику у с. Медведівці. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mBOdS2o-EOsJ:https://www.shukach.com/pl/node/14318&cd=7&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення 04.10.2022)

⁶⁶ «Нема Гонті не хреста, ні могили». URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/1520/218/53477/> (дата звернення 06.10.2022)

⁶⁷ Історія однієї гармати. URL: <https://web.archive.org/web/20080327093752/http://www.interesniy.kiev.ua/old/architecture/monuments/push> (дата звернення 06.10.2022)

суспільну реакцію. У газеті «Києвлянин» скульптури Івана Іскру та Василя Кочубея порівнювали з «двома п'яничками на відпочинку»⁶⁸. Пам'ятник хотіли демонтувати кілька раз, але на його захист встав С. Петлюра⁶⁹. Зрештою, за наказом міністра внутрішніх справ УНР М. Ткаченка, на весні 1918 р. пам'ятник було демонтовано, а на постаменті встановили гіпсовий бюст Івана Мазепи, який був згодом знищений денікінцями або за іншою версією польськими військами. Уцілів лише постамент⁷⁰, на якому 1923 р. більшовики встановили гармату як пам'ятник арсенальцям. На зворотній стороні дошки з іменами Кочубея та Іскри більшовики наказали зробити такий напис: «У 5-ту річницю Жовтневої революції Пленум Київської Міськради відзначає особливі заслуги перед Пролетарською Революцією Київського Арсеналу, першого заводу, який виступив у Києві зі зброєю в руках в жовтні 1917 року за владу Рад. Міська Рада робітничих і червоноармійських депутатів»⁷¹.

Символом боротьби за незалежність України є пам'ятники, присвячені Івану Мазепі. Встановлення таких пам'ятників засвідчує визнання внеску гетьмана в розвиток української державності. Слід відзначити, що образ Івана Мазепи в монументальному мистецтві України в основному представлений погруддями. Пояснити це можна пояснити кількома причинами. По-перше, під час створення пам'ятників Мазепі часто відбувалися складні суспільно-політичні перетворення, в умовах браку грошей погруддя слугували гарною формою меморіалізації. По-друге, тривалий час спостерігалось амбівалентне ставлення до гетьмана різною владою, тому для вшанування його пам'яті використовувався найбільш простий формат, тобто створення погрудь. Розглянемо кілька таких прикладів.

⁶⁸ Кочубею та Іскрі пам'ятник. URL: http://wek.kiev.ua/uk/Кочубею_та_Іскрі_пам'ятник (дата звернення 06.10.2022)

⁶⁹ Пам'ятники: час і ми. URL: https://zn.ua/HISTORY/pamyatniki-vremya-i-my-296401_.html (дата звернення 06.10.2022)

⁷⁰ Клуб Коренного Києвлянина. URL: <https://www.facebook.com/kiiev.klab/posts/1319135188115463/> (дата звернення 06.10.2022)

⁷¹ Історія однієї гармати. URL: <https://web.archive.org/web/20080327093752/http://www.interesniy.kiev.ua/old/architecture/monuments/push> (дата звернення 06.10.2022)

Перший – погруддя Івана Мазепи (див. додаток №1, пункт №26), яке знаходиться в с. Мазепенці Київської області (родове село гетьмана). Його було встановлено 1994 р. на гроші українського мецената М. Коца. Погруддя стало одним з перших монументальних місць пам'яті, присвячених гетьману в Україні. Спорудження пам'ятника означало офіційне визнання гетьмана в якості видатного діяча в українській історії. Погруддя було встановлено під егідою Міжнародного освітнього фонду імені Ярослава Мудрого. Автор пам'ятки – скульптор Е. Горбань⁷². На п'єдесталі пам'ятника зазначено роки правління гетьмана, а також рядки однієї з дум Івана Мазепи: «А за віру хоч помреть і вольностей бороніте». Ці слова відображають державну ідеологію часів гетьмана, його прагнення захищати віру та свободу українців. Важливо звернути увагу на місце розташування погруддя. Воно знаходиться на території ялинкового парку, в якому відбуваються різноманітні заходи, спрямовані на збереження та популяризацію національної історії та культури.

Інші пам'ятники, присвячені Івану Мазепі в Україні, є більш деталізованими, зокрема, містять гетьманські атрибути. Загалом пам'ятники гетьману засвідчують трансформацію суспільного сприйняття його ролі в історії країни. Наприклад, 2009 р. в Чернігові було встановлено погруддя Івану Мазепі (див. додаток №1, пункт №46). Його авторами стали член Національної спілки архітекторів України скульптор Г. Єршов та заслужений архітектор України В. Павленко⁷³. Бронзове погруддя гетьману встановлено на білій мармуровій колоні. У руках Іван Мазепа (в одязі козацької старшини) тримає булаву. На постаменті пам'ятника прикріплено родовий герб гетьмана.

Порушує практику спорудження погрудь, присвячених Івану Мазепі, пам'ятник, встановлений 2016 р. у м. Полтава на Соборному майдані, біля Успенського собору (див. додаток №1, пункт №61). Гетьман чи не вперше зображений у повний зріст. Авторами проекту стали скульптор М. Білик та

---

⁷² Пам'ятники та пам'ятні знаки на честь гетьмана Івана Мазепи. URL: http://hromada.hu/2016/nom_134/ukrznastvo/mazepa.html (дата звернення 07.10.2022)

⁷³ Пам'ятники та пам'ятні знаки на честь гетьмана Івана Мазепи. URL: http://hromada.hu/2016/nom_134/ukrznastvo/mazepa.html (дата звернення 07.10.2022)

архітектор В. Шевченко. Ініціатором встановлення пам'ятника виступив голова Полтавського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» М. Кульчинський, який збирав кошти на спорудження пам'ятника в Україні та закордоном. Найбільше пожертвували жителі Полтавщини. На урочистому відкритті пам'ятника був присутній Президент України П. Порошенко, який зазначив, що відкриття скульптури є подією не міського чи регіонального, а загальнонаціонального значення⁷⁴. Слід відзначити, що ідея створення пам'ятника з'явилася ще в середині 2000-х рр. Тоді ініціатори проєкту отримали підтримку Президента України В. Ющенка. Водночас міська влада чинила різноманітний спротив встановленню пам'ятника⁷⁵. Події Єврореволюції (2013–2014 рр.) та російська військова агресія проти України актуалізували ідею встановлення пам'ятника, що отримала широкого суспільного резонансу. Знову було розпочато збір коштів на спорудження пам'ятника. Зокрема, кошти були потрібні на реконструкцію пам'ятника, який шість років зберігався на подвір'ї Київського комбінату «Художник»⁷⁶. Показово, що пам'ятник має дві дати встановлення і відкриття. Встановлено пам'ятник було 14 жовтня 2015 р. біля Свято-Успенського собору, а офіційне відкриття відбулося лише 7 травня 2016 р.⁷⁷ Поневіряння скульптури на цьому не закінчилися. Пам'ятник неодноразово ставав жертвою вандалізму. У травні 2016 р. пам'ятник Івану Мазепі, напередодні відкриття, підірвали гранатою. Через деякий час вандали облили жовтою фарбою скульптуру і постамент. Міська рада відмовилася брати

⁷⁴ У Полтаві в присутності президента і патріарха відкрили багатостраждальний пам'ятник Мазепі. URL: <https://novynarnia.com/2016/05/07/u-poltavi-v-prisutnosti-prezidenta-i-patriarha-vidkrili-pershiy-u-sviti-pam-yatnik-mazepi/> (дата звернення 07.10.2022)

⁷⁵ Пам'ятник Івану Мазепі. URL: <https://discover.ua/locations/pamyatnyk-ivanu-mazepi-poltava> (дата звернення 07.10.2022)

⁷⁶ Пам'ятнику Мазепі у Полтаві знайшли тимчасове місце встановлення. URL: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/1103906-pam-yatniku-mazepi-u-poltavi-znajshli-timchasove-misce-vstanovlennya> (дата звернення 07.10.2022)

⁷⁷ Зріз епохи. Епічна історія встановлення пам'ятника Мазепі в Полтаві. Сюжет довжиною в 11 років. URL: https://texty.org.ua/articles/68034/Zriz_jepohy_Jepichna_istorija_vstanovlenna_pamjatnyka_Mazepi-68034/ (дата звернення 07.10.2022)

пам'ятник на баланс міста. Втім, у травні 2017 р. його було взято на баланс обласної ради⁷⁸.

Як відомо, після смерті Івана Мазепи, 1710 р. на спільній раді старшини та козацтва за участі представників османського султана і шведського короля Карла XII Пилипа Орлика обрали гетьманом у вигнанні. Пилип Орлик – визначний український діяч, полководець, поет і публіцист, створив першу в Європі конституцію «Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» або «Конституцію Пилипа Орлика». Конституція проголошувала принципи побудови Української держави, зокрема повну незалежність від Московії та Польщі та звільнення від чужоземного панування. Враховуючи це, не випадково, що українське суспільство прагне вшанувати пам'ять про Орлика.

Зокрема, 2011 р. у м. Київ було споруджено пам'ятник Пилипу Орлику (див. додаток №1, пункт №51) до 15-ї річниці прийняття Конституції України. Ідея створення скульптури виникла 2006 р. Авторами пам'ятника стали скульптор А. Куш та архітектор О. Стукалов. Загалом монументальна композиція складається з двох окремих частин. Першу присвячено гетьману, якого зображено в розкішному вбранні (слід відзначити, що автори провели досить кропітку роботу над відтворенням деталей вбрання гетьмана, відобразили дорогий одяг XVIII ст., зокрема малюнки на гудзиках). Лівою рукою автор конституції тримає булаву та спирається на тумбу з паперами, а в правій руці він тримає перо, яким начебто через декілька секунд підпише документ. Внизу скульптури ми можемо розгледіти родовий герб Орлика. Інша частина пам'ятника складається з різної козацької атрибутики: шаблей і списів, бойової сокири, щита і прапора. Також тут міститься стела з інформацією про гетьмана. Пам'ятник вийшов художньо привабливим, його було включено до переліку культурних монументальних пам'яток Києва⁷⁹.

---

⁷⁸ У Полтаві невідомі пошкодили пам'ятник гетьману Івану Мазепі, який планувалось відкрити 7 травня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2011584-u-poltavi-pidirvali-pamatnik-mazepi.html> (дата звернення 07.10.2022)

⁷⁹ Пам'ятник Орлику, Київ. URL: https://ua.igotoworld.com/ru/poi_object/67511_pamyatnik-pilipu-orliku-kiiev.htm (дата звернення 07.10.2022)

Із козацькою добою пов'язано чимало міфів про заснування українських міст. У деяких випадках такі міфи можуть протистояти історичним фактам, проте займати важливе місце в міських історичних наративах. Зазвичай у них не тільки наголошується на повазі до козацької спадщини, але також визнається значний внесок козаків у становлення та розвиток українських міст. Кожен такий пам'ятник має свою історію та символіку. Показовим прикладом є пам'ятник «Засновникам Харкова» (див. додаток №1, пункт №37), встановлений з нагоди святкування 350-ї річниці заснування Харкова 23 серпня 2004 р. Як відомо, існує багато припущень щодо заснування Харкова, а перша відома письмова згадка про місто датується 1656 р. Краєзнавці, археологи, історики та письменники пропонують власні теорії щодо обставин та історичних персоналій, пов'язаних із заснуванням міста. Доволі відомою є легенда про виникнення Харкова, що пов'язана з козаком Харьком. Пам'ятник «Засновникам Харкова» присвячено згаданому міфу про заснування міста. Пам'ятник (у вигляді козака на коні) було відлито на заводі «Монумент-скульптура» в Санкт-Петербурзі на кошти П. Фукса, О. Шишкіна та Г. Кернеса. У відкритті пам'ятника взяли участь тодішній Президент України Л. Кучма, голова Харківської облдержадміністрації Є. Кушнар'юв, мер Харкова В. Шумілін та місцева громадськість. Варто також зазначити, що пам'ятник став першою кінною скульптурою в місті і знаходиться майже в центрі Харкова, поруч з майданом Свободи – одним із найбільших в Європі⁸⁰. Автором пам'ятника є російський скульптор З. Церетелі. В Україну пам'ятник було привезено частинами, а вже потім їх склали російські фахівці. Також, як відомо, під час відкриття монумента до його підніжжя було закладено металеву капсулу з посланням до нащадків харків'ян⁸¹. У пам'ятника існує чимало прихильників, але так само достатньо і критиків. Наприклад, чимало істориків та краєзнавців виступило проти спорудження пам'ятника через історичну недостовірність

---

⁸⁰ Андреева О. Памятников стало больше: [пять художественных работ в камне увидели свет в дни празднования юбилея нашего города] / Ольга Андреева // Комсомольская правда. – 2004. С. 12.

⁸¹ «В городе. Харьков» № 2 «Харьковт уристический. 100 мест, которые нужно увидеть». Харків. 2011. С. 22.

заснування міста міфічним козаком. Крім того, критику викликав невластивий для козаків XVII ст. одяг та занадто пишній вигляд коня (заплетена грива, підстрижений хвіст) в скульптурній композиції⁸².

Загалом на Харківщині існує кілька пам'ятників, присвячених засновникам міст. Наприклад, у м. Барвінкове 1992 р. було встановлено пам'ятник Івану Барвінку (див. додаток №1, пункт №18). Харківський скульптор М. Овсянкін скористався знайденими керамічними парсунами із зображенням козака, щоби створити скульптурний образ Барвінка, а потім спроектував кілька варіантів пам'ятника. Проте, незабаром після початку будівництва, роботу над ним була зупинена за вказівкою влади. Незавершений монумент навіть довелося зруйнувати. У 1970-х рр. була спроба повернутися до спорудження пам'ятника, але безуспішно. Лише на першу річницю незалежності України у 1992 р. за ініціативою Харківської молодіжно-патріотичної організації «Сокіл» пам'ятник все ж було встановлено⁸³.

Ще одним прикладом є пам'ятник легендарному засновнику м. Дергачі козаку Деркачу (див. додаток №1, пункт №59). Його було відкрито в 2015 р. Автором скульптури став С. Гурбанов. Композиційною основою для створення пам'ятника став герб міста Дергачі, затверджений рішенням Дергачівської міської ради у 1999 р. На гербі зображений козак у традиційному одязі зі списом у правій руці, з шаблею та мушкетом у лівій руці. Під вістрям спису закріплений прапор України. У фронтальній частині постаменту розміщена бронзова табличка з написом: «Засновник міста козак Деркач 1660»⁸⁴.

Інший приклад – пам'ятник засновнику м. Кривий Ріг – козаку Рогу (див. додаток №1, пункт №50). Пам'ятник було встановлено в 2011 р.⁸⁵. Пам'ятник виготовлений з бронзи та складається зі скульптур козака та коня. Вся

⁸²Путятін В. Д. Пам'ятки монументального мистецтва Слобожанщини. Збірка науково-популярних статей до 70-річчя від дня народження. – Х.: Курсор, 2011. С. 181-182

⁸³ Пам'ятник козаку Івану Барвінку. URL:

<https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?lang=ua&idCrm=9b87f239-adb9-19b9-5b78-58f0852fbec8> (дата звернення 09.10.2022)

⁸⁴ Пам'ятник козаку Деркачу - легендарному засновнику міста Дергачі. URL:

<https://www.shukach.com/ru/node/47700> (дата звернення 12.10.2022)

⁸⁵ Пам'ятник козаку Рогу. URL: https://www.turpravda.ua/places/ua/krivoy_rog/Pamjatnik_kazaku_Rogu-s5518/ (дата звернення 12.10.2022)

композиція стоїть на масивному постаменті, виконаного з моноліту залізної руди з криворізького кар'єру.

Ще одним яскравим прикладом скульптури, що відображає засновника свого міста, буде вірно згадати пам'ятник в м. Глобине, що знаходиться в Полтавській області, який представляє образ Генерального писаря війська Запорізького Івану Глобі (див. додаток №1, пункт №52) відкритого 2012 р.⁸⁶. Скульптурна композиція з авторством українських скульпторів В. Шулик, Д. Коршунов, В. Голуб має наступний вигляд – козак стоїть на невеликому постаменті на якому з центральної сторони розміщена табличка з гербом міста, а також трішки вище вмонтована меморіальна дошка з надписом: «Іван Якович Глоба військовий писар Запорозької Січі, легендарний засновник м. Глобине». Глоба розміщена в самісінькому центрі місті, він дивиться на все місто ніби спостерігає за всім, що в ньому відбувається.

Історія нашої країни багата на визначні постаті, які внесли свій вклад у розвиток нашої держави. Але без збереження історичних джерел, які засвідчують їхні досягнення, ця історія може бути викривлена або забута. Тому важливо не тільки встановлювати пам'ятники, але і досліджувати історичні документи, які можуть розповісти про минуле нашої країни.

Наприклад, про постать Івана Глоби мало досить мало. Для повноцінного вивчення його життя та діяльності необхідно знайти документальні джерела, які б допомогли зрозуміти роль цієї визначної постаті в історії нашої країни. Якщо мова йде про постать Глоби, варто згадати про ще один пам'ятник, який належить Лазареві Глобі – його однофамільцю. Він знаходиться з 1972 р. в м. Дніпро (див. додаток №1, пункт №9).

Авторами скульптури «Лазарю Глобі» було обрано: скульптора народного художника Росії, скульптора Едуарда Миколайовича Курильова і відомого реставратора й архітектора Костянтина Васильовича Присяжного. За

---

⁸⁶ Символ історії та визначна пам'ятка міста. URL: <http://www.globyne-rada.gov.ua/2009-03-18-11-50-41/819-2015-10-21-13-40-44.html> (дата звернення 12.10.2022)

здумом авторів, даний пам'ятник повинен був стати унікальним в своєму роді: козак, що саджає маленький паросток під гілками живого двохсотлітнього дубу.

Унікальність полягала в тому, що в радянському союзі інших схожих пам'ятників не було. А якщо говорити про відмінності пам'ятника Лазарю Глобі від інших пам'ятних скульптур, даного розділу дипломної роботи, то потрібно зазначити, що даний пам'ятник зображує вже козака у відставці, який займається своєю улюбленою справою (саджає дерева). Тобто тут іде прославлення не скільки чогось козацького або героїчного, скільки вдячності самому осавулу Глобі за те, що він подарував потомкам свої сади. Але потрібно також зазначити, що образ козака вигаданий, адже зображень легендарного Лазаря Глоби не залишилося⁸⁷.

Як вже було відзначено, в Україні існує неабиякий інтерес до історичних постатей козаків, але також українці вшановують і легендарних козаків, які стали локальними та національними символами. Серед легендарних козаків найбільш помітну репрезентацію в монументальних місцях пам'яті в різних регіонах України отримав козак Мамай. Хоча цей персонаж є вигаданим, він викликає особливі почуття гордості та патріотизму серед українців. Як відомо, козак Мамай є символом сили та мужності, які історично притаманні козакам. Таким чином, українці не тільки вшановують історичну спадщину козаків, а й народні легенди, які стали невід'ємною частиною української культури. За народними переказами козак Мамай сповідував православ'я, мав дар зцілювати хворих і ходити по воді, що давало право простим людям шанувати його як святого й вішати в хаті його образ поряд з образами інших святих. Таким чином, пам'ятники козаку Мамаю стали не лише символом козацтва, але й символом народної мудрості та культурної спадщини⁸⁸.

Один із найвідоміших сьогодні пам'ятників Мамаю було встановлено в 2001 р. в м. Київ (див. додаток №1, пункт №32). Козак зображений у межах

---

⁸⁷ Лазар Глоба. URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/Lazar_Globa_pamyatnik (дата звернення 12.10.2022)

⁸⁸ Каховка козацька. URL: https://proficamp.blogspot.com/2018/06/blog-post_42.html (дата звернення 12.10.2022)

традиційної іконографії: зі шаблею, довгим чубом на оголеній голові та бандурою в руках. Авторами скульптури стали В. Зноба та М. Зноба. Відкриття пам'ятника було приурочено до свята Покрови та Дня Українського козацтва. Пам'ятник є важливою частиною культурної спадщини України та символом козацької традиції. Він привертає увагу туристів та став популярним місцем фотографування⁸⁹. Слід відзначити, що зазначена іконографія легендарного козака буде відтворюватися в багатьох інших монументальних місцях пам'яті. Зокрема, пам'ятниках козаку Мамаю у м. Кривий Ріг (див. додаток №1, пункт №63), м. Каховка (див. додаток №1, пункт №62), м. Краматорськ (див. додаток №1, пункт №58), смт. Рокині Волинської області (див. додаток №1, пункт №53) тощо.

Поміж легендарних козацьких постатей слід виокремити таких, які мають локальне значення, тобто вони є важливими насамперед для мешканців певних населених пунктів, привертають увагу краєзнавців. Такі легендарні козаки можуть бути невідомими широкому загалу людей, але для місцевих спільнот вони є справжніми героями та символами відваги. Зокрема, такі постаті можуть бути пов'язані з певними історичними подіями, місцевими традиціями та звичаями, або мати важливу роль у заснування того чи іншого міста. Показовим прикладом є пам'ятник легендарному козаку Дружку у м. Дружківка Донецької області (див. додаток №1, пункт №40). Згідно міського міфу козак Дружок заснував Дружківку у 1781 р. Однак наукові дослідження цей факт не підтвердили. Незважаючи на це, скульптура залишається важливою культурною та історичною пам'яткою міста, що символізує мужність та відвагу козацького минулого регіону, а також згуртованість та гордість за свою історію та культуру. Пам'ятник відкрито 2008 р. Його авторами стали скульптор Ю. Топуз та архітектори В. Федоренко та Ю. Артемів. Пам'ятник репрезентує фігуру козака Дружка, який тримає в лівій руці прапор, а на шиї має хрестик.

---

⁸⁹ Пам'ятник козаку Мамаю. URL: <http://restplace.com.ua/uk/placeofculture/pamyatnik-kozaku-mamayu-0> (дата звернення 12.10.2022)

Фігура козака вирізьблена з каменю. Відкриття пам'ятника перетворилося на загальноміське свято⁹⁰.

Чимало монументальних місць пам'яті репрезентують узагальнений образ козацтва та козацької доби. Наприклад, у м. Миргород Полтавської області 2007 р. було встановлено пам'ятник «Миргородським козакам від нащадків» (у сквері Козацької слави, де колись була міська брама) (див. додаток №1, пункт №39). Автором проєкту став Д. Коршунов. Про мету спорудження пам'ятника тодішній міський голова Миргорода О. Паутов висловився так: «Відродити козацтво у нашому місті – головна мета тих, хто стоїть на варті справжніх нетлінних духовних цінностей нашого народу, хто готовий боронити рідну домівку та Батьківщину»⁹¹. Відомо, що протягом 1625–1785 рр. у місті розміщувався Миргородський козацький полк. Цей полк прославився під час визвольної війни Богдана Хмельницького, а місцевий полковник Данило Апостол пізніше став гетьманом Лівобережної України⁹². Композиція пам'ятника включає кремезного козака з двома пістолями за поясом та люлькою. Знизу міститься напис: «Миргородським козакам від нащадків».

Починаючи з 2014 р., російська військова агресія проти України спровокувала суспільний запит на вшанування пам'яті українських воїнів різного історичного часу, які боронили та боронять українську землю від ворогів. Яскравим прикладом слугує пам'ятник «Козак Переможець» (див. додаток №1, пункт №56), відкритий 2015 р. біля головного офісу СБУ в Києві на честь захисників України – учасників АТО. Композиція пам'ятника є наступною: козак-воїн верхом на коні (образ України) перемагає двоголового дракона, що уособлює образ Росії. Крім того, і козак, і дракон стоять на постаменті на карті України. Композиція пам'ятника відсилає до традиційного

⁹⁰ Статут територіальної громади міста Дружківка. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:60h5Fhs8-MwJ:https://druisp.gov.ua/images/documents/dodatku/mr/55/statut2-55-16.docx&cd=20&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення 12.10.2022)

⁹¹ Сайт міста Фастів. URL: http://fastiv.osp-ua.info/druk/single-23266_zvidky-miski.html (дата звернення 15.10.2022)

⁹² Пам'ятник козацької слави, Миргород. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/75320_pamyatnik-kazackoy-slavy-mirgorod.htm (дата звернення 15.10.2022)

іконографічного сюжету про Юрія Змієборця. Пам'ятник символізує силу і мужність українського народу у боротьбі за свою незалежність⁹³. У 2020 р. пам'ятник раптово зник з офіційного сайту СБУ, що викликало серйозне занепокоєння та чутки про його можливий демонтаж. СБУ швидко відреагувала на цю ситуацію та заявила, що фото козака було видалене з сайту через технічне та дизайнерське оновлення, пам'ятник є символом відданості і мужності захисників України, який стоїть і буде стояти біля будівлі СБУ⁹⁴.

Схожий символізм має пам'ятник «Захисникам кордонів Вітчизни всіх поколінь» (див. додаток №1, пункт №35). Його було створено скульпторами В. Медведєвим, О. Родіоновим та Ю. Багаліком, а також архітектором Ю. Лосицьким. Пам'ятник було відкрито 2004 р. на площі поблизу Золотих воріт. Його встановлення було ініційовано керівництвом Державної прикордонної служби України. Слід зазначити, що скульптура стала однією з перших у незалежній Україні, створеною на честь прикордонників⁹⁵. Символічно, що на місці спорудження пам'ятника кілька століть тому розташовувався неприступний вал, який служив захистом стародавньому Києву. На відкриття скульптури завітав, зокрема, Президент України Л. Кучма, який зазначив: «Сьогодні, відкриваючи цей монумент, ми віддаємо честь усім, хто носить зелений кашкет, вшановуємо ратну працю українських прикордонників, на яких покладено особливу місію»⁹⁶.

Слід відзначити, що в Україні існує низка суперечливих і невдалих пам'ятників, що репрезентують козацьку спадщину. Деякі з них мають псевдоісторичний характер та слугують підґрунтям для певних політичних маніпуляцій. Одним із можливих вирішень запобігти викривленню історії може

⁹³ Козак-переможець. URL: <https://uamodna.com/articles/kozak-peremozheci/> (дата звернення 15.10.2022)

⁹⁴ Чому із сайту СБУ зник Козак-переможець, що протистоїть Росії?. URL:

<https://ukrreporter.com.ua/suspilstvo/chomu-iz-sajtu-sbu-znyk-kozak-peremozhets-shho-protystoyit-rosiyi.html> (дата звернення 15.10.2022)

⁹⁵ Київ-фото, фотографія Києва. URL: <http://ua.kiev-foto.info/pamyatnyky/pamyatnik-zahisnikam-kordoniv-vitchizni-vsikh-pokolin/> (дата звернення 15.10.2022)

⁹⁶ Відкриття першого пам'ятника «Захисникам кордонів Вітчизни всіх поколінь» відбулося в столиці. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/160959-vdkrittya-pershogo-pamyatnika-zahisnikam-kordoniv-vitchizni-ush-pokoln-vdbulosya-u-stolitsi-130485.html> (дата звернення 15.10.2022)

стати залучення до проєктування пам'ятників кваліфікованих істориків та археологів. Наведемо приклад пам'ятника Матвію Хижняку (див. додаток №1, пункт №41) в м. Павлоград Дніпропетровської області. Скульптура вшановує пам'ять засновника міста. Пам'ятник, який було встановлено в 2009 р., майже одразу став об'єктом критики з боку громадськості. Скульптура зобразила козака у жупані на голому тілі, що виглядає досить неохайно, а його голова здається непропорційною до тулуба. Крім того, монумент нагадує надгробну стелу яка не містить належної інформації. Постать козака та його роль у заснуванні міста також є досить дискусійною⁹⁷.

Іншим прикладом контроверсійного пам'ятника слугує скульптура, присвячена останньому кошовому отаману Задунайської Січі Йосипу Гладкому (див. додаток №1, пункт №49), яка була встановлена 2010 р. Як відомо, Йосип Гладкий сприяв прискоренню процесу занепаду Січі, став відомий своєю зрадою козаків на користь Російської імперії. Показово, що ініціатор відкриття пам'ятника стала дирекція ВАТ «Мотор-Січ»⁹⁸.

Українці будь-якими способами намагаються увіковічнити пам'ять про свою приналежність до козацької доби і тих історичних діячів, які прославляли нашу країну у світі. Одним із таких способів є надання імені якоїсь видатної постаті, яка належить до часів козачини, деяким окремим вулицям того чи іншого міста. Відтак в Одесі існує вулиця, яка присвячена козацькому отаману, військовому судді Антону Головатому. До 1999 р. існувала лише дана вулиця присвячена отаману, але того ж року на ній в Старобазарному сквері було відкрито пам'ятник, який також був приурочений Антону Головатому (див. додаток №1, пункт №29). Саму скульптуру було встановлено до дня міста, за численними проханнями одеситів. На урочистому відкритті були присутні відомі одесити, а відкривав пам'ятник отаману Головатому тогочасний

⁹⁷ Пам'ятник основоположнику Павлограда Матвію Хижняку. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:K7kfntb_rWlJ:https://www.shukach.com/ru/node/384&cd=16&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення 15.10.2022)

⁹⁸ У ЗНУ відкрили пам'ятник Йосипу Гладкому. URL: http://sites.znu.edu.ua/news_details/news_id=9238&lang=ukr (дата звернення 17.10.2022)

президент України – Л. Кучма. Бронзова скульптура зображена дуже гармонічно. Композиція включає в себе отамана, який присів відпочити, а позаду нього пасеться кінь, зверху літає ангел (дещо подібну композиційну деталь ми могли спостерігати в аналізі скульптури «Молитва за Україну» в Батурині). Скульптурна пам'ятка за своїм виглядом і задумом спрямована на прославлення постаті козацького отамана. Також можна припустити, що автори хотіли зробити наголос саме на патріотичному дусі. Підтвердженням цього може виступати саме той факт, що зображений козак боровся за ідеали козацького війська до самого кінця. Потрібно додати те, що на даний момент монумент знаходиться в статусі: «пам'ятка місцевого значення», тобто іншими словами має культурну цінність для міста⁹⁹.

Серед монументальних місць пам'яті, присвячених козакам, особливе місце належить пам'ятним знакам. Вони є скульптурними творами, що призначені для вшанування певної історичної події, людини або групи людей і зазвичай встановлюються на вулицях, в парках та на площах міст і сіл. Пам'ятні знаки є важливими джерелами інформації про історію та культуру народу. Вони надають можливість згадати та вшанувати значні історичні події та постаті. Наприклад, 2009 р. в с. Шаповалівка Сумської області було відкрито пам'ятний знак на честь 350-річчя перемоги в Конотопській битві (див. додаток №1, пункт №45). Відкриття відбулося за участі тодішнього Президента України В. Ющенка. Авторами проекту стали скульптори М. Мазур і Б. Мазур, а також архітектор В. Биков. Замовником скульптури виступила Шаповалівська сільська рада Конотопського району. Знак споруджений за рахунок спонсорських коштів. Це не єдина скульптура, яка присвячена Конотопській битві, але пам'ятний знак має унікальну композицію, що містить лише козацькі атрибути. На низькому постаменті встановлено художню композицію з козацьких шабель, що розрубують щит, символізуючи перемогу козацької зброї над супротивниками. На постаменті міститься напис: «Тут кувалася слава української зброї!

---

⁹⁹ Пам'ятник отаману Головатому, Одеса. URL: https://ua.igotoworld.com/ru/poi_object/78183_pamyatnik-atamanu-golovatomu.htm (дата звернення 25.11.2022)

Установлено на честь 350 річниці славетної перемоги війська гетьмана Івана Виговського в Конотопській битві»¹⁰⁰.

Не менш цікавим є пам'ятний знак Івану Підкові (див. додаток №1, пункт №11), встановлений у Львові в 1982 р. Ще в 1965 р. Рада міністрів УРСР прийняла постанову: «Про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією запорізького козацтва». Львівське обласне управління культури склало список можливих пам'ятників та місць їх установлення. Подібні списки надали також Міністерство культури УРСР, Академія наук УРСР, Держбуд УРСР. Серед інших об'єктів був і пам'ятник козацького ватажка Івана Підкови¹⁰¹. Авторами скульптури виступили скульптор П. Кулик і архітектор В. Блюсюк. Вони погодилися безкоштовно виготовити пам'ятний знак і подарувати його міській громаді¹⁰². Ю. Скрипченко (автор оповіді про скульптора П. Кулика) так описував перший день пам'ятника у Львові: «Червневого ранку 1982 року увагу львів'ян привернула несподівана новація. У центрі міста поміж будівлями костелу Єзуїтів та гауптвахти часів Австро-Угорської імперії височів новий пам'ятник. З кам'яної брили на цікавих міщан прискіпливо дивився справжній козарлюга. – А чому на постаменті лишень голова? – прохопився хтось із гурту. Замість відповіді передні розступилися і мовчки вказали на таблицю, де значилося що образ належить козацькому отаману Івану Підкові...»¹⁰³. Пам'ятний знак складається з постаменту у вигляді двох покладених одна на одну кам'яних брил та голови отамана, відлиту з металу. З металевих літер викладене ім'я «Іван», замість прізвища – металева підкова. Знизу розміщений фрагмент лафету гармати та кілька гарматних ядер. На пам'ятному знаку було викарбовано таку фразу: «Іван Підкова – герой спільної боротьби російського, українського та молдавського народів проти турецьких поневолювачів...». У

¹⁰⁰ У Конотопському районі Сумщини відкрито пам'ятний знак українській зброї. URL: https://galinfo.com.ua/news/u_konotopskomu_rayoni_sumshchyny_vidkryto_pamyatnyy_znak_ukrainskiy_zbroi_53320.html (дата звернення 26.10.2022)

¹⁰¹ Пам'ятник у Львові на площі Івана Підкови. URL: <https://dovidnuk.vash.ua/viznachni-miscya-ivova/pamyatnik-ivanu-pidkovi.htm> (дата звернення 21.10.2022)

¹⁰² Пам'ятник Івану Підкові. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/66580_pamyatnik-ivanu-podkove.htm#/google_vignette (дата звернення 21.10.2022)

¹⁰³ Козацький триптих скульптора Кулика. URL: https://galinfo.com.ua/articles/kozatskyi_tryptyh_skulptora_kulyka_169172.html (дата звернення 21.10.2022)

часи незалежної України згадку про російський народ постійно замальовували. 2007 р. у це місце була вмонтована металева підкова¹⁰⁴.

Показово, що інший пам'ятник у Львові, присвячений козацькій добі, вшановує козака Юрія Кульчицького (див. додаток №1, пункт №55) – популяризатора кави в європейському світі, вважається, що Кульчицький привіз цей напій у Львів. Пам'ятник також почав піддаватися критиці, майже одразу після його встановлення в 2013 р. Причиною цього стала відсутність конкурсу проекту скульптури та неотримання згоди від громади міста на спорудження пам'ятника¹⁰⁵.

Протягом радянського часу було встановлено чимало пам'ятників, які одночасно вшановували пам'ять історичних постатей та подій козацької доби, але також прославляли міф про «братські народи». Такі пам'ятки слугували засобом радянської монументальної пропаганди. Водночас, після здобуття незалежності України вони залишилися в культурно-символічному ландшафті, проте набули нових інтерпретацій та інколи зазнавали певних змін. Наприклад, низка пам'ятників була присвячена міфології «відновлення єдності України з Росією».

Один із таких прикладів є пам'ятний знак, встановлений 1956 р. у м. Нікополь Дніпропетровської області. Він був споруджений під час святкування «300-річчя возз'єднання України з Росією», з метою увічнення пам'яті про Запорізьку (Микитинську) Січ (див. додаток №1, пункт №6). Пам'ятний знак складається з блоків червоного необробленого граніту та має форму квадратної невисокої колони, в яку вмонтовано монументальну дошку з написом: «На цій місцевості знаходилась Запорозька (Микитинська) Січ. У 1648 році в цій Січі запорозькі козаки обрали Богдана Хмельницького Гетьманом України»¹⁰⁶. Інший приклад – пам'ятний знак у м. Вінниці, присвячений Івану

¹⁰⁴ Пам'ятник Івану Підкові. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/66580_pamyatnik-ivanu-podkove.htm#/google_vignette (дата звернення 21.10.2022)

¹⁰⁵ У Львові відкрили пам'ятник кавоману Юрію Кульчицькому. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25144544.html> (дата звернення 21.10.2022)

¹⁰⁶ Січ постала. URL: http://www.kozatstvo.net.ua/ua/publications/uk_r.php (дата звернення 26.10.2022)

Богуну (див. додаток №1, пункт №5). На ньому міститься такий напис: «На цьому місці у березні 1651 року зағони під керівництвом героя визвольної війни Івана Богунa розгромили війська польсько-шляхетських загарбників». Ще один приклад – курган-могила Данила Нечая у селі Черемошне Вінницької області (див. додаток №1, пункт №4), що має форму стели. Пам'ятник було встановлено в 1950-х рр. У 2021 р. табличку про «возз'єднання», що містилася на ньому, було замінено на новий напис з надписом: «Тут похований герой народно-визвольної війни українського народу брацлавський полковник Данило Нечай, який загинув в 1651 році в бою з польсько-шляхетськими військами»¹⁰⁷.

Монументальні місця пам'яті, що присвячені козацькій добі, можуть містити елементи фортець і замків, тим самим увічнюючи не лише історичні персоналії, але також місця. Наприклад, скульптура «На честь визволення Білої Церкви козацькими військами» (див. додаток №1, пункт №10) 1980 р. виконана у формі башти, що символізує твердість та непохитність української державності.

Як можна було зрозуміти, в основному, пам'ятні знаки присвячені визначним битвам та полеглим у них героям України. Скульптура в с. Чечелеве Полтавської області не стала виключенням. «Запорозьким козакам, полеглим за волю України у Куруківській битві» (див. додаток №1, пункт №16) була встановлена в 1991 р., а реставрована в 2006 р.. Досить унікальна монументальна споруда за формою виконання нагадує кобзу в якій верхня частина виконана в формі хреста. В скульптуру вмонтоване обличчя мужнього козака, а в його руці він тримає спис. В нижній частині пам'ятника викарбований напис «Запорозьким козакам, полеглим за волю України у Куруківській битві». Безпосередньо в межах цього монументу кожного року в селі проводиться святкування Покрови, це означає, що пам'ятник має досить велику пошану серед мешканців міста¹⁰⁸.

¹⁰⁷ На Вінниччині реконструюють курган-могилу полковника Данила Нечая. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2020/09/4/158073> (дата звернення 26.10.2022)

¹⁰⁸ День українського козацтва. URL: [http://kremrada.pl.ua/novini/novina235.html#:~:text=\(дата звернення 26.10.2022\)](http://kremrada.pl.ua/novini/novina235.html#:~:text=(дата звернення 26.10.2022))

З початком широкомасштабної російської військової агресії проти України у лютому 2022 р. чимало монументальних місць пам'яті, присвячених козацькій добі, було пошкоджено. Наприклад, так сталося з маріупольським пам'ятним знаком «Запорозьким козакам Кальміуської паланки» (див. додаток №1, пункт №27), приурочений до 500-річчя українського козацтва. Його було встановлено 1995 р. неподалік від Драмтеатру, знищеного російськими військами. Композиція пам'ятного знаку включав невеликий викладений гранітними плитами пагорб, на якому стояв бетонний куб із барельєфними пам'ятними написами, печатками Запорізької Січі та місцевого її підрозділу на гранях¹⁰⁹.

Підбиваючи підсумки, слід відзначити, що після 1991 р. спостерігається значне збільшення пам'ятників козацької доби в Україні. Більшість цих монументальних пам'яток є важливими символами незламності українського народу. Створення монументальних місць пам'яті, які репрезентують спадщину козацької доби, допомагає підвищити обізнаність громадськості щодо цього історичного часу, сприяє укріпленню національної єдності та формуванню національної свідомості. Пам'ятники, присвячені козацькій добі, є важливим складником культурної спадщини України. Вони втілюють традиції та дух українського народу, його історію та культуру. Вони успішно поєднують у собі естетичні, історичні та культурні аспекти. Водночас спорудження таких пам'ятників мало різні передумови, чимало пам'ятників, присвячених козацькій добі, було встановлено в радянський час з метою монументальної пропаганди радянських міфів про «братські народи» та «возз'єднання України з Росією». Низка пам'ятників в Україні присвячена певним історичним постатям (наприклад, гетьманам, кошовим отаманам, керівникам козацько-селянських національно-визвольних повстань тощо) та подіям (насамперед, битвам). Лише незначна частина монументальних місць пам'яті вшановує пам'ять про козаків та козацьку добу загалом. Поширеною практикою вшанування пам'яті діячів

---

¹⁰⁹ Пам'ятник Кальміуської паланки. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/2722/pam-yatnik-kalmiuskoyi-palanki> (дата звернення 26.10.2022)

козацької доби є встановлення монументів на вулицях, названих на честь цих же постатей. Встановлення скульптур на вулицях та в громадських місцях є важливою складовою розвитку культури та історії міст та сіл. Вони стають символом важливих подій та особистостей, нагадують про минуле і допомагають зберегти його для наступних поколінь. Слід відзначити, що переважна більшість монументальних місць пам'яті, присвячених козакам, виконані у вигляді погрудь. Водночас спадщина козацької доби представлена не лише поодинокими пам'ятниками, але також історико-культурними комплексами, заповідниками тощо. Слід також відзначити, що чимало монументальних місць пам'яті, які відображають спадщину козацької доби, мають контroversійний характер, стають місцями запеклих дискусій щодо історії та сьогодення. Так монументальні місця пам'яті сприяють формуванню різних історичних наративів, які призводять до формування особливої міфології козацької доби. Загалом, чимало таких пам'ятників є не лише символом героїзму та мужності українського народу, але також репрезентують рефлексії щодо історії та сучасних подій в Україні.

РОЗДІЛ II. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СПАДЩИНИ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ В ЕТНОФЕСТИВАЛЯХ В УКРАЇНІ

Етнофестивалі в Україні є важливою складовою репрезентації традиційної української культури. Вони доволі популярні серед широкого загалу людей. Різноманітні етнофестивалі популяризують фольклор, традиційний побут, звичаї та культурні цінності української нації. Етнофестивалі передбачають занурення в автентичне етнодуховне середовище, використовуючи для цього різноманітні семантичні форми: театралізовані, ярмаркові, спортивні, музично-анімаційні тощо.

Етнофестивалі на козацьку тематику в Україні являють собою яскравий приклад популяризації національної нематеріальної культурної спадщини. Саме в них знаходять репрезентацію різноманітні традиції козаків, їхній побут і звичаї. Під час фестивалів демонструються елементи козацького побуту, реконструюються їхні різноманітні господарські заняття та військові традиції. Культура та звичаї козаків відтворюються через знаряддя праці, зброю, а також традиційні страви козацької доби. На нашу думку, найбільш цінна складова етнофестивалів на козацьку тематику в Україні – це демонстрації бойових вмінь козаків, наприклад, бої на конях, вміле вправляння з шаблею або булавою. На деяких таких фестивалях можна побачити реконструкції визначних подій в історії України. Фестивалі на козацьку тематику дозволяють підняти патріотичний дух українського народу, сприяють розвитку національного патріотизму. Варто враховувати, що козацька культура та козацька доба мають майже сакральне значення для українців. Сьогодні вони сприймаються в якості символів споконвічної боротьби українського народу за свободу і власну державу. Навіть в Гімні України є згадка про козаків: «І покажем, що ми, браття, козацького роду».

Одним із перших міжнародних етнофестивалів в незалежній Україні – «Спас на Хортиці» (див. додаток №2, пункт №1) – було засновано 1997 р. в м. Запоріжжя на острові Хортиця. Щорічно до 2020 р. захід збирав делегації

великих та малих міст України, зокрема Києва, Волині, Дніпра, Полтави, Одеси, Львова, Запоріжжя, Рівного, Миколаєва, Олександрії, Чернігова тощо. Всі учасники з цих міст представляли школи національних бойових мистецтв України, а також козацькі громади¹¹⁰.

За однією з версій назва традиційного козацького бойового мистецтва «спас» походить від приказки «козак не той хто виграв, а той хто вивернувся», тобто «спасся». Спас не є масовим бойовим та спортивним мистецтвом, натомість потребує більш індивідуального підходу. Під час фестивалю демонструються навички саме бойового спасу, який відрізняється від спортивного більшою жорстокістю та наполегливістю. Тобто мета фестивалю полягає в демонстрації традиційного козацького бойового мистецтва «спас» та популяризації козацьких традицій серед широкого загалу людей. Фестиваль надає можливість учасникам та глядачам ознайомитися з різними техніками та прийомами спасу, а також дізнатись більше про історію козацтва та його внесок у формування української культури.

Від 1997 до 1999 рр. фестиваль був спрямований на спортивні змагання та не відрізнявся за змістом від інших подібних заходів. Однак у 2000 р. він отримав статус «міжнародного» і почав активно просувати українські традиційні бойові мистецтва. Програма фестивалю також зазнала змін: оскільки кількість учасників значно збільшилася, тривалість фестивалю також збільшилася до двох днів. Закриття фестивалю зазвичай було вражаючим: на о. Хортиця, в серці Запорізької Січі, проводилися багато цікавих подій, таких як боротьба «Навхрест», бій «Лава-на-лаву», козацькі забави та конкурси кінних герців. Після завершення фестивалю найкращі учасники відправлялися в кінний перехід по місцях колишніх Запорозьких Січей, який тривав два тижні та супроводжувався показовими виступами в місцях козацької слави (майстер-

---

¹¹⁰ Фестиваль «Спас на Хортиці». Всеукраїнська федерація Спас. URL: <http://spas.zp.ua/фестиваль-спас-на-хортиці/> (дата звернення 20.11.2022)

класи зі спасу, виставки традиційного ремесла та інші культурні події)¹¹¹. Фестиваль проходив без суттєвих змін до 2020 р., коли в Україні було оголошено локдаун, пов'язаний з карантинном. Довелося забути про ідею проведення фестивалю на рік, а в 2021 р. організатори зіткнулися з браком коштів, тому було вирішено провести його в 2022 р. Через повномасштабне російське військове вторгнення в Україні це не вдалося зробити¹¹². Втім, важливо продовжувати розвивати традиційні бойові мистецтва та підтримувати культурну спадщину козацької доби. Можливо, у майбутньому організатори зможуть знайти способи відродити фестиваль і зробити його ще більш вражаючим заходом. Наприклад, онлайн формат етнофестивалю дозволив би привернути увагу більшої кількості учасників та глядачів з усього світу, зробити його доступним для людей, які не можуть фізично бути присутніми на заході.

Незважаючи на те, що проведення фестивалю тимчасово призупинилося, слід визнати його важливість для популяризації традиційної української культури та спорту. Фестиваль сприяв репрезентації традиційних бойових мистецтв і допоміг зберегти культурну спадщину козацтва в Україні. Крім того, фестиваль став важливим культурним і спортивним заходом, який збирав учасників з усієї країни та з-за кордону. Фестиваль мав значний туристичний потенціал. Його проведення стало показовим прикладом можливостей розвитку туристичної привабливості країни та залучення інвестиції до туристичної галузі.

Фестивалі, які присвячені бойовому мистецтву «Спас», є доволі поширеними в Україні. Наприклад, етнофестиваль «Гайдамаки» (див. додаток №2, пункт №2), що проходив з 2008 по 2011 роки в м. Київ на о. Труханів. Протягом усіх чотирьох років проведення заходу його організатором була

---

¹¹¹ Козацький бойовий звичай Спас. URL:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:n0evmmc6UtEJ:www.zomc.org.ua/vidannya/item/download/495_7045c8075e81ddcffbd4499c216014a2&cd=17&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення 20.11.2022)

¹¹² Фестиваль «Спас на Хортиці». Всеукраїнська федерація Спас. URL: <http://spas.zp.ua/фестиваль-спас-на-хортиці/> (дата звернення 21.11.2022)

громадська організація «Братство козацького бойового Звичаю “Спас”» з Києва. Діяльність цієї організації присвячена збереженню та поширенню воїнських традицій українського козацтва та української культури загалом. Протягом усього часу проведення фестивалю його програма практично не змінювалася¹¹³. Зокрема, вона включала проведення екскурсій до музею Трипілля, Букринського плацдарму, с. Трахтемирів, Дерева тризуба тощо. Учасники фестивалю вшанували пам'ять українських захисників на козацькому цвинтарі, відвідували могили козака Мухи та гетьмана Правобережної України Андрія Могили. Після смакування козацького кулішу учасники мали можливість взяти участь у справжніх козацьких забавах, таких як бій на шаблях та списах, боротьба та бій на мішках. Вони також проходили смугу перешкод, змагалися лава-на-лаву та навчалися користуватися страйкбольною зброєю. Протягом наступних кількох днів зазвичай проводився екологічний захід на о. Труханів, а також лекторій, присвячений спасу як бойовому звичаю українського народу¹¹⁴.

Загалом, цей фестиваль був не лише розважальним заходом, але й платформою для вивчення та популяризації історії, культури та воєнних традицій українського козацтва. Він сприяв зближенню учасників з багатовіковою спадщиною своєї країни та розумінню її значення для сучасності. Репрезентація цього фестивалю відбувалася через активне залучення його учасників до різноманітних заходів, зокрема екскурсій та тренувань, що сприяло створенню живого зв'язку між минулим і сучасністю.

Гарним прикладом фестивалю козацького бойового звичаю також є «Булава» (див. додаток №2, пункт №16). Захід відбувався протягом 2018-2019 рр. в с. Калинівка Київської області. У програмі фестивалю були рукопашний бій (спас), поєдинки на шаблях. Гості та учасники мали змогу спостерігати за

---

¹¹³ В Києві пройшов фестиваль «Гайдамака». URL: <https://web.archive.org/web/20130327234152/http://thisisukraine.org/uk/blogs/viewpost/1501.html> (дата звернення 21.11.2022)

¹¹⁴ У Києві триває фестиваль козацького бойового звичаю «Гайдамака». URL: <https://web.archive.org/web/20120105030525/http://5.ua/newsline/184/0/82509/> (дата звернення 21.11.2022)

демонстраціями стрільби з лука, метання ножів та сокир, а також ознайомитися з виставкою козацької та сучасної зброї. Також під час фестивалю відбувалися виступи самодіяльних артистів та відомих гуртів, серед яких були «Буття», «Дружу музику», «Труба» та «Тінь Сонця». Завершувався фестиваль бойових мистецтв виступом артистів вогняного театру¹¹⁵. Фестиваль «Булава» не тільки демонстрував майстерність українських воїнів, але також підкреслював важливість спорту та культури для розвитку суспільства, підтримував інтерес до історичних традицій, зокрема козацького періоду.

Одним із основних місць проведення етнофестивалів на козацьку тематику є Національний заповідник «Хортиця». Його називають символом незалежності та «козацьким серцем» країни. Тут проводилися такі фестивалі, як «Спас на Хортиці», «Покрова на Хортиці» (див. додаток №2, пункт №5) тощо. Другий, на відміну від попереднього фестивалю, репрезентував козацьку епоху через культурні аспекти українського життя та релігійні свята, зокрема свято Покрови. Воно є не тільки церковним святом, але також об'єднує День українського козацтва та вшанування пам'яті про всіх захисників України, які пожертвували своїм життям заради Батьківщини. Відродження козацтва стало невід'ємною складовою розвитку незалежної України після розпаду СРСР. Президент України Л. Кучма видав указ про національний розвиток козацтва, і саме він запровадив День українського козацтва. Згодом почали проводити етнофестивалі, які сприяли вшануванню козацької культури та традицій.

Мета фестивалю «Покрова на Хортиці» полягає в розвитку козацьких традицій, популяризації національних культурних досягнень серед широких верств населення та збереженні історико-культурної спадщини українського народу. Захід проводився з 2010 р. до 2021 р., але в 2020 р. його було скасовано через пандемію, а в 2022–2023 рр. – через повномасштабну війну. Основними

---

¹¹⁵ Всеукраїнський фестиваль бойових мистецтв відбувся на Київщині. URL: <http://sportmon.org/vseukrayinskiy-festival-boyovih-mistetstv-vidbuvsya-na-kiyivshhini/> (дата звернення 21.11.2022)

організаторами заходу є Запорізька обласна державна адміністрація, Департамент культури, туризму, національностей та релігій Запорізької обласної державної адміністрації за підтримки Міністерства культури України. Крім того, етнофестиваль завдячує своєму заснуванню департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізькій обласній державній адміністрації, Національному заповіднику «Хортиця», Управлінню з питань внутрішньої політики Запорізької обласної державної адміністрації, комунальній установі «Обласний методичний центр культури і мистецтва» Запорізької обласної ради, Всеукраїнській громадській організації «Всеукраїнська федерація «Спас»¹¹⁶.

Протягом всього часу проведення етнофестивалю його сценарій майже не змінювався. Зазвичай він тривав декілька днів і включав в себе виступи творчих колективів та окремих виконавців, відомих в Україні та за її межами (наприклад, Запорізький академічний обласний український музично-драматичний театр імені В. Г. Магара, академічний козацький ансамбль пісні і танцю «Запорожці» Запорізької обласної філармонії, Запорізький муніципальний театр танцю Департаменту культури і туризму Запорізької міської ради, народний аматорський хоровий колектив «Азовські зорі» Кирилівського селищного будинку культури Запорізької області, народний хоровий колектив «Криниченька» Чернігівського селищного палацу культури Запорізької області тощо)¹¹⁷. На фестивалі було представлено різноманітні традиційні елементи української культури, зокрема народні пісні, танці, інструментальна музика, костюми та різноманітні ремесла. Організатори фестивалю прагнули зберегти та популяризувати українські традиції та звичаї, а також надати можливість відчувати дух народної культури в інтерактивному

---

¹¹⁶ Сьогодні стартує Всеукраїнський козацький фестиваль «Покрова на Хортиці». Запрошуємо! Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/13553/sogodni-startuje-vseukrajinskiy-kozatskiy-festival-pokrova-na-hortitsi.-zaproshujemo.html> (дата звернення 23.11.2022)

¹¹⁷ Всеукраїнський козацький фестиваль «Покрова на Хортиці». URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/9384/14-zhovtnya-2010-roku-z-9-30-do-16-00-na-teritoriji-istoriko-kulturnogo-kompleksu-zaporozka-sich-natsionalnogo-zapovidnika-hortitsya-proyde-vseukrajinskiy-kozatskiy-festival-pokrova-na-hortitsi.html> (дата звернення 23.11.2022)

середовищі. Крім того, фестиваль був важливою подією для розвитку туризму та розваг, оскільки привертав увагу відвідувачів з різних країн світу.

Під час розпалу пандемії у 2020 р. організаторам довелося відмовитися від масштабних заходів, і було вирішено зняти невеликий документальний фільм про фестиваль «Покрова на Хортиці», який можна знайти на YouTube¹¹⁸. У 2021 р. святкування відбулось в онлайн-режимі. Таке рішення було прийнято з метою забезпечити безпеку учасників та глядачів у зв'язку з поширенням COVID-19. Цей формат дозволив більшій кількості людей долучитися до фестивалю. Організатори зуміли створити вражаючу онлайн-платформу з концертами, виставами, майстер-класами та іншими заходами. Таким чином, вони зуміли підтримати традиції святкування та залучити нову аудиторію, яка раніше не мала можливості приєднатися до фестивалю через географічні обмеження або інші обставини. Захід отримав величезний успіх, і організатори вирішили продовжувати застосовувати гібридний формат проведення фестивалю в майбутньому, щоби забезпечити доступність та безпеку усіх учасників¹¹⁹.

Це не єдиний фестиваль, який присвячений святу Покрови в Україні. Наприклад, в Україні існує ще один подібний етнофестиваль, але в його основі знаходиться безпосередня репрезентація козацької доби через пісні – «КОЗАЦЬКІ ПІСНІ» (див. додаток №2, пункт №13). Фестиваль було засновано 2017 р. та проводився він до 2021 р. (з виключенням 2020 р. – скасовано через пандемію). Проводиться захід в м. Кривий Ріг Дніпропетровської області. Основною метою та завданням фестивалю була охорона, збереження, відродження та популяризація козацького пісенного мистецтва Дніпропетровщини, як важливої складової нематеріальної культурної спадщини людства¹²⁰. Основний зміст фестивалю полягав в обміні творчими

¹¹⁸ Фільм про фестиваль «Покрова на Хортиці 2020». URL: https://www.youtube.com/watch?v=nCOtOAP1i_I (дата звернення 23.11.2022)

¹¹⁹ 14 жовтня 2021 року відбувся XII Всеукраїнський фестиваль «Покрова на Хортиці». URL: <http://zomc.org.ua/novini/item/3480-14-zhovtnia-2021-roku-vidbuvsia-xii-vseukrainskyi-festyval-pokrova-na-khortytsi> (дата звернення 24.11.2022)

¹²⁰ Всеукраїнський фестиваль козацької пісні. URL: https://krmisto.gov.ua/ua/competitions_and_festivals/detail/id/270.html (дата звернення 24.11.2022)

напрацювання між колективами і виконавцями з різних регіонів України. Виступи фольклорних колективів і запальні народні танці дозволяли поринути в самотню атмосферу козацької України.

Слід відзначити, що частина етнофестивалів на козацьку тематику в Україні відбуваються за державної підтримки, але також передбачають залучення коштів приватних, зокрема закордонних, меценатів. Часто закордонні меценати беруть безпосередню участь в організації та проведенні святкування. Показовим прикладом слугує етнофестиваль «Україна – земля козаків» (див. додаток №2, пункт №7). Фестиваль є українсько-польським заходом, який відбувся лише двічі – 2012 р. та 2013 р. Перший фестиваль тривав 20 днів на території «Мамаєвої Слободи» в Києві. Основною подією на фестивалі були виступи фольклорних колективів України та Польщі, кінно-каскадерське шоу з презентацією зброї обох народів, майстер-класи з традиційних ремесел та дегустація старопанських хмільних напоїв. На фестивалі було побудовано козацький табір, де демонструвалася козацька зброя, одяг та спосіб приготування їжі у поході. Реконструкція козацького побуту доповнювалася фехтувальними номерами козаків Печерської сотні Київського полку. Кульмінацією фестивалю став козацький байдак, який був виготовлений козацькими теслярськими інструментами¹²¹. Фестиваль 2013 р. мав схожий сценарій, але був менш насиченим різноманітними заходами. Також слід згадати про щоденний лицарський герць між українськими козаками та польськими крилатими гусарами. Кінний каскадер Олег Юрчишин був керівником українських козаків, а Ян Погоржельський очолював польських крилатих гусарів¹²².

Отже, популяризація козацької культури може відбуватися в різних контекстах, зокрема через міжнародну співпрацю в галузі культури. Наприклад, етнофестиваль «Україна – земля козаків» став платформою для

---

¹²¹ В Києві відбувається українсько-польський фестиваль «Земля козаків». Історична правда. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/4fd1e543ccd01/> (дата звернення 26.11.2022)

¹²² Фестиваль «Україна - земля козаків», Київ. URL: https://ua.igotoworld.com/ru/eventPage/506_01-06-2013-festival-ukraine-the-land-of-the-cossacks.htm (дата звернення 26.11.2022)

залучення представників різних етнічних груп до співпраці через спільне проведення майстер-класів з традиційних ремесел, дегустацію народної їжі обох народів, або реконструкцію козацького побуту та показ взаємного шанобливого ставлення до культурних традицій та звичаїв. Етнофестиваль є прикладом успішної реалізації ідеї культурної дипломатії, яка сприяє підвищенню престижу країни у світі.

Етнофестивалі допомагають звернути увагу громадськості на національну культурну спадщину, показати традиції, культуру та мистецтво різних народів. Такі заходи сприяють налагодженню дружніх відносин між представниками різних культур. Гарним прикладом слугує етнофестиваль-реконструкція «Дике поле. Шлях до Європи» (див. додаток №2, пункт №10), який був започаткований в 2016 р. Фестиваль має переважно розважальний характер, хоча його історико-культурна складова є важливою для концепції заходу. Логічно запитати, чому саме «Дике поле» виступає як символічний «шлях до Європи»? Виконуючий обов'язки директора Донецького обласного навчально-методичного центру «КУЛЬТУРА» А. Ловягін пояснив: «Україна, взагалі кажучи, починалася з дикого поля. Історично, ця частина України, від Приазов'я, Чорномор'я до Карпат, називалася диким полем. Слов'яни вийшли з цієї місцевості, і зараз ми рухаємося до Європи як країна, яка може себе представити як цивілізована та культурна країна з передовими технологіями»¹²³.

Для проведення масштабного фестивалю було обрано заповідник «Кам'яні могили», адже ця територія унікальна в історичному плані. Перший фестиваль розпочався із концертної програми, влаштованої А. Рудницькою та гуртом «Територія А». У другий день на сцені грали Б. Севастьянов, «Жадан і собаки», «ТаРута», «Урбаністан», «Село і люди», «Папа Карло», «Гуляй город». Історичну атмосферу створило змалювання трьох епох: «княжа доба», «козацькі часи» та наші дні українського сходу. Фестиваль відбувся за

---

¹²³ Дике Поле. Шлях до Європи. Маріупольське телебачення. URL: <https://mariupolskoe.tv/videos/view/dike-pole-shlyah-do-evropi-44603> (дата звернення 26.11.2022)

підтримки більш ніж 20 громадських і мистецьких організацій, об'єднань та проєктів. Зокрема, комунікацією з музичними виконавцями займалася команда проєкту «Книжка на Схід»¹²⁴. Отже, суто козацької тематики в перший рік фестивалю було небагато, але все змінилося протягом двох наступних років.

Вже у 2018 р. акцент зміщується на реконструкцію історичних епох: скіфської, козацької, княжої доби та сучасної доби. Було проведено презентації туристичних маршрутів Донецькою областю, відбулися показові виступи українського козацтва, національні традиційні козацькі змагання, презентації старовинних та національних страв, вернісаж і майстер-класи майстрів ужиткового та декоративно-прикладного мистецтва (з продажем власних виробів), конкурсно-розважальні програми для дітей, спортивно-розважальна програма, степовий університет, фестиваль повітряних зміїв, концерт кращих колективів області та гостей фестивалю, вечірній показ сучасних українських фільмів під відкритим небом та багато іншого¹²⁵.

У програмі фестивалю в 2019 р. з'явилися нові елементи, які дозволяють більш повно розкрити тему козацтва. Зокрема, бій на конях може відобразити бойові техніки козаків, а розширення традиційних козацьких змагань може знайомити глядачів з козацькими обрядами та звичаями. Таким чином, програма фестивалю зберегла козацьку тематику та стала більш масштабною, що дозволило більш повно розкрити тему козацтва та його ролі в історії України¹²⁶. В 2020 р. захід був скасований, а вже 2021 р. пройшов у звичному режимі, але з урахуванням усіх карантинних обмежень¹²⁷.

Загалом, історичні реконструкції є невід'ємною складовою переважної більшості етнофестивалів в Україні. Одним з таких прикладів є фестиваль

¹²⁴ Краматорськ прийняв історико-музичний фестиваль «Дике поле. Шлях до Європи». *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-donechchina/2033542-kramatorsk-prijnav-istorikomuzicnij-festival-dike-pole-slah-do-evropi.html> (дата звернення 26.11.2022)

¹²⁵ Фестиваль «Дике поле. Шлях до Європи». URL: <https://www.facebook.com/events> (дата звернення 26.11.2022)

¹²⁶ Козацькі змагання і кінне шоу: на Донеччині пройде історичний фестиваль «Дике поле. Шлях до Європи». URL: <https://vchasnoua.com/donbass/60747-kozatski-zmahannia-i-kinne-shou-na-donechchyni-proide-istorychnyi-festyval-dyke-pole-shliakh-do-yevropy> (дата звернення 27.11.2022)

¹²⁷ Фестиваль «Дике поле. Шлях до Європи» відбудеться 17 липня!. URL: <https://krm.gov.ua/festyval-dyke-pole-shlyah-do-yevropy-vidbudetsya-17-lypnya/> (дата звернення 27.11.2022)

«Козацька варта» (див. додаток №2, пункт №8). Він проходив з 2013 по 2017 рр. і став відомим як одна з найбільших культурних подій Бориспільської громади Київської області. Мета фестивалю – поглибити знання про історію козацтва як частину культури та традицій українського народу. Зокрема, фестиваль було спрямовано на реконструкцію життя козацтва XVII-XVIII ст. Під час фестивалю проводилися різноманітні культурні, спортивні та розважальні заходи¹²⁸. Наприклад, тут відбувалися виставки старовинних зброї та військового вбрання. Було організовано кілька майстер-класів з традиційних ремесел. Окрім того, було проведено багато спортивних змагань, які включали в себе стрільбу з лука, юнацькі змагання з силових вправ, боротьбу тощо¹²⁹.

Етнофестивалі можуть бути присвячені визначним битвам або історичним подіям, які відіграли важливу роль в історії України. Такі заходи допомагають популяризувати історичні знання та культурні цінності серед широкого загалу людей. На етнофестивалях, що присвячені визначним битвам, можуть бути представлені різні військові атрибути та зброя, а також відбуватися майстер-класи з виготовлення зброї, ремесел тощо. Але вони можуть включати й інші культурні та розважальні заходи, що пов'язані з історією та культурою країни. Наприклад, в с. Четвертинівка Вінницької області проводився захід присвячений Батозькій битві (див. додаток №2, пункт №15), який щорічно проходив з 2017 по 2018 рр. Тут можна було побачити реконструкції битви, виставки історичних артефактів та атрибутів, музичні виступи, спектаклі та інші заходи. Битва під Батогом стала однією з ключових подій періоду Хмельниччини, де армія Війська Запорозького та Кримського Ханства під командуванням Богдана Хмельницького перемогла війська Речі Посполитої під керівництвом Мартина Калиновського. Фестиваль «Батозька битва» – це спроба реконструювати важливу подію в історії України. В рамках заходу проводяться різноманітні історичні реконструкції. Крім того, на

¹²⁸ Козацька варта. URL: <https://www.facebook.com/kvfest/> (дата звернення 26.11.2022)

¹²⁹ «Козацька варта» у Борисполі: розмах великий. URL: <https://i-visti.com/news/boryspil/1900-kozacka-varta-u-boryspol-rozmah-velikiy-vdvduvachv-malo.html> (дата звернення 27.11.2022)

фестивалі можна було побачити виставку старовинної зброї, музичних інструментів тощо¹³⁰. Фестиваль був важливим заходом, оскільки він дозволяв поглибити знання про історію України та познайомитися з культурою козацтва. Фестиваль сприяв розвитку громадського простору, привертав увагу тисячі відвідувачів з усієї України, стимулював розвиток туристичної індустрії регіону. Втім, 2019 р. фестиваль припинив своє існування через небажання місцевої влади виділяти на нього кошти, а грошей від спонсорів і меценатів виявилось недостатньо¹³¹.

В Україні щороку відбуваються десятки культурно-історичних фестивалів, серед яких чимало таких, що лише дотично звертаються до козацької тематики, використовуючи окремі її елементи як своєрідний бренд або маркетингову стратегію. Розглянемо ці фестивалі докладніше. Одним із перших фестивалів такого роду має назву «Живий вогонь» (див. додаток №2, пункт №3). Він проходить 12 років поспіль (в 2020 р. не проводився), починаючи з червня 2008 р. Партнерами фестивалю виступають Український культурний фонд та Вінницька ОДА. Святкування кожного року зазвичай проходить між 21 і 23 числами червня. Зміст фестивалю протягом 2008–2021 рр. не зазнав значних змін. Змінювалися тільки місця проведення, наприклад: перший фестиваль пройшов на о. Кемпа, потім – на Бригантині, згодом – у Сабарові, на Вишенському та на Соцьких озерах, а в останнє проводився поблизу Вінниці у с. Якушинцях. З 2016 р. «Живий вогонь» три роки поспіль відбувався на Хмільнику. В 2019 р. уперше фестиваль відвідали гості з європейських країн, які продемонстрували самобутні експозиції у межах виставки «Культура мого народу». Також у заході взяли участь представники різних субетнічних груп, які й донині проживають в Україні: гуцули, лемки, бойки, ополяни, запорожці тощо. У 2021 р. фестиваль проводився в умовах

---

¹³⁰ На Вінниччині відбудеться «Батозька битва». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2710260-na-vinnicini-vidbudetsa-batozka-bitva.html> (дата звернення 27.11.2022)

¹³¹ Свята не буде: на Вінниччині скасували козацький фестиваль «Батозька битва». URL: <http://vinnitsaok.com.ua/archives/923364> (дата звернення 28.11.2022)

карантинних обмежень¹³². Отже, на фестивалі були представлені різноманітні аспекти української культури: народні звичаї, традиції та ремесла, народне мистецтво, козацька історія та багато іншого. Організатори фестивалю ставили перед собою мету збереження та популяризацію українських традицій серед молоді, а також залучення уваги громадськості до питань збереження культурної спадщини. Фестиваль став важливою подією для української культури та туристичної галузі. Загалом, український етнофестиваль «Живий вогонь» є яскравим прикладом збереження традицій та культурної спадщини, який привертає увагу громадськості до цих проблем. Його учасники демонструють красу та різноманітність української культури, сприяють зміцненню національної свідомості та підтримці розвитку туристичного потенціалу країни.

Існує ще один фестиваль зі схожою концепцією, який називається «Богданові звитяги» (див. додаток №2, пункт №6). Цей фестиваль має ту ж саму тематику, що й попередній, а саме – відродження та розвиток історичних та культурних традицій українського козацтва. У межах фестивалю особлива увага приділялася вихованню патріотизму, національної гідності та повазі до важливих подій в українській історії. Фестиваль проводився лише один раз у м. Городок Львівської області в 2011 р. Логістична компанія «Захід Ресурс» та ТзОВ «Яблуневий дар» були основними спонсорами фестивалю. Організаторами стали Городоцька райдержадміністрація, Городоцька районна рада та Городоцька міська рада. Програма фестивалю включала виступи відомих українських артистів та гуртів, таких як Заслужений артист України А. Заліско, гурти «Мандри», «Ватра», «Лесик Бенд», «Гайдамаки» та «Кожному своє»¹³³. На фестивалі «Богданові звитяги», який відзначив перемогу Богдана Хмельницького під час Городоцької битви у 1655 р., відбувся

---

¹³² «Живий Вогонь». URL: <http://kupalofest.org/> (дата звернення 28.11.2022)

¹³³ Все український козацький фестиваль «Богданові звитяги». URL: <https://ridna.ua/events/i-vseukrajinskyj-kozatskyj-festyval-bohdanovi-zvytyahy/> (дата звернення 28.11.2022)

марш козацьких організацій під керівництвом отамана козацького товариства українського реєстрового козацтва В. Павлечка¹³⁴.

На фестивалі була розважальна програма, яка включала виступи художніх колективів з різних районів та областей, а також показові виступи, тренування та майстер-клас з козацького бойового мистецтва, ігри, забави та лотерея для дітей. Для любителів пива проводився спеціальний конкурс. Упродовж двох днів лунала українська музика і було відбувся ярмарок виробів народних майстрів. Завершився фестиваль нічним лазерним шоу та дискотекою¹³⁵. Незважаючи на те, що цей фестиваль є розважальним заходом, на ньому було проведено низку заходів, які сприяли популяризації історичної та культурної спадщини українського козацтва. Так, на фестивалі відбувся марш козацьких організацій. Крім того, програма фестивалю включала виступи відомих українських артистів та гуртів, які сприяли збереженню традиційної української музики.

Фестивалі з подібною концепцією є важливим елементом формування та підтримки національної свідомості та ідентичності в Україні. Ці заходи дозволяють зберегти та популяризувати культурні та історичні традиції, а також надихають молодь на вивчення своєї багатой історії та національної спадщини. Також, варто відзначити, що організація етнофестивалів на козацьку тематику потребує значної кількості зусиль та ресурсів, включаючи фінансові, логістичні тощо. Тому важливо визначити ефективну стратегію співпраці з різними зацікавленими сторонами, щоб забезпечити успіх і високу якість проведення фестивалів.

Ще одним фестивалем, що пов'язаний з бойовими перемогами Богдана Хмельницького, є етнофестиваль «KOZAK Fest», який відзначає його перемогу над Річчю Посполитою у битві під Жовтими Водами у 1648 р. (див.

---

¹³⁴ На Львівщині розпочався козацький фестиваль «Богданові звитяги». URL: https://zaxid.net/na_lvivshhini_rozpochavsya_kozatskiy_festival_bogdanovi_zvityagi_n1232516 (дата звернення 28.11.2022)

¹³⁵ Козацький фестиваль «Богданові звитяги» (+програма). URL: <https://lviv-online.com/ua/events/festival/kozatskyj-festyval-bohdanovi-zvytyahy/> (дата звернення 28.11.2022)

додаток №2, пункт №9). На відміну від традиційних етнофестивалів, головною складовою цього заходу є музика, зокрема етно-рок. Фестиваль проводиться вже шість років, з 2014 р., в урочищі Княжі Байраки, с. Жовтоолександрівка Дніпропетровської області¹³⁶.

План та зміст фестивалю залишається незмінним протягом усього часу існування заходу. Кожного року в рамках «KOZAK Fest» проходить конкурс молодих виконавців «Музичний герць». Згідно з умовами будь-який гурт, що виконує українські авторські пісні, може поборотись за грошовий приз та виступити на одній сцені разом із відомими вітчизняними музикантами. Також кожного року організатори фестивалю споруджують наметове містечко і екозону¹³⁷. Тобто головна ідея фестивалю – це зберегти історичну пам'ять та залучити до неї молоде покоління, а також надати можливість українським гуртам продемонструвати свій талант. «KOZAK Fest» є доволі популярним музичним фестивалем.

Серед фестивалів музикальної спрямованості варто також згадати захід «Чарівна симфонія козацтва» (див. додаток №2, пункт №19), який проходить з 2019-2021 рр. в с. Омельник Полтавської області. Фестиваль присвячений композитору П. Чайковському, але потрібно зазначити, що скоріш за все ідейний акцент фестивалю робиться не на постаті, а на роді Чайок, що походить з Омельника. Як відомо, прадід композитора був сотенним Миргородського козацького полку, а дід народився у Троїцькому Глобинського району. Композитор змінив прізвище Чайка на Чайковський коли навчався в Києво-Могилянській академії. Не дивлячись на дещо двозначний зміст фестивалю, зокрема, відображає козацьку тематику. Щоби провести фестиваль, було створено стартап, на втілення якого виділили 700 тис. грн., а потім ще 210 тис. грн. виділив місцевий бюджет. Цей захід підтримав уряд України та міська рада с. Омельник. Програма фестивалю

¹³⁶ KOZAK Fest. URL: <https://petropavlivka.city/read/plans/32930/kozak-fest-2019-na-dnipropetrovschini-vidbudetsya-najbilshij-etno-rok-festival-ukraini> (дата звернення 28.11.2022)

¹³⁷ KOZAK Fest. URL: <https://www.facebook.com/KOZAKFEST2019/> (дата звернення 28.11.2022)

включала концерт класичної музики у виконанні Полтавського симфонічного оркестру, балет та виставку старожитностей Придніпров'я. Крім того, складовою заходу були козацькі кінні змагання з танцем характерників та майстер-класи гопака, а також виставка картин полтавських художників М. Підгорного та І. Новобранця¹³⁸. Даний фестиваль має цікаву концепцію, спрямовану на відображення козацької тематики, яка є важливою складовою української культури та історії. Підтримка фестивалю з боку уряду та місцевих органів влади свідчить про визнання його значущості і популярності серед громади. Однак, зв'язок фестивалю з композитором П. Чайковським виглядає доволі контрверсійно, враховуючи сучасні політичні та культурні процеси в Україні. Загалом фестиваль «Чарівна симфонія козацтва» має потенціал стати цікавим культурним заходом, який сприятиме популяризації козацької спадщини та української історії. Проте, важливо враховувати чутливість контексту та уникати можливих суперечностей, щоб забезпечити єдність та позитивну сприйняття заходу серед громади.

Збереженню, відродженню та популяризації народного мистецтва та підвищенню ролі традиційної козацької культури у формуванні світогляду та духовності українців сприяє фестиваль «Bogdan Fest» або «Богдан Хмельницький – народження держави» (див. додаток №2, пункт №12). Даний захід проводився в м. Нікополь Дніпропетровської області з 2016 по 2018 рр. Протягом цього часу фестиваль був невід'ємною частиною формування іміджу Дніпропетровщини в українському культурному просторі, а також становив важливий ресурс для його розвитку. Історико-патріотичний фестиваль «Богдан Хмельницький – народження держави» надавав можливість зрозуміти автентичну Україну¹³⁹. Фестиваль збирав тисячі учасників з усієї країни. Знайомив їх з бойовим козацьким мистецтвом та виховними напрямками

---

¹³⁸ Вперше неподалік Кременчука хочуть провести масштабний фестиваль «Чарівна симфонія козацтва». [URL://kg.ua/news/vpershe-nepodalik-kremenchuka-hochut-provesti-masshtabniy-festival-charivna-simfoniya-kozactva](https://kg.ua/news/vpershe-nepodalik-kremenchuka-hochut-provesti-masshtabniy-festival-charivna-simfoniya-kozactva) (дата звернення 28.11.2022)

¹³⁹ Історико-патріотичний фестиваль «Богдан Хмельницький - народження держави». URL: <https://novemisto.info/ru/news/istoriko-patriotichniy-festival-bogdan-hmelnickiy-narodzhennya-derzhavi-1973> (дата звернення 01.12.2022)

козацької педагогіки. Фестиваль об'єднував широку громадськість, творчу інтелігенцію та аматорські колективи України¹⁴⁰.

Основне завдання фестивалю «Богдан Хмельницький – народження держави» полягало в сприянні розвитку козацьких традицій, популяризації національних культурних досягнень серед широкої громадськості та збереженні історико-культурної спадщини українського народу. Культурно-мистецькі події, що організовуються під час фестивалю, утворювали єдиний культурний та інформаційний простір, сприяли створенню україномовного культурного продукту та підсилюють позитивний імідж регіону. Фестиваль надавав можливість не тільки ознайомитися з історією та культурою України, але й активно взяти участь у різних культурних заходах козацького спрямування, що робить його цікавим для широкої аудиторії. Фестиваль сприяв розвитку козацьких традицій та популяризації національної культури, збереженню культурної спадщини України.

Попередні три етнофестивалі тематично пов'язані з постаттю Богдана Хмельницького. Ще одним таким фестивалем є «КУЛЬЧИЦІ ФЕСТ» (див. додаток №2, пункт №4). Він проходив з 2010 по 2019 рр. в с. Кульчиці Львівської області, на річці Дністер. По-перше, Кульчиці є батьківщиною військового, політичного і громадського діяча, гетьмана реєстрового козацтва, кошового отамана Запорозької Січі Петра Конашевича Сагайдачного та героя Віденської битви 1683 року, засновника першої кав'ярні Європи Франца-Юрія Кульчицького. Це вже надає історичного значення цьому місцю. По-друге, основною метою фестивалю є відродження, збереження та популяризація національних традицій, вшанування пам'яті видатних історичних постатей, зокрема козацьких ватажків Івана Сулими та Марка Жмайла. Зміст фестивалю протягом всього його існування змінювався несуттєво. Останній рік проведення фестивалю відзначився залученням співочих гуртів, виконавців патріотичних пісень, козацьких забав, галереєю традиційних ремесел,

---

¹⁴⁰ Bogdan Fest: свято козацького духу. URL: https://www.dnipro.libri.dp.ua/Bogdan_Fest (дата звернення 01.12.2022)

майстер-класами, українською кухнею та дискотекою¹⁴¹. Директор департаменту з питань культури, національностей та релігій Львівської ОДА Мирослава Туркало так висловлювалася з приводу заходу: «Кожен на своєму місці робить справу, від якої залежить успіх країни. А такі фестивалі, що просякнуті духом культури та історії, навчають нас та наших дітей правдивій українській історії. Українці об'єдналися навколо української ідеї, і з нею ми дійдемо до перемоги. Ми разом із вами спільно творимо нашу історію, і ми обов'язково побачимо нашу країну квітучою, могутньою та міцною»¹⁴². Наголошуючи на значенні фестивалю, слід відзначити, що «КУЛЬЧИЦІ ФЕСТ» став прикладом того, як культура та історія можуть бути використані для збереження національної спадщини та розвитку країни в цілому.

Як уже було відзначено, чимало історико-культурних фестивалів присвячено окремим подіям історії козацтва. Наприклад, підписанню Гадяцького договору 1658 р. присвячено фестиваль «Підкова козацької слави» (див. додаток №2, пункт №11), який проводився протягом 2016-2021 рр. в с. Червоний Кут Полтавської області. Кожного року відвідувачі мають змогу зануритися в своєрідний колорит козацького життя. Свято відбувається поблизу одного з козацьких міст – Гадяча, з давньою та славетною козацькою історією¹⁴³. У перший рік проведення етнофестивалю він був схожий на «день села», а не повноцінний етнофестиваль. Під час наступного фестивалю в 2017 р. міській владі Гадяча вдалося значно розширити та покращити програму заходу. Зокрема, відбулися виступи запрошених артистів. На гостей чекав театр козацького бою зі Запоріжжя. Проводилася виставка зброї як історичної, так і сучасної. Відвідувачів частували народними стравами. А на закінчення всього дійства було влаштовано видовищне вогняне шоу¹⁴⁴. Пізніше організаторам

¹⁴¹ На Самбірщині відбудеться фестиваль української слави «Культуриці-фест». URL: https://galinfo.com.ua/news/na_sambirshchyni_vidbudetsya_festyval_ukrainskoi_slavy_kulchytsifest_321944.html (дата звернення 01.12.2022)

¹⁴² На Львівщині розпочався фестиваль української слави «Культуриці-фест». URL: <https://dyvys.info/2018/07/29/na-lvivshhyni-rozpochavsya-festyval-ukrayinskoyi-slavy-kulchytsi-fest/> (дата звернення 01.12.2022)

¹⁴³ Фестиваль «Підкова козацької слави». URL: <https://www.facebook.com/matushenkoov/posts/1761767974106171> (дата звернення 04.12.2022)

¹⁴⁴ «Підкова козацької слави». URL: <https://blog.poltava.to/matushenko/6507/> (дата звернення 01.12.2022)

вдалося зробити програму ще більш насиченою – на гостей чекали презентація козацьких куренів і «Жіночої Січі». Відвідувачів частували українськими народними стравами. Також на заході можна було купити різноманітні вироби з дерева та глини. Для дітей були встановлені атракціони, а для дорослих – влаштовані урочисте зібрання Гадяцької сотні, а також концерт з програмою «Код нації», виступи гуртів V&V Project та «KozakSystem»¹⁴⁵.

Важливим монументальним місцем пам'яті, пов'язаним з фестивалем, став встановлений в 2018 р. пам'ятник з нагоди 360-річчя підписання Гадяцького договору за участі представників місцевої влади та гостей із Польщі. Загалом, можна сказати, що організатори ретельно підходили до планування програми фестивалю. Фестиваль дозволяє привернути увагу широкого загалу до історичної спадщини та культури козацтва, а також зберегти пам'ять про славетне козацьке минуле. Фестиваль посприяв розвитку туризму в регіоні, а також популяризації місцевих традицій та культури. Організація фестивалю викликав значний інтерес серед місцевих жителів та гостей з інших регіонів, що свідчить про його успішність та потенціал для подальшого розвитку.

Умовно етнофестивалі можна розділити на кілька груп – локальні, загальноукраїнські та міжнародні. Кожен з них має свої особливості та завдання. Важливо зрозуміти, що всі ці заходи спрямовані на туристичний аспект, проте існують фестивалі в Україні, які зосереджуються на певній аудиторії певного регіону. Такі заходи можуть бути важливим інструментом збереження традицій та культурних цінностей регіону, а також сприяти їх популяризації серед відповідної аудиторії. Розглянемо приклади локальних фестивалів та їхню важливість для збереження та популяризації культурних цінностей різних регіонів України.

Один із молодих етнофестивалів на козацьку тематику в Україні регіонального значення «Козацька залага» (див. додаток №2, пункт №18)

---

¹⁴⁵ На Полтавщині влаштують фестиваль «Підкова козацької слави». URL: <https://poltava365.com/na-poltavshhini-vlashtuyut-festival-pidkova-kozaczkoii-slavi.html> (дата звернення 01.12.2022)

проводився лише один раз в 2019 р. у м. Черкаси. Його програма включала демонстрацію етнічних особливостей українського народу з акцентом на козацьких звичаях і традиціях. Відвідувачі могли скуштувати українську традиційну їжу: козацький борщ, козацький запорізький капустак, козацький куліш, вареники, галушки та тетерю¹⁴⁶. На фестивалі був музичний концерт за участю виконавців з Міського Будинку культури імені І. Кулика «Козацька слава лине крізь століття». Також відбулося театралізоване дійство: козацький ярмарок і прийняття жіночої козацької сотні до лав вільного козацтва. Відбулася виставка холодної та вогнепальної зброї козацької доби, а також показано сучасну військову техніку. Виставку доповнили демонстрації бойового гопака та виступи запорізьких козаків. Наприкінці свята гостей чекало вогняне піротехнічне шоу «Козацький Поєдинок»¹⁴⁷. Отже, у межах фестивалю було зроблено акцент на козацьких традиціях і звичаях, надаючи його учасникам уявлення про історію та культуру України. Проте фестиваль можна було б покращити з точки зору його популяризації та впізнаваності, а також організації. Крім того, включення ширшого спектру культурних традицій могло б зробити фестиваль більш інклюзивним та привабливим для ширшого кола відвідувачів. Але загалом фестиваль «Козацька залога» був успішним та цікавим заходом.

У 2017 р. в м. Глухів Сумської області відбувся ще один локальний етнофестиваль під назвою «Стежками козацької слави. Глухів 2017» (див. додаток №2, пункт №14). Організаторами цього заходу виступила громадська організація «Джура», яка пропагує здоровий спосіб життя та забороняє продаж алкогольних напоїв на території фестивалю. У програмі етнофестивалю були заплановані наступні заходи: музичне шоу, майстер-класи з практики козацького двобою та володіння козацькою зброєю, спортивні ігри, лекції з національно-патріотичного виховання, форм роботи з молоддю, відродження

---

¹⁴⁶ Фестиваль «Козацька залога» відбувся сьогодні у Черкасах. URL: <https://ck.suspilne.media/news/42537> (дата звернення 03.12.2022)

¹⁴⁷ Фестиваль «Козацька залога». URL: <https://in.ck.ua/sports/festival-kazackaya-zastava> (дата звернення 03.12.2022)

національних традицій і культури, обрядів, пісень, історії, популяризації української мови та вивчення багатой духовної спадщини¹⁴⁸. Крім того, організатори фестивалю також запланували проведення екскурсій по м. Глухів та зустрічі з молоддю та активістами. Важливо відзначити, що цей захід мав мету пропагувати культурну та історичну спадщину України та сприяти патріотичному вихованню молоді¹⁴⁹.

У межах фестивалю було зроблено акцент на відродженні козацьких традицій. Можна стверджувати, що проведення цього фестивалю було спрямовано на підтримку та популяризацію української культури та історії. Такий підхід забезпечував збереження національної спадщини та сприяв патріотичному вихованню молоді, що є важливим аспектом для будь-якої країни. Крім того, фестиваль «Стежки козацької слави» – це чудова нагода для людей зайнятися культурно-просвітницькою діяльністю, дізнатися більше про українські традиції та спадщину. Різноманітна програма фестивалю дозволила залучити чималу кількість відвідувачів.

Фестиваль «Шабля» (див. додаток №2, пункт №17) в м. Батурин Чернігівської області, який виник в 2018 р. і проходив до 2021 р. Захід проходить за підтримки міської та обласної ради, а організаторами виступав Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця». Організатори фестивалю мали на меті втілити головну ідею заходу, яка полягала у вихованню в українській молоді відповідальної громадянської позиції. Пропагуючи історію Гетьманщини та сучасної України вони прагнули сформувати демократичну правову свідомість молодого покоління українців¹⁵⁰. Загалом, організаторам фестивалю вдалося залучити молодь шляхом використання сучасних підходів популяризації народних традицій.

---

¹⁴⁸ Фестиваль «Стежками козацької слави. Глухів-2017». URL:

<https://zruchno.travel/ObjectEntity/Event?idCrm=d1a0bed6-1ef8-b9ed-e028-59ba9615cdbc&lang=ua> (дата звернення 03.12.2022)

¹⁴⁹ «Стежками козацької слави». URL: <https://www.facebook.com/events/hlukhiv-ukraine/> (дата звернення 03.12.2022)

¹⁵⁰ Шабля 2019 віддзвеніла. URL: <https://web.archive.org/web/20200918111554/https://baturyn-rada.gov.ua/news/1561012362/> (дата звернення 03.12.2022)

Інтерактивність та неформальне навчання стали важливими складовими заходів у межах фестивалю¹⁵¹.

Фестиваль включав не лише історичний аспект, але також фокусувався на популяризації культурної спадщини регіону. Він надавав можливість його учасникам зануритися у багатий світ козацької епохи, досліджуючи й відтворюючи атмосферу минулих часів. Фестиваль став платформою, де його учасники могли спілкуватися з істориками, археологами та іншими фахівцями, що працюють над вивченням історії та культури регіону. Він надавав можливість побачити аутентичні артефакти, одягнутися у козацькі костюми, навіть взяти участь у реконструкції історичних подій.

Організатори фестивалю «Шабля» прагнули, щоби його заходи не лише були веселим святом, але й важливим кроком у вихованні громадянської свідомості та патріотизму, зокрема, серед молодого покоління українців. Через поглиблене вивчення історії та культури свого народу, учасники фестивалю мали змогу дізнатися більше про національну культурну спадщину та її впливу на формування сучасного суспільства. Таким чином, основними завданнями етнофестивалю «Шабля» були просування історичної свідомості, культурного спадщини та виховання відповідального громадянства серед української молоді.

Також потрібно зазначити, що чимало фестивалів змінювали місце проведення протягом часу свого існування. Прикладом такого фестивалю може бути «Козацькі Барви» (див. додаток №2, пункт №20), який був заснований в 2021 р. в м. Новомосковськ Дніпропетровської області. Організаторами фестивалю, зокрема, є Управлінням культури, спорту та туризму виконавчого комітету Новомосковської міської ради, Новомосковський міський Будинок культури ім. О. Гончара. Фестиваль присвячений збереженню і популяризації нематеріальної культурної спадщини українського козацтва, зокрема його

---

¹⁵¹ На Чернігівщині відбудеться міжнародний фестиваль козацької культури. URL: <https://web.archive.org/web/20211122211157/https://chernihivregion.travel/novyny/item/2137-na-chernihivshchyni-vidbudetsia-mizhnarodnyi-festyval-kozatskoi-kultury> (дата звернення 03.12.2022)

звичаїв, обрядів, фольклору та виконавського мистецтва. Організатори прагнули підкреслити значущість цієї спадщини для суспільства та привернути увагу громадськості до багатогранної історії українського козацтва. Фестиваль акцентує увагу на представленні фольклору, обрядових дій, традиційних побутових танців та виконавського мистецтва, зокрема пісенно-танцювального та музичного¹⁵². Основною метою фестивалю є практичне знайомство з автентичним фольклором українського козацтва, стимулювання творчості молоді та залучення її до участі у фестивалі, особливо молодіжних гуртів та виконавців на народних інструментах, які передають традиції конкретного осередку або регіону. Крім того, фестиваль сприяє розвитку новаторських виконавських форм автентичного фольклору на сцені, а також формуванню інтересу молоді до народної музики та дослідження народної обрядовості та традицій українського козацтва. Важливим аспектом фестивалю є зміцнення та розвиток культурних зв'язків між творчими колективами України. Фестиваль «Козацькі Барви» набув великої популярності лише за рік свого існування, про проведення наступного заходу було оголошено на початку лютого 2022 р., його було заплановано на травень того ж року, але перенесено до Чугуєва Харківської області¹⁵³. Проте він не відбувся через повномасштабне російське вторгнення в Україну, етнофестиваль був перенесений на невизначений термін.

Отже, вивчення історико-культурних фестивалів на козацьку тематику в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. дозволило виявити деякі характерні особливості репрезентації культурної спадщини козаків на сучасному етапі. Такі фестивалі стали популярними явищами в українському культурному житті та відіграють важливу роль у збереженні та репрезентації козацької спадщини. Одна з головних особливостей репрезентації козацької культурної спадщини полягає у створенні аутентичного етнодуховного

¹⁵² Всеукраїнський Фестиваль-конкурс козацької культури «Козацькі Барви». URL: <https://lychksil.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/vseukrayinskij-festival-konk22urs-kozackoyi-kulturi-kozacki-barvi> (дата звернення 04.12.2022)

¹⁵³ Козацькі Барви. URL: <https://www.facebook.com/kozatskibarvi/> (дата звернення 04.12.2022)

середовища. Фестивалі намагаються відтворити аутентичну атмосферу, використовуючи історичні костюми, зброю, музичні інструменти, а також реконструкції старовинних козацьких поселень та фортець. Це допомагає відчувати дух минулих часів і поглиблює розуміння традицій козацького життя. Ще одна характерна риса таких фестивалів полягає в акцентуванні на розважальному аспекті. Окрім трансляції культурної спадщини, такі фестивалі часто включають у себе різноманітні розваги. Це можуть бути козацькі змагання, виставки ремесел, традиційні ігри та розваги, майстер-класи з виготовлення предметів ручної роботи тощо. Такий підхід сприяє популяризації козацької культури серед широкої публіки та залучає більше уваги до цих заходів.

Безсумнівно, фестивалі на козацьку тематику сприяють розвитку державного та місцевого (регіонального) патріотизму та відчуття гордості за власну історію та культуру. Крім того, слід враховувати економічне значення фестивалів для місцевих громад. Організація таких масштабних заходів дозволяє не лише створити нові робочі місця, але також сприяє розвитку місцевої інфраструктури і залученню додаткових доходів з-поза меж громади та стимулюванню місцевої економіки. Завдяки фестивалям українські міста та селища стають більш відкритими та привабливими для інвесторів, зокрема міжнародних. Крім того, важливо враховувати значення історико-культурних фестивалів для покращення іміджу України та її регіонів. Звичайно, через пандемію, спровоковану COVID-19, фестивалі не змогли відбутися протягом 2020 р. та 2021 р., а також на розвиток етнофестивального руху в Україні великий вплив зараз має повномасштабна російська військова агресія проти України.

ВИСНОВКИ

Отже, монументальні місця пам'яті та фестивалі, що репрезентують козацьку спадщину, є важливою частиною культури України, оскільки вони репрезентують важливі історичні події та постаті (у значенні пантеону героїв). Такі пам'ятки та заходи є свідченням, що українська нація з великою шаною ставиться до козацького періоду своєї історії, що означає не лише візуальну їхню репрезентацію, але також використання цієї спадщини у патріотичному вихованні, а також підтримці колективної свідомості, національної гордості та єдності. Тому, популяризація культури козацтва стає важливим завданням для збереження історичної пам'яті та національної ідентичності України.

Монументальні місця пам'яті, що репрезентують козацьку спадщину, є нагадуванням про те, що культурна спадщина та історична пам'ять є невід'ємною частиною нашого національного досвіду та мають велике значення для розвитку нації. Під час дослідження було встановлено, що використання козацької спадщини стало важливим джерелом натхнення для авторів монументальних місць пам'яті відповідної тематики. Після 1991 р. спостерігається значне збільшення пам'ятників, присвячених козацькій добі, в Україні. Спорудження таких пам'ятників мало різні передумови, чимало пам'ятників, присвячених козацькій добі, було встановлено в радянський час з метою монументальної пропаганди радянських міфів про «братські народи» та «возз'єднання України з Росією». На їх спорудження впливали представники місцевої і державної влади, а також громадські активісти. Низка пам'ятників в Україні присвячена певним історичним постатям (наприклад, гетьманам, кошовим отаманам, керівникам козацько-селянських національно-визвольних повстань тощо) та подіям (насамперед, битвам). Репрезентація козацької спадщини в монументальних місцях пам'яті може відбуватися не лише шляхом відтворення образу-постаті або образу-події, але й шляхом представлення загального образу козацької доби, козацтва загалом, наприклад, у поєднанні з

християнською вірою, православною символікою тощо. Монументальні місця пам'яті, що репрезентують козацьку спадщину, мають власну іконографію.

Увічнення козацької спадщини в Україні має різні форми: від встановлення окремих пам'ятників до великих меморіальних комплексів. Поширеною практикою вшанування пам'яті діячів козацької доби стало встановлення монументів на вулицях, названих на честь цих же постатей. Водночас переважна більшість монументальних місць пам'яті, присвячених козакам, виконані у вигляді погрудь.

Слід також відзначити, що чимало монументальних місць пам'яті, які відображають спадщину козацької доби, мають контroversійний характер, стають місцями запеклих дискусій щодо історії та сьогодення. Так монументальні місця пам'яті сприяють формуванню різних історичних наративів, які призводять до формування особливої міфології козацької доби. Загалом, чимало таких пам'ятників є не лише символом героїзму та мужності українського народу, але також репрезентують рефлексії щодо історії та сучасних подій в Україні.

Російська-українська війна сприяла посиленню уваги до культурної спадщини України, зокрема, через її пошкодження чи руйнування. Частко постраждали й монументальні місця пам'яті, що репрезентують козацьку спадщину. Водночас встановити точний стан збереження таких пам'яток в умовах війни доволі складно, особливо на територіях де відбувалися та тривають бойові дії.

Загалом, можна зазначити, що козацька культура є важливою складовою культурної спадщини України, і вона має вплив і на сучасне суспільство. Репрезентація цієї спадщини в монументальних місцях пам'яті є одним зі способів збереження та популяризації цієї спадщини. Водночас, можна зазначити, що репрезентація козацької традиції в монументальній архітектурі та скульптурі часто є об'єктом політичної та ідеологічної маніпуляції, що може призводити до спотворення історичних фактів та колективної пам'яті.

Іншою формою репрезентації козацької спадщини в Україні є тематичні фестивалі. Вони можуть бути присвячені визначним персоналіям, битвам, історичним подіям, які відіграли важливу роль в історії України. Такі заходи допомагають популяризувати історичні знання та культурні цінності серед широкого загалу людей. Саме під час фестивалів знаходять репрезентацію різноманітні традиції козаків, їхній побут і звичаї (наприклад, традиційні елементи української культури, зокрема народні пісні, танці, інструментальна музика, костюми та різноманітні ремесла). Такі фестивалі передбачають використання різноманітних символічних атрибутів та культурних елементів козацької доби. Самобутні традиції козаків отримують нової, більш сучасної, інтерпретації, та втілюються в різноманітних розважальних заходах. Безперечно, фестивалі з елементами козацької культури в Україні сприяють вивченню, збереженню, використанню та популяризації матеріальної та нематеріальної культурної спадщини козацької доби. Переважна більшість заходів має тривалу історію та цілком успішну реалізацію. Останнім часом з'явилося чимало нових фестивалів, які використовують козацьку культурну спадщину в якості національного українського бренду.

В Україні щороку відбуваються десятки культурно-історичних фестивалів, серед яких чимало таких, що лише дотично звертаються до козацької тематики, використовуючи окремі її елементи як своєрідний бренд або маркетингову стратегію. Як відомо, у 2020 р. всі фестивалі на території України були скасовані через глобальну загрозу пандемії COVID-19. Впоратися з цим викликом змогла лише частина етнофестивалів, натомість чимало з них припинило своє існування через брак фінансування. Широкомасштабна російська військова агресія проти України з 24 лютого 2022 р. призвела до призупинення діяльності деяких фестивалів, а невелика їх частина відбулася в онлайн форматі.

Безсумнівно, фестивалі на козацьку тематику сприяють розвитку державного та місцевого (регіонального) патріотизму, відчуття гордості за власне минуле в учасників та гостей цих заходів. Крім того, слід враховувати

економічне значення фестивалів для місцевих громад. Організація таких масштабних заходів дозволила не лише створити нові робочі місця, але також сприяла розвитку місцевої інфраструктури, привнесенню додаткових доходів з-поза меж громади та стимулюванню місцевої економіки. Слід відзначити, що частина етнофестивалів на козацьку тематику в Україні відбуваються за державної підтримки, але також передбачають залучення коштів приватних, зокрема закордонних, меценатів. Завдяки фестивалям українські міста та селища стали більш відкритими та привабливими для інвесторів, зокрема міжнародних. Зрештою, слід враховувати значення історико-культурних фестивалів для покращення іміджу України та її регіонів.

Втім, основна місія переважної більшості фестивалів на козацьку тематику полягає в збереженні культурної спадщини українського народу. Організатори етнофестивалів прагнули та прагнуть показати відвідувачам різні аспекти історії України, здійснити реконструкцію окремих культурних елементів не лише козацької доби, але й інших історичних періодів. Потрібно також зазначити, що більшість із досліджуваних фестивалів користуються неабиякою популярністю та мають потенціал для подальшого розвитку. Крім того, фестивалі допомагають розвиватися в економічному і культурному плані тим містам та регіонам, в яких вони проводяться. Фестивалі «козацької слави» в Україні сприяють посиленню міжнародного іміджу країни та налагодженню партнерських відносин із сусідніми державами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. «Живий Вогонь». URL: <http://kupalofest.org/> (дата звернення 28.11.2022)
2. «Козацька варта» у Борисполі: розмах великий. URL: <https://i-visti.com/news/boryspil/1900-kozacka-varta-u-borispil-rozmah-velikiy-vdvduvachv-malo.html> (дата звернення 27.11.2022)
3. «Кримський» пам'ятник Сагайдачному відкрили в Харкові. URL: <https://www.mediaport.ua/krymskiy-pamyatnik-sagaydachnomu-otkryli-v-harkove> (дата звернення 18.09.2022)
4. «Молитва за Україну»: гетьманський з'їзд у Батурині. URL: <https://cheline.com.ua/chelinetv/pishajsya-ridnim-krayem-video/molitva-za-ukrayinu-getmanskij-z-yizd-u-baturini-video-15881> (дата звернення 01.10.2022)
5. «Нема Гонті не хреста, ні могили». URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/1520/218/53477/> (дата звернення 06.10.2022)
6. «Підкова козацької слави». URL: <https://blog.poltava.to/matushenko/6507/> (дата звернення 01.12.2022)
7. «Стежками козацької слави». URL: <https://www.facebook.com/events/hlukhiv-ukraine/> (дата звернення 03.12.2022)
8. «Це символ боротьби за нашу історичну пам'ять». URL: <https://cherkasy24.info/10468-ce-simvol-borotbi-za-nashu-storichnu-pamyat-v-uman-osvyatili-pamyatnik-gont-zalznyaku.html> (дата звернення 04.10.2022)
9. 14 жовтня 2021 року відбувся XII Всеукраїнський фестиваль «Покрова на Хортиці». URL: <http://zomc.org.ua/novini/item/3480-14-zhovtnia-2021-roku-vidbuvsia-xii-vseukrainskyi-festyval-pokrova-na-khortytsi> (дата звернення 24.11.2022)
10. 23 жовтня у Недригайлові освятили пам'ятник останньому кошовому отаманові Січі Запорізької Петру Калнишевському. URL: <https://history.sumy.ua/news/559-23-zhovtnia-u-smt-nedryhailiv-osviatyly-pamiatnyk-ostannomu-koshovomu-otamanovi-sichi-zaporizkoi-petru-kalnyshevskomu.html> (дата звернення 05.11.2022)

11. 23 липня 1888 року в Києві відбулося відкриття пам'ятника Богдану Хмельницькому. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1784727.html> (дата звернення 16.09.2022)
12. Bogdan Fest: свято козацького духу. URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/Bogdan_Fest (дата звернення 01.12.2022)
13. https://ua.igotoworld.com/ru/poi_object/67511_pamyatnik-pilipu-orliku-kiiev.htm (дата звернення 07.10.2022)
14. KOZAK Fest. URL: <https://petropavlivka.city/read/plans/32930/kozak-fest-2019-na-dnipropetrovschini-vidbudetsya-najbilshij-etno-rok-festival-ukraini> (дата звернення 28.11.2022)
15. KOZAK Fest. URL: <https://www.facebook.com/KOZAKFEST2019/> (дата звернення 28.11.2022)
16. Берестечко. URL: <https://volyntravel.com.ua/cossack-heritage/berestetchko.html> (дата звернення 04.10.2022)
17. Богдану Хмельницькому в Києві. URL: <http://toursdekiev.com.ua/ru/pamiatnik-Bogdanu-Khmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)
18. Богдану Хмельницькому в Києві. URL: <http://toursdekiev.com.ua/ru/pamiatnik-Bogdanu-Khmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)
19. В Каховці. URL: <https://translate.google.com> (дата звернення 26.09.2022)
20. В Києві відбувається українсько-польський фестиваль «Земля козаків». Історична правда. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/4fd1e543ccd01/> (дата звернення 26.11.2022)
21. В Києві пройшов фестиваль «Гайдамака». URL: <https://web.archive.org/web/20130327234152/http://thisisukraine.org/uk/blogs/vie-wpost/1501.html> (дата звернення 21.11.2022)
22. В Севастополі знесли пам'ятник гетьману Сагайдачному. URL: https://www.bbc.com/russian/rolling_news/2014/04/140426_rn_sevastopol_monument_removed (дата звернення 18.09.2022)

23. В Умані відкрили пам'ятник Гонті і Залізняка. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2015/11/25/148752/> (дата звернення 04.10.2022)
24. Відкриття першого пам'ятника «Захисникам кордонів Вітчизни всіх поколінь» відбулося в столиці. URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/160959-
vdkrittya_pershogo_pamyatnika_zahisnikam_kordonv_vtchizni_ush_pokoln_vd
bulosya_u_stolits_130485.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/160959-
vdkrittya_pershogo_pamyatnika_zahisnikam_kordonv_vtchizni_ush_pokoln_vd
bulosya_u_stolits_130485.html) (дата звернення 15.10.2022)
25. Вперше неподалік Кременчука хочуть провести масштабний фестиваль «Чарівна симфонія козацтва». URL: <http://kg.ua/news/vpershe-nepodalik-kremenchuka-hochut-provesti-masshtabniy-festival-charivna-simfoniya-kozactva> (дата звернення 28.11.2022)
26. Все український козацький фестиваль «Богданові звитяги». URL: <https://ridna.ua/events/i-vseukrajinskyj-kozatskyj-festyval-bohdanovi-zvytyahy/> (дата звернення 28.11.2022)
27. Всеукраїнський козацький фестиваль «Покрова на Хортиці». URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/9384/14-zhovtnya-2010-roku-z-9-30-do-16-00-na-teritoriji-istoriko-kulturnogo-kompleksu-zaporozka-sich-natsionalnogo-zapovidnika-hortitsya-proyde-vseukrajinskiy-kozatskiy-festival-pokrova-na-hortitsi.html> (дата звернення 23.11.2022)
28. Всеукраїнський фестиваль бойових мистецтв відбувся на Київщині. URL: <http://sportmon.org/vseukrayinskiy-festival-boyovih-mistetstv-vidbuvsya-na-kiyivshhini/> (дата звернення 21.11.2022)
29. Всеукраїнський фестиваль козацької пісні. URL: https://krmisto.gov.ua/ua/competitions_and_festivals/detail/id/270.html (дата звернення 24.11.2022)
30. Всеукраїнський Фестиваль-конкурс козацької культури «Козацькі Барви». URL: <https://lychksil.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/vseukrajinskij-festival-konk22urs-kozackoyi-kulturi-kozacki-barvi> (дата звернення 04.12.2022)

31. Героям Визвольної війни українського народу 1648 – 1654 рр.. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?idCrm=3e4f6b5e-ab61-af47-9322-59007d05dc02&lang=ua> (дата звернення 02.10.2022)
32. Героям Визвольної війни українського народу 1648 – 1654 рр.. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?idCrm=3e4f6b5e-ab61-af47-9322-59007d05dc02&lang=ua> (дата звернення 02.10.2022)
33. Гонта та Залізник – українські герої чи проросійські сепаратисти?. URL: <https://rusorel.info/gonta-i-zaloznyak-ukrainskie-geroi-ili-prorossijskie-separatisty/> (дата звернення 06.10.2022)
34. День Пам'яті: виповнюється 310 років з дня Батуринської трагедії. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/den-pamiati-vypovniuietsia-310-rokiv-z-dnia-baturynskoi-trahedii-180444.html> (дата звернення 01.10.2022)
35. День українського козацтва. URL: <http://kremrada.pl.ua/novini/novina235.html#:~:text>
36. Дике Поле. Шлях до Європи. Маріупольське телебачення. URL: <https://mariupolskoe.tv/videos/view/dike-pole-shlyah-do-evropi-44603> (дата звернення 26.11.2022)
37. Зріз епохи. Епічна історія встановлення пам'ятника Мазепі в Полтаві. Сюжет довжиною в 11 років. URL: https://texty.org.ua/articles/68034/Zriz_jepohy_Jepichna_istorija_vstanovlenna_pa_mjatnyka_Mazepi-68034/ (дата звернення 07.10.2022)
38. Історико-патріотичний фестиваль «Богдан Хмельницький - народження держави». URL: <https://novemisto.info/ru/news/istoriko-patriotichniy-festival-bogdan-hmelnickiy-narodzhennya-derzhavi-1973> (дата звернення 01.12.2022)
39. Історія міста Нікополя. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?lang=ua&idCrm=70a40369-6167-46b4-e96d-594387549b35> (дата звернення 16.09.2022)
40. Історія однієї гармати. URL: <https://web.archive.org/web/20080327093752/http://www.interesniy.kiev.ua/old/architecture/monuments/push> (дата звернення 06.10.2022)

41. Історія однієї гармати. URL: <https://web.archive.org/web/20080327093752/http://www.interesniy.kiev.ua/old/architecture/monuments/push> (дата звернення 06.10.2022)
42. Кам'яний хрест на Замковій горі. URL: <https://kropyva.ck.ua/content/kamyanii-khrest-na-zamkov-i-gor-danina-pamyat-kozatskim-starshinam-yur-yu-> (дата звернення 28.09.2022)
43. Каховка козацька. URL: https://proficamp.blogspot.com/2018/06/blog-post_42.html (дата звернення 12.10.2022)
44. Київ-фото, фотографія Києва. URL: <http://ua.kiev-foto.info/pamyatnyky/pamyatnik-zahisnikam-kordoniv-vitchizni-vsih-pokolin/> (дата звернення 15.10.2022)
45. Клуб Коренного Києвлянина. URL: <https://www.facebook.com/kiiev.klab/posts/1319135188115463/> (дата звернення 06.10.2022)
46. Козак-переможець. URL: <https://uamodna.com/articles/kozak-peremozhecj/> (дата звернення 15.10.2022)
47. Козацька варта. URL: <https://www.facebook.com/kvfest/> (дата звернення 26.11.2022)
48. Козацький бойовий звичай Спас. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:n0evmmc6UtEJ:www.zo.mc.org.ua/vidannya/item/download/495_7045c8075e81ddcffbd4499c216014a2&cd=17&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення 20.11.2022)
49. Козацький триптих скульптора Кулика. URL: https://galinfo.com.ua/articles/kozatskyu_tryptyh_skulptora_kulyka_169172.html (дата звернення 21.10.2022)
50. Козацький фестиваль «Богданові звитяги» (+програма). URL: <https://lviv-online.com/ua/events/festival/kozatskyj-festyval-bohdanovi-zvytyahy/> (дата звернення 28.11.2022)
51. Козацькі Барви. URL: <https://www.facebook.com/kozatskibarvi/> (дата звернення 04.12.2022)

52. Козацькі змагання і кінне шоу: на Донеччині пройде історичний фестиваль «Дике поле. Шлях до Європи». URL: <https://vchasnoua.com/donbass/60747-kozatski-zmahannia-i-kinne-shou-na-donechchyni-proide-istorychnyi-festyval-dyke-pole-shliakh-do-yevropy> (дата звернення 27.11.2022)
53. Кочубею та Іскрі пам'ятник. URL: http://wek.kiev.ua/uk/Кочубею_та_Іскрі пам'ятник (дата звернення 06.10.2022)
54. Краматорськ прийняв історико-музичний фестиваль «Дике поле. Шлях до Європи». УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-donechchina/2033542-kramatorsk-prijnav-istorikomuzicnij-festival-dike-pole-slah-do-evropi.html> (дата звернення 26.11.2022)
55. Кульчиці. Пам'ятник гетьману Сагайдачному. URL: <https://kolokray.com/uk/f/kulchitsy-pamyatnik-getmanu-sagaydachnomu.html> (дата звернення 18.09.2022)
56. Лазар Глоба. URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/Lazar_Globa_pamyatnik (дата звернення 12.10.2022)
57. Музей Петра Сагайдачного в Кульчицях. URL: <https://translate.google.com> (дата звернення 18.09.2022)
58. На Вінниччині відбудеться «Батозька битва». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2710260-na-vinnicini-vidbudetsa-batozka-bitva.html> (дата звернення 27.11.2022)
59. На Вінниччині реконструюють курган-могилу полковника Данила Нечая. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2020/09/4/158073> (дата звернення 26.10.2022)
60. На Контрактовій площі в Києві. URL: https://ua.igotoworld.com/ru/poi_object/67534_pamyatnik-sagaydachnomu-kiiev.htm (дата звернення 18.09.2022)
61. На Львівщині розпочався козацький фестиваль «Богданові звитяги». URL:

- https://zaxid.net/na_lvivshhini_rozpochavsya_kozatskiy_festival_bogdanovi_zvityagi_n1232516 (дата звернення 28.11.2022)
62. На Львівщині розпочався фестиваль української слави «Кульчиці-фест». URL: <https://dyvys.info/2018/07/29/na-lvivshhyni-rozpochavsya-festyval-ukrayinskoyi-slavy-kulchytsi-fest/> (дата звернення 01.12.2022)
63. НА НІКЗ «Чигирин». - Паспорт об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак на честь героїв битв з польсько-шляхетськими й турецькими загарбниками (1596-1597, 1677-1678рр.)», 2005.
64. На Полтавщині влаштують фестиваль «Підкова козацької слави». URL: <https://poltava365.com/na-poltavshhyni-vlashtuyut-festival-pidkova-kozaczkoii-slavi.html> (дата звернення 01.12.2022)
65. На Самбірщині відбудеться фестиваль української слави «Кульчиці-фест». URL: https://galinfo.com.ua/news/na_sambirshchyni_vidbudetsya_festyval_ukrainskoi_slavy_kulchytsifest_321944.html (дата звернення 01.12.2022)
66. На Чернігівщині відбудеться міжнародний фестиваль козацької культури. URL: <https://web.archive.org/web/20211122211157/https://chernihivregion.travel/novyny/item/2137-na-chernihivshchyni-vidbudetsia-mizhnarodnyi-festyval-kozatskoi-kultury> (дата звернення 03.12.2022)
67. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2012. 328 с.
68. Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця». URL: <https://baturin-capital.gov.ua/component/content/article/5-main.html> (дата звернення 01.10.2022)
69. Пам'ятник «Сини мої, соколи». URL: <https://chernihivregion.travel/places/pamatnik-sini-moi-sokoli> (дата звернення 04.10.2022)

70. Пам'ятник Богдану Хмельницькому. URL:
<https://oktv.ua/turizm/dostoprimechatelnosti-kieva/pamyatnik-bogdanu-hmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)
71. Пам'ятник Богдану Хмельницькому. URL:
<https://oktv.ua/turizm/dostoprimechatelnosti-kieva/pamyatnik-bogdanu-hmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)
72. Пам'ятник Богдану Хмельницькому. URL:
<https://oktv.ua/turizm/dostoprimechatelnosti-kieva/pamyatnik-bogdanu-hmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)
73. Пам'ятник Богдану Хмельницькому. URL:
<https://oktv.ua/turizm/dostoprimechatelnosti-kieva/pamyatnik-bogdanu-hmelnitskomu> (дата звернення 16.09.2022)
74. Пам'ятник героям Берестецької битви. Скульптор А. Кущ. URL:
https://www.facebook.com/zapovidnyk.berestechko/posts/1686766264685881/?locale=ar_AR (дата звернення 04.10.2022)
75. Пам'ятник жертвам Батурицької трагедії 1708. URL:
<http://poradnik.org.ua/category/21-regional/5216-1708> (дата звернення 01.10.2022)
76. Пам'ятник Івану Сірку. URL:
<https://tourcenter.kh.ua/uk/infrastruktura/pamyatnik-ivanu-sirku> (дата звернення 26.09.2022)
77. Пам'ятник козаку Івану Барвінку. URL:
<https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?lang=ua&idCrm=9b87f239-adb9-19b9-5b78-58f0852fbec8> (дата звернення 09.10.2022)
78. Пам'ятник основоположнику Павлограда Матвію Хижняку. URL:
https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:K7kfntb_rWIJ:https://www.shukach.com/ru/node/384&cd=16&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення 15.10.2022)

79. Пам'ятник Петру Калнишевському. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?lang=ua&idCrm=2e0ef187-e9db-09da-b8ee-5899b18153db> (дата звернення 05.11.2022)
80. Пам'ятник Сагайдачному. URL: <https://kudago.com/kev/place/pamyatnik-sagajdachnomu/> (дата звернення 18.09.2022)
81. Пам'ятники Парку Слави м. Жовті Води. URL: <https://www.dnipro.libr.dp.ua/PamytnikuParkySlavum.ZhovtiVody> (дата звернення 02.10.2022)
82. Пам'ятник «Гетьмани. Молитва за Україну». URL: <https://chernihivregion.travel/turystychni-objekty/pamiatky-oblasti/item/1029-pamiatnyk-hetmany-molytva-za-ukrainu> (дата звернення 01.10.2022)
83. Памятник атаману Головатому, Одесса. URL: https://ua.igotoworld.com/ru/poi_object/78183_pamyatnik-atamanu-golovatomu.htm (дата звернення 25.11.2022)
84. Пам'ятник гетьману Сагайдачному. URL: https://rest.guru.ua/ua/hotin/places/302-pamiatnik_sagaidachnomu/ (дата звернення 18.09.2022)
85. Пам'ятник Івану Мазепі. URL: <https://discover.ua/locations/pamyatnyk-ivanu-mazepi-poltava> (дата звернення 07.10.2022)
86. Пам'ятник Івану Підкові. URL: <https://discover.ck.ua/locations/pamyatnik-ivanu-podkove2> (дата звернення 26.09.2022)
87. Пам'ятник Івану Підкові. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/66580_pamyatnik-ivanu-podkove.htm#/google_vignette (дата звернення 21.10.2022)
88. Пам'ятник Івану Підкові. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/66580_pamyatnik-ivanu-podkove.htm#/google_vignette (дата звернення 21.10.2022)
89. Пам'ятник Кальміуської паланки. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/2722/pamyatnik-kalmiuskoyi-palanki> (дата звернення 26.10.2022)

90. Пам'ятник козаку Деркачу - легендарному засновнику міста Дергачі. URL: <https://www.shukach.com/ru/node/47700> (дата звернення 12.10.2022)
91. Пам'ятник козаку Мамаю. URL: <http://restplace.com.ua/uk/placeofculture/pamyatnik-kozaku-mamayu-0> (дата звернення 12.10.2022)
92. Пам'ятник козаку Рогу. URL: https://www.turpravda.ua/places/ua/krivoy_rog/Pamjatnik_kazaku_Rogu-s5518/ (дата звернення 12.10.2022)
93. Пам'ятник козацької слави, Миргород. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/75320_pamyatnik-kazackoy-slavy-mirgorod.htm (дата звернення 15.10.2022)
94. Пам'ятник кошовому отаману. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2288766-u-harkovi-vstanovili-pamatnik-kosovomu-otamanu-ivanu-sirku.html> (дата звернення 26.09.2022)
95. Пам'ятник Максиму Залізняку у с. Медведівці. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mBOdS2o-EOsJ:https://www.shukach.com/pl/node/14318&cd=7&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення 04.10.2022)
96. Пам'ятник Орлику, Київ. URL:
97. Пам'ятник Северину Наливайко у Гусятині. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/1293/pam-yatnik-severinu-nalivaiko-u-gusyatini> (дата звернення 02.11.2022)
98. Пам'ятник у Львові на площі Івана Підкови. URL: <https://dovidnuk.vash.ua/viznachni-miscya-lvova/pamyatnik-ivanu-pidkovi.htm> (дата звернення 21.10.2022)
99. Пам'ятники та пам'ятні знаки на честь гетьмана Івана Мазепи. URL: http://hromada.hu/2016/nom_134/ukrznavstvo/mazepa.html (дата звернення 07.10.2022)

100. Пам'ятники та пам'ятні знаки на честь гетьмана Івана Мазепи. URL: http://hromada.hu/2016/nom_134/ukrznavstvo/mazepa.html (дата звернення 07.10.2022)
101. Памятники: час і ми. URL: https://zn.ua/HISTORY/pamyatniki-vremya-i-my-296401_.html (дата звернення 06.10.2022)
102. Пам'ятнику Мазепі у Полтаві знайшли тимчасове місце встановлення. URL: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/1103906-pam-yatniku-mazepi-u-poltavi-znajshli-timchasove-misce-vstanovlennya> (дата звернення 07.10.2022)
103. Путятін В. Д. Пам'ятки монументального мистецтва Слобожанщини. Збірка науково-популярних статей до 70-річчя від дня народження. – Х.: Курсор, 2011. С. 181-182.
104. Путятін В. Д. Пам'ятки монументального мистецтва Слобожанщини. Збірка науково-популярних статей до 70-річчя від дня народження. – Х.: Курсор, 2011. С. 181-182
105. Сагайдачному Петру пам'ятник. URL: <http://wek.kiev.ua/uk/> (дата звернення 18.09.2022)
106. Сайт міста Фастів. URL: http://fastiv.osp-ua.info/druk/single-23266_zvidky-miski.html (дата звернення 15.10.2022)
107. Свята не буде: на Вінниччині скасували козацький фестиваль «Батозька битва». URL: <http://vinnitsaok.com.ua/archives/923364> (дата звернення 28.11.2022)
108. Символ історії та визначна пам'ятка міста. URL: <http://www.globyne-rada.gov.ua/2009-03-18-11-50-41/819-2015-10-21-13-40-44.html> (дата звернення 12.10.2022)
109. Сичевська Л. Є., Олійник Л. Г. Козацькі пам'ятники – складова козацької спадщини // Київський науковий вісник. Київ. 2022. С. 49-56.
110. Сірко. URL: <https://www.shukach.com/ru/node/12791> (дата звернення 26.09.2022)
111. Січ постала. URL: http://www.kozatstvo.net.ua/ua/publications/uk_r.php (дата звернення 26.10.2022)

112. Скульптурна група «Запорізький козак і кобзар». URL: <http://wikimapia.org> (дата звернення 04.10.2022)
113. Статут територіальної громади міста Дружківка. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:60h5Fhs8-MwJ:https://druisp.gov.ua/images/documents/dodatku/mr/55/statut2-55-16.docx&cd=20&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення 12.10.2022)
114. Стеценко Н. С. Сагайдачний (Конашевич-Сагайдачний) Петро Кононович // Харків: видавництво «Право», 2016. Т. 1: Історія держави і права України. С. 655-658.
115. Стецько Н.П. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕТНОФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ. Наукові записки. 2016. №2. С. 139-140.
116. Сьогодні стартує Всеукраїнський козацький фестиваль «Покрова на Хортиці». Запрошуємо! Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/13553/sogodni-startuje-vseukrajinskiy-kozatskiy-festival-pokrova-na-hortitsi.-zaproshujemo.html> (дата звернення 23.11.2022)
117. Тягинська територіальна громада. URL: <http://tiahynka-sr.gov.ua/> (дата звернення 26.09.2022)
118. У ЗНУ відкрили пам'ятник Йосипу Гладкому. URL: http://sites.znu.edu.ua/news_details/news_id=9238&lang=ukr (дата звернення 17.10.2022)
119. У Каховці відкрили пам'ятник Івану Сірку. URL: <https://translate.google.com> (дата звернення 26.09.2022)
120. У Києві триває фестиваль козацького бойового звичаю «Гайдамака». URL: <https://web.archive.org/web/20120105030525/http://5.ua/newsline/184/0/82509/> (дата звернення 21.11.2022)
121. У Конотопському районі Сумщини відкрито пам'ятний знак українській зброї. URL:

https://galinfo.com.ua/news/u_konotopskomu_rayoni_sumshchyny_vidkryto_pam_yatnyy_znak_ukrainskiy_zbroi_53320.html (дата звернення 26.10.2022)

122. У Львові відкрили пам'ятник кавоману Юрію Кульчицькому. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25144544.html> (дата звернення 21.10.2022)

123. У Полтаві в присутності президента і патріарха відкрили багатостраждальний пам'ятник Мазепі. URL: <https://novynarnia.com/2016/05/07/u-poltavi-v-prisutnosti-prezidenta-i-patriarha-vidkrili-pershiy-u-sviti-pam-yatnik-mazepi/> (дата звернення 07.10.2022)

124. У Полтаві невідомі пошкодили пам'ятник гетьману Івану Мазепі, який планувалось відкрити 7 травня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2011584-u-poltavi-pidirvali-pamatnik-mazepi.html> (дата звернення 07.10.2022)

125. У Харкові відкрили пам'ятник гетьману Сагайдачному. URL: <https://www.city.kharkiv.ua/uk/news/-29016.html> (дата звернення 18.09.2022)

126. У Харкові з'явився монумент кошовому отаману Івану Сірку. URL: <https://nationalcorps.org/u-harkov-z39javivsja-monument-koshovomu-otamanu-ivanu-srku/> (дата звернення 26.09.2022)

127. Фестиваль «Дике поле. Шлях до Європи» відбудеться 17 липня!. URL: <https://krm.gov.ua/festyval-dyke-pole-shlyah-do-yevropy-vidbudetsya-17-lypnya/> (дата звернення 27.11.2022)

128. Фестиваль «Дике поле. Шлях до Європи». URL: <https://www.facebook.com/events> (дата звернення 26.11.2022)

129. Фестиваль «Козацька залога» відбувся сьогодні у Черкасах. URL: <https://ck.suspilne.media/news/42537> (дата звернення 03.12.2022)

130. Фестиваль «Козацька залога». URL: <https://in.ck.ua/sports/festival-kazackaya-zastava> (дата звернення 03.12.2022)

131. Фестиваль «Підкова козацької слави». URL: <https://www.facebook.com/matushenkoov/posts/1761767974106171> (дата звернення 04.12.2022)

132. Фестиваль «Спас на Хортиці». Всеукраїнська федерація Спас. URL: <http://spas.zp.ua/фестиваль-спас-на-хортиці/> (дата звернення 20.11.2022)
133. Фестиваль «Спас на Хортиці». Всеукраїнська федерація Спас. URL: <http://spas.zp.ua/фестиваль-спас-на-хортиці/> (дата звернення 21.11.2022)
134. Фестиваль «Стежками козацької слави. Глухів-2017». URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/Event?idCrm=d1a0bed6-1ef8-b9ed-e028-59ba9615cdbc&lang=ua> (дата звернення 03.12.2022)
135. Фестиваль «Україна - земля козаків», Київ. URL: https://ua.igotoworld.com/ru/eventPage/506_01-06-2013-festival-ukraine-the-land-of-the-cossacks.htm (дата звернення 26.11.2022)
136. Фільм про фестиваль «Покрова на Хортиці 2020». URL: https://www.youtube.com/watch?v=nCOtOAPi_I (дата звернення 23.11.2022)
137. Хмельницька міська рада. URL: <https://khm.gov.ua/> (дата звернення 16.09.2022)
138. Ходорків. URL: <https://ukrainaincognita.com/zhytomyrska-oblast/popilnyanskyi-raion/khodorkiv/khodorkiv> (дата звернення 26.09.2022)
139. Цикл «Пам'ятники Полтави»: пам'ятник Українським загиблим козакам. URL: <https://central-ua.tv/news/13856/> (дата звернення 29.09.2022)
140. Чепурна І. Пам'ятко охоронна робота на Чигиринщині у 50-60 рр. XX ст.//Черкащина в контексті історії України. Черкаси. 2008. С. 1-5.
141. Чому із сайту СБУ зник Козак-переможець, що протистоїть Росії?. URL: <https://ukrreporter.com.ua/suspilstvo/chomu-iz-sajtu-sbu-znyk-kozak-peremozhets-shho-protystoyit-rosiyi.html> (дата звернення 15.10.2022)
142. Шабля 2019 віддзвеніла. URL: <https://web.archive.org/web/20200918111554/https://baturyn-rada.gov.ua/news/1561012362/> (дата звернення 03.12.2022)
143. Що було спочатку: Мерефа чи Сірко? Як історично місто пов'язане з отаманом. URL: <https://merefya.gromada.group/news/istorichne-minule/4439-sho-bulo-spochatku-merefya-chi-sirko-yak-istorichno-misto-pov-yazane-z-otamanom> (дата звернення 26.09.2022)

144. «В городе. Харьков» № 2 «Харьков туристический. 100 мест, которые нужно увидеть». Харків. 2011. С.98.
145. Киридон А. Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів. К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. 436 с.
146. Андреева О. Памятников стало больше: [пять художественных работ в камне увидели свет в дни празднования юбилея нашего города] / Ольга Андреева // Комсомольская правда. – 2004. С. 280.
147. Бачинська О. А., Полторак Володимир Миколайович. Пам'ять про українське козацтво: наука та практика (на матеріалах культурної спадщини Одеської області України) // Theory, practice and science, Abstracts of XXIII International Scientific and Practical Conference. Токіо, Японія, 2021. С. 494.
148. Зерній Ю. О. Як суспільства пам'ятають: властивості та механізми функціонування історичної пам'яті // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. № 4 (8). 2008. С. 600.
149. Касьянов Г. В. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять // Український історичний журнал. № 2. 2016. С. 137.
150. Киридон А. М. Студії пам'яті у сучасній гуманітаристиці: історія становлення // Український історичний журнал. № 4. 2017. С. 161.
151. М. Копил. Пам'ятки українського козацтва в Державному реєстрі нерухомих пам'яток України: реалії та перспективи // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2013. Вип. 22, ч. 1. С. 257.
152. Матющенко Б., Шповира Ю., Чабан М. Забутою Україною. Дніпропетровськ: Імапрес, 2006. С.260.
153. Олена Т. М. Ще раз про Каталог пам'яток і пам'ятних місць Українського козацтва XVI–XVIII ст. // Археологія доби українського козацтва XVI-XVIII ст. : навч. посіб. / М-во освіти України, Ін-т змісту і методів навчання, Нац. ун-т імені Тараса Шевченка; [Д. Я. Телегін, І. С. Винокур, О. М. Титова та ін.]. Київ. 1997. С. 251.

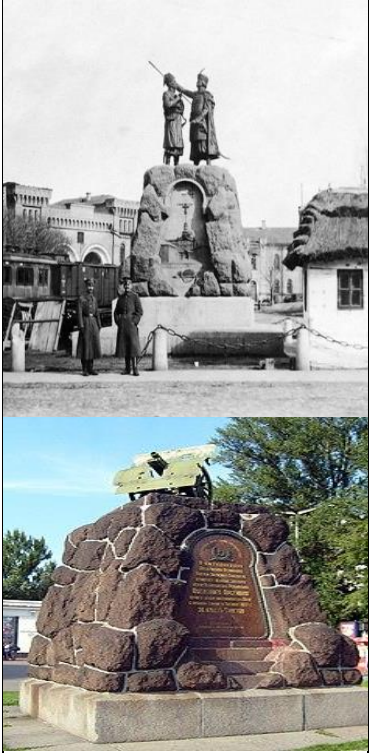
154. Рачков Є. С. Методи та підходи візуальної історії: аналіз історіографії // Харківський історіографічний збірник. 2015. Вип. 14. С. 27–41.
155. Plokhy S. *The Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine*. Oxford University Press, 2001. 412 p.
156. Plokhy S. *The Cossack Myth: History and Nationhood in the Age of Empires*. Cambridge University Press, 2012. 408 p.

ДОДАТКИ

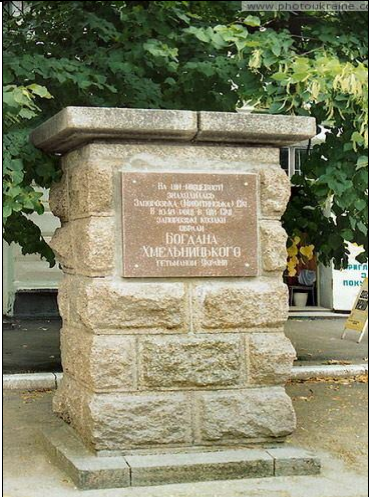
**Монументальні місця пам'яті в Україні, присвячені історичним подіям та персоналіям козацької доби
(станом на грудень 2022 р.)**

№	Фото пам'ятника	Назва пам'ятника	Дата встановлення	Місце розташування	Скульптор (-и)	Архітектор (-и)	Композиція пам'ятника	Додаткові відомості
1.		Пам'ятник Богдану Хмельницькому	23.07.1888 р.	м. Київ, на Софійській площі	М. Мікешин	В. Ніколаєв	Скульптурна композиція зображує гетьмана, який владно приборкує коня. Досить точно передана портретна подібність гетьмана, а також деталі одягу.	Пам'ятник був остаточно встановлений і освячений під час святкування в Києві 900-річчя Хрещення Русі. Обрання місця для спорудження пам'ятника викликало тривалі суперечки.

2.		Пам'ятник «Кам'яний хрест на Замковій горі»	1912 р.	м. Чигирин, Замкова гора, Черкаська обл.	—	—	<p>На кам'яному хресті зображений герб Чигирини і дві пам'ятні таблички з написами: «На пам'ять про військову старшину Юрія Богуна та Іллю Сутугу, відданих мученицькій смерті полякам, що штурмували в 1597 р. місто, і відбитими і знищеними Гетьманом Павлом Наливайко» та «На пам'ять про воеводу Івана Ржевского, полковника Якова Коробки та ін. православних воїнів, полеглих в бою при захисті Чигирини в 1678 р. від нападу 120 000 турецько-татарської орди».</p>	<p>Пам'ятник присвячено козацьким старшинам Юрію Богуну та Іллі Сутузі, які здобули болісну смерть під час облоги міста в 1596 р., та козакам, що загинули, захищаючи Чигирин від турецьких загарбників і польських магнатів в 1678 р.</p>
----	--	---	---------	--	---	---	---	--

3.		Пам'ятник Івану Іскрі та Кочубею	Встановлений 1914 р; демонтований 1918 р.	м. Київ, Арсенальна площа	О. Самсонов	О. Самсонов	<p>Пам'ятник полтавському полковнику Івану Іскрі та генеральному судді Василю Кочубею, які повідомили Петру I про зраду Івана Мазепи. Фігури були відлиті зі стріляних снарядних гільз. За загальною оцінкою того часу, пам'ятник не мав високої художньої цінності. Міська газета «Кіевлянинь» навіть порівняла його із «двома п'яничками на відпочинку».</p>	<p>Пам'ятник встановили з нагоди 200-річчя Полтавської битви. Навесні 1918 р., за наказом міністра внутрішніх справ Української Народної Республіки Михайла Ткаченка, пам'ятник було демонтовано. У 1923 р. більшовики використали порожній постамент для спорудження на цьому місці пам'ятника арсенальцям. На п'єдестал було встановлено гармату, а дошку, прикріплену до постаменту перевернули і зробили на ній новий напис.</p>
----	---	----------------------------------	---	---------------------------	-------------	-------------	--	--

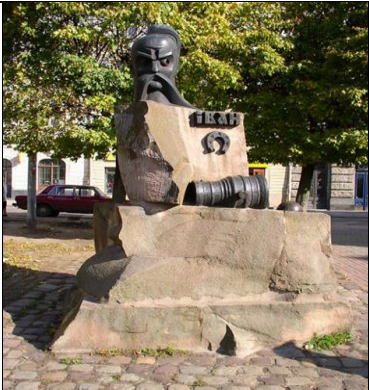
4.		Могила Данила Нечая	1950-ті р.	с. Черемошне, курган-могила полковника Данила Нечая, Вінницька обл.	—	—	Чотиригранний обеліск з граніту висотою 4,70 м. постамент ступінчатий, основа – 3,24×3,24 м. Обеліск поділяється невеликим виступом на дві частини. На нижній частині напис: «Тут похований герой народно-визвольної війни українського народу брацлавський полковник Данило Нечай який загинув в 1651 році в бою з польсько-шляхетськими військами»	Починаючи з 2017 р. коштом Тиврівської районної ради була виготовлена проектно-кошторисна документація щодо реконструкції пам'ятки.
----	---	---------------------	------------	---	---	---	--	---

5.		Пам'ятний знак козакам Івана Богуна	1954 р.	м. Вінниця, сквер «Кумбари» на кручі біля Південного Бугу	П. Осика	П. Осика	Пам'ятний знак являє собою квадратну колону з тесаного граніту. У фасадну частину колони вмурована пам'ятна табличка з написом «На цьому місці у березні 1651р. зағони під керівництвом героя визвольної війни Івана Богуна розгромили війська польсько-шляхетських загарбників».	Монумент було реставровано в 2013 р.
6.		Пам'ятний знак Запорізькій (Микитинській) Січі	1954 р.	м. Нікополь, вул. Нікітінська 1, Дніпропетровська обл.	—	—	Пам'ятний знак складається з блоків червоного граніту, в які вмонтовано дошку з написом: «На цій місцевості знаходилась Запорозька (Микитинська) Січ. В 1648 році в цій Січі запорозькі козаки обрали Богдана Хмельницького Гетьманом України».	Пам'ятний знак встановлено під час святкування «300-річчя воз'єднання України з Росією».

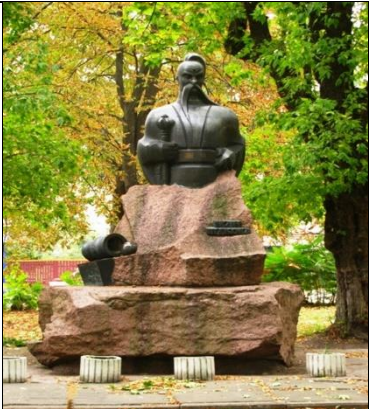
7.		Пам'ятник Богдану Хмельницькому	1954 р.	м. Нікополь, Площа Б. Хмельницького, Дніпропетровська обл.	І. Кавалерідзе	І. Кавалерідзе	Пам'ятник представляє собою бетонну скульптуру Б. Хмельницького у повний зріст. Він зображений в гетьманському парадному одязі, права рука злегка підтримує булаву, заткнуту за козацький пояс, а ліва тримає грамоту. Скульптура встановлена на постаменті прямокутної форми, що спирається на ступінчасту основу. На постаменті закріплена меморіальна дошка з текстом «Богдан Хмельницький 1595 – 1657».	Пам'ятник встановлено під час святкування «300-річчя возз'єднання України з Росією».
----	--	---------------------------------	---------	--	----------------	----------------	---	--

8.		Пам'ятник на могилі Івана Сірка	1963 р.	с. Капулівка, Нікопольський район, Дніпропетровська обл.	В. Шконда	В. Шконда	На місці поховання курган, на вершині якого встановлено бронзове погруддя І. Сірка. До пам'ятника ведуть довгі кам'яні сходи. Неподалік могили знаходиться каплиця та сторожова вежа.	Рештки І. Сірка були перепоховані на це місце з о. Чортомлик, який опинився у зоні затоплення водами Каховського водоймища.
9.		Пам'ятник осавулу Лазарю Глобі	1972 р.	м. Дніпро, парк Глоби	Е. Курелев	К. Присяжний	Фігура Лазаря Глоби зображена у козацькому вбранні під час садіння дерева.	Образ козака вигаданий, адже зображень Л. Глоби не залишилося.

10.		Пам'ятник «На честь визволення Білої Церкви козацькими військами»	1980 р.	Урочище «Палієва гора» на південно-західній околиці м. Біла Церква, Київська обл.	В. Богдановський	В. Богдановський	Кам'яна башта символізує твердість та непохитність української духовності та національної ідеї. На одній із сторін башти є пам'ятна табличка з надписом «На честь визволення Білої Церкви козацькими у 1702 р. ...». На другій стороні башти зображені голови трьох козаків, зроблені з каменю. Башта складається з каменів, які були зібрані в місцевих кар'єрах.	Пам'ятник є символом міста, розповідає про боротьбу за незалежність України. Місце навколо пам'ятника є популярним туристичним місцем.
-----	---	---	---------	---	------------------	------------------	--	--

11.		Пам'ятний знак Івану Підкові	1982 р.	м. Львів, Площа Івана Підкови	П. Кулик	В. Блюсюк	<p>Пам'ятник складається з постаменту у вигляді двох покладених одна на одну кам'яних брил та голови кошового отамана, відлитої з металу. З металевих літер викладене ім'я Іван, замість прізвища – металева підкова. Знизу розміщений фрагмент лафети гармати та кілька гарматних ядр.</p>	Скульптор Петро Кулик безкоштовно виконав та встановив модель пам'ятника та постамент Івану Підкові на площі.
-----	---	------------------------------	---------	-------------------------------	----------	-----------	---	---

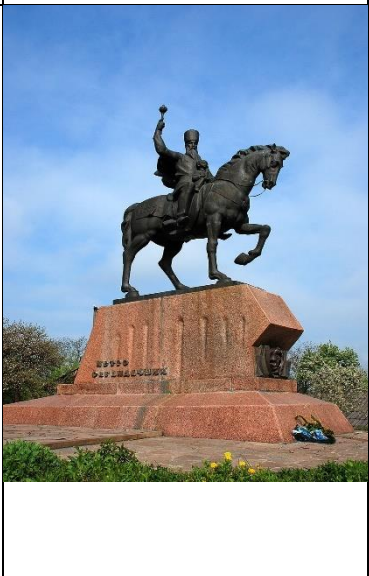
12.		Пам'ятник «Запорізький козак і кобзар»	1982 р.	м. Київ, вул. Петра Сагайдачного, 27	Л. Орленко	Л. Орленко	<p>Бронзовий пам'ятник являє собою скульптурну композицію, що складається з фігур двох козаків. Один з них, який стоїть, одягнений у сорочку, шаровари, шапку і кирею, в правій руці тримає спис, на поясі – шабля і порохівниця. Козак вдивляється кудись у далечінь і про щось розмірковує. Інший козак сидить поруч на камені і перебирає струни кобзи.</p>	Пам'ятник був подарований Києву в 1982 р. на честь його 1500-річчя містом Запоріжжя. Пам'ятник виконаний в реалістичній манері.
-----	---	--	---------	--------------------------------------	------------	------------	--	---

13.		Пам'ятник Івану Підкові	1986 р.	м. Черкаси, Замкова гора, сквер Богдана Хмельницького	П. Кулик	В. Блюсюк	На гранітному постаменті розміщена бронзова скульптура Івана Підкови висотою 2 метри, утримуючи булаву у руці. На тому ж постаменті розташовані модель бронзової гармати та дошка з написом, що вказує на Івана Підкову як відомого героя спільної боротьби російського, українського, білоруського та молдовського народів у другій половині XVI ст. проти татаро-турецьких поневолювачів, якого він очолював.	Пам'ятник було встановлено під час святкування 700-річчя м. Черкаси.
-----	---	-------------------------	---------	--	----------	-----------	---	--

14.		Пам'ятник Петру Калнишевському	1991 р.	Меморіальний комплекс Петра Калнишевського, с. Пустовійтівка, Сумська обл.	Р. Синько, В. Бородай	Р. Синько, В. Бородай	Фігуру кошового отамана зображено в повний зріст з гетьманською булавою у руці піднятою до гори. Фігура має досить суворий і задумливий вираз обличчя. Біля ніг козака розміщено пам'ятну табличку з написом: «КАЛНИШЕВСЬКИЙ Петро Іванович. 1691 – 1803. Останній кошовий отаман Запорозької Січі».	Пам'ятник встановлено до 300-річчя П. Калнишевського. Пам'ятник знаходиться в рідному селі кошового отамана.
15.		Пам'ятник Петру Сагайдачному	1991 р.	вул. Кріпосна, м. Хотин, Чернівецька обл. (неподалік Хотинської фортеці)	В. Гамаль	В. Гамаль	Бетонний монумент, поверхня якого оздоблена міддю. Над головою фігури кошового отамана видніється хрест, у руках він тримає козацькі атрибути – шаблю та булаву. З обох боків гетьмана стоїть козацьке військо.	Монумент встановлено на честь 370-ї річниці битви під Хотиним 1621 р.

16.		Запорозьким козакам, полеглим за волю України у Куруківській битві	1991 р., реставрований в 2006 р.	с. Чечелеве, Полтавська обл.	В. Кривич	В. Кривич	Пам'ятний знак нагадує собою кобзу в якій верхня частина виконана в формі хреста. В скульптуру вмонтоване обличчя мужнього козака, а в його руці він тримає спис. В нижній частині пам'ятника викорбований напис «Запорозьким козакам, полеглим за волю України у Куруківській битві»	В даному місці зазвичай проходило свято Покрови та різноманітні заходи присвячені козацтву. У 1625 р. на місці встановленого пам'ятника відбулася Куруківська битва запорозьких козаків з польською шляхтою.
-----	---	--	----------------------------------	------------------------------	-----------	-----------	---	--

17.		<p>Пам'ятник «Героям Берестецької битви» (відомий також під назвою «Козацькі Могили»)</p>	16.06.1991 р.	Вул. Козацької Слави, 26, с. Пляшева, Рівненська обл. (Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви»)	А. Куш	А. Куш	<p>Композиція бронзового пам'ятника включає чотири фігури: запорожця, справа – реєстрового козака, зліва – показаченого селянина, між запорожцем та реєстровим козаком – хлопчика (символізує майбутнє). У запорожця та реєстрового козака на шаблях тризуби – символ Української держави.</p>	<p>Пам'ятник було встановлено з нагоди 340-ї річниці Берестецької битви. Під час церемонії відкриття пам'ятника на території Національного історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви» був зроблений живий коридор від брами до церкви Святого Георгія Переможця. На відкритті пам'ятника, зокрема, були присутні народні депутати, голова Верховної Ради України Л. Кравчук і Патріарх України Мстислав (Скрипник).</p>
-----	--	---	---------------	---	--------	--------	--	---

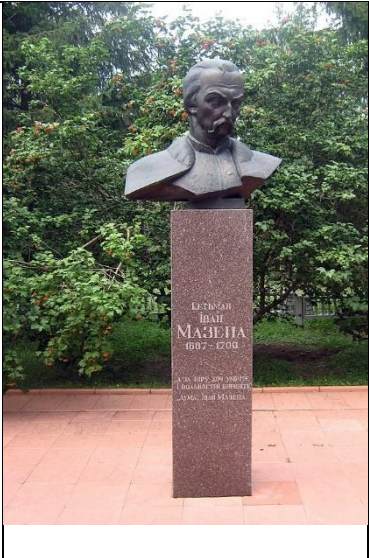

18.		Пам'ятник Івану Барвінку	24.08.1992 р.	м. Барвінкове, Харківська обл.	М. Ф. Овсянкін	–	Статуя легендарного отамана підноситься над кам'яним постаментом, немов вириваючись зі скелі. У лівій руці він тримає шаблю, а в правій – згорток паперів.	Пам'ятник присвячений легендарному засновнику місту Барвінкове. Пам'ятник досить швидко перетворився на популярний символ міста.
19.		Пам'ятник гетьману Сагайдачному	11.10.1992 р.	с. Кульчиці, вул. Козацька, Львівська обл.	Д. Крвавич, М. Посікіра, Л. Яремчук	М. Федик	Кінний пам'ятник гетьмана встановлений на гранітному постаменті в передню частину якого вмонтовано герб Сагайдачного. Сама ж пам'ятка виглядає досить реалістично із збереженням усіх пропорцій, Сагайдачний одягнутий в класичний для	Були 3 спроби його встановлення. Перша – в 1922 р., до 300-ліття з дня смерті гетьмана. У 1971 р. львівський скульптор Петро Кулик із студентами теж пропонував безкоштовно відтворити в камені фігуру гетьмана, макет цього пам'ятника до цього часу

							себе одяг в якому його зазвичай зображають, в правій руці він тримає гетьманську булаву.	знаходиться в музеї в Кульчицях. І лише 11 жовтня 1992 р. його було встановлено. Пам'ятник вилитий на Львівській скульптурній фабриці з бронзи.
20.		Пам'ятник «Козацька слава»	1992 р.	с. Тягин, о. Велике городище; Херсонська обл.	—	—	Пам'ятник являє собою колону з фігурою Святого Архістратиґа Михаїла. На постаменті міститься напис про похід козаків на чолі з Іваном Сірком на фортецю Тягина у 1673 р.	Пам'ятник встановлено на честь 500-річчя козацтва.

21.		Пам'ятник Северину Наливайку	1992 р.	вул. Наливайка, 4, смт. Гусятин, Тернопільська обл.	К. Сікорський	С. Калашник	Фігура козака зображена з оголеним торсом в широких шароварах, що стискає в правій руці шаблю, а лівою звертається (нібито) до українських воїнів.	Северин Наливайко уродженець Гусятини.
22.		Пам'ятник героям визвольної війни українського народу 1648–1654 рр.	1992 р.	м. Жовті Води, парк Слави; Дніпропетровська обл.	А. Білостоцький, О. Супрун	В. Гнездилова	Композиція скульптури складається з трьох фігур вершників, розташованих на пагорбі – Б. Хмельницький, І. Богун і М. Кривонос. Пам'ятник символізує спостережний пункт гетьмана Б. Хмельницького під час історичної битви під Жовтими Водами.	Пам'ятник присвячено учасникам битви під Жовтими Водами 29 квітня - 16 травня 1648 р.

23.		Пам'ятник Івану Сірку	30.05.1993 р.	Майдан Перемоги, м. Мерефа, Харківська обл.	В. Шконда	В. Шконда	Скульптурна композиція являє собою могутнє погруддя кошового отамана, трохи повернуте в бік. На постаменті міститься напис «Іван Сірко».	Серед дослідників існує версія, що селище Мерефа на Слобожанщині може бути батьківщиною Івана Сірка.
24.		Пам'ятник «Українським загиблим козакам»	09.09.1994 р.	м. Полтава, вул. Панянський бульвар	В. Білоус	В. Батурин В. Шевченко	На хресті – напис «Українським загиблим козакам» і знак «Всевидяче око». Масивна основа пам'ятника символізує могильний курган. На вершині кургану – козацький хрест як символ твердості віри і самовідданості козаків. Бунчуки біля підніжжя пам'ятника нагадують нащадкам про символи козацької	Пам'ятник присвячений українським козакам, які загинули під час Полтавської битви у Північній війні у 1700–1721 рр.

							влади. Герб Полтави часів правління Богдана Хмельницького знаходиться біля підніжжя хреста.	
25.		Пам'ятник Богдану Хмельницькому	1993 р.	Привокзальна площа, м. Хмельницький	В. Борисенко	М. Копила	Богдан Хмельницький зображений на коні у козацькому гетьманському одязі. У зігнутій до грудей правиці він тримає символ державної влади – булаву.	Пам'ятник було урочисто відкрито до Дня залізничника.

26.		Пам'ятник гетьману Мазепі	06.11.1994 р.	с. Мазепенці, міський сквер, Київська обл.	Є. Горбань	Є. Горбань	Бронзовий бюст гетьмана встановлений на гранітному п'єдесталі на якому викарбувані такі рядки: «А за віру хоч помрїть і вольностей бороніте» з дум самого Мазепи.	Перший в Україні та Європі пам'ятник гетьману Мазепі у Мазепинцях встановлений у родовому селі видатного українського державного діяча.
27.		Пам'ятний знак «Запорозьким козакам Кальміуської паланки»	1995 р.	м. Маріуполя, Козацький сквер неподалік від Драмтеатру, Донецька обл.	—	—	Композиція пам'ятного знака включає невеликий викладений гранітними плитами пагорб, на якому стоїть бетонний куб із барельєфними пам'ятними написами, печатками Запорізької Січі та місцевого її підрозділу на гранях.	Пам'ятний знак споруджено на місці фортеці Кальміуської паланки.

28.		Пам'ятник Максиму Залізняка	1995 р.	с. Медведівка, вул. Максима Залізняка, Черкаська обл.	—	—	Фігура Максима Залізняка, зображена по пояс. На постаменті також напис: «Максим Залізняка. Керівник народного повстання – Коліївщини. 1768р.». Ліва рука Максима Залізняка тримає його шаблю, а права притискує булаву до грудей. За поясом в козака видно пістоль. Голова Максима Залізняка трохи повернена ліворуч, а його суворий вираз обличчя свідчить про те, що він готовий зустріти ворога, погляд його направлений вперед.	Залізняка був родом із села Медведівки.
-----	---	-----------------------------------	---------	--	---	---	---	---

29.		Пам'ятник Антону Головатому	02.09.1999 р.	м. Одеса, Старобазарний сквер	А. Токарев	В. Чепелев	Композиція бронзової скульптури включає козака, який присів відпочити, позаду якого пасеться кінь, а зверху літає янгол.	Пам'ятник було відкрито до Дня міста Одеса.
30.		Пам'ятний знак Дмитру Вишневецькому	13.10.1999 р.	Національний заповідник о. Хортиця, Запорізька обл.	—	—	На першому плані зображений образ Вишневецького, а на другому плані зображена Запорізька Січ. В верхньому лівому куті напис: Дмитро Вишневецький – Байда 1516-1563», а в нижній частині вмонтована пам'ятна дошка: «Один з перших козацьких гетьманів України, який у 1554-1555 р. збудував на Малій Хортиці фортецю, започаткувавши Запорозьку Січ»	—

31.		Пам'ятник Петру Сагайдачному	19.05.2001 р.	м. Київ, Контрактова площа	В. Швецов, Б. Крилова, Е. Кунцевича, О. Сидорука	М. Жариков, Р. Кухаренко, Ю. Лосицького	Пам'ятник являє собою кінну фігуру, відлиту з бронзи, перед якою на землі встановлена гранітна плита з імям полководця і його гербом.	Пам'ятник знаходиться на Контрактовій площі, навпроти Києво-Могилянської академії, на території якої гетьман був похований 1622 р. (точне місце поховання втрачено). Пам'ятник споруджений на кошти спонсорів та благодійні внески земляків Сагайдачного - жителів села Кульчиці, Самбірського району Львівської області.
32.		Пам'ятник «Козак Мамай»	14.10.2001 р.	м. Київ, Майдан Незалежності, біля будинку Національної музичної академії.	В. Зноба, М. Зноба	В. Зноба, М. Зноба	Козак Мамай зображений тримаючи в руках бандуру. В народних легендах герой завжди зображувався зі шаблею, довгим чубом на оголеній голові та вусами тому всі ці	Відкриття пам'ятника було приурочено святу Покрови та дню українського козацтва.

							атрибути присутні і в композиції пам'ятника. За спиною у нього стоїть його вірний кінь.	
33.		Пам'ятник Івану Самойловичу	15.06.2003 р.	с. Ходорків, біля центального парку, Житомирська обл.	І. Зарічний	І. Зарічний	Бронзовий пам'ятник козака стоїть на гранітному постаменті на якому викарбувано надпис: «Іван Самойлович. Гетьман України. 1672-1687». Фігура козака зображена в гордій позі, Самойлович одягнутий у вишуканий костюм, а його ліва рука тримає булаву, правою рукою тримається за пояс, погляд у гетьмана впевнений і направлений вперед.	—

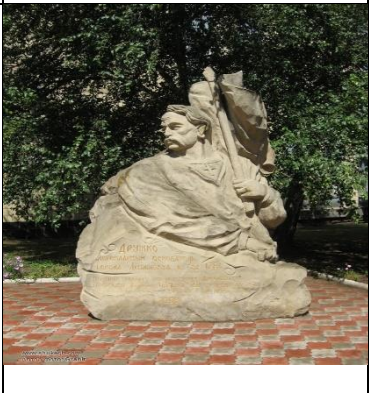
34.		Погруддя Івану Богуну	05.12.2003 р.	с. Кальник, центральна площа, Вінницька обл.	—	—	<p>Могутнє погруддя Богуна стоїть на кам'яному постаменті в яку вмонтовано граніту дошку на якій зображено герб України на верхній частині, в низу зображено герб села Кальник, а посередині між цими знаками викарбовано надпис: «Наказному Гетьману України полковникові Кальницько-Вінницького полку Івану Богуну. Слава козацька – вічно живе! 1651 – 2003» праворуч від напису на дошці зображено також козацькі атрибути – спис, шабля, бойовий барабан.</p>	—
-----	---	-----------------------	---------------	---	---	---	--	---

35.		Пам'ятник «Захисникам кордонів Вітчизни всіх поколінь»	26.05.2004 р.	м. Київ, Площа перед Адміністрацією ДПСУ	В. Медведів, А. Родіонов, Ю. Багаліки	Ю. Лосицький	Згідно краєзнавчих досліджень, скульптори наплутали з пропорціями коня — створюється враження, що козак, символ захисників кордонів, сидить на поні, або вершник підвівся на стременах, проте їх немає.	Вважається одним із перших пам'ятників у незалежній Україні, присвячений прикордонникам. Монумент знаходиться на місці, де кілька століть тому розташовувався неприступний вал, що служив захистом Києву.
-----	--	--	---------------	--	---------------------------------------	--------------	---	---

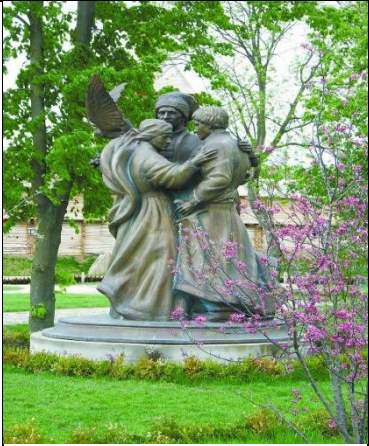
36.		Пам'ятник жертвам Батуринської трагедії 1708 р.	10.04.2004 р.	м. Батурин, Чернігівська обл.	М. Обезюк	А. Гайдамака	Пам'ятник являє собою 11-метровий хрест з лабрадориту, на якому розміщена скульптура «Розп'яття Ісуса Христа», виконана із бронзи, а з протилежної сторони хреста, на лабрадоритовій вставці теракотового кольору міститься ікона «Богоматір з Немовлям» в терновому вінку.	Пам'ятник занесено до переліку пам'яток національного значення. Відкриття пам'ятника відбулося у велику суботу перед Великоднем. Пам'ятник встановлено на місці Цитаделі Батуринської фортеці, яка стала останнім пристановищем для дітей і жінок під час штурму міста у листопаді 1708 р. Тут вони прийняли мученицьку смерть. Після офіційного відкриття пам'ятника було перепоховано прах козаків та мешканців біля меморіалу, що стали жертвами Батуринської трагедії.
-----	---	---	---------------	-------------------------------	-----------	--------------	---	--

37.		Пам'ятник «Засновникам Харкова»	23.08.2004 р.	м. Харків, на розі проспектів Незалежності та Науки	З. Церетелі	–	Композиція пам'ятника складається з вершника, який сидить на коні і тримає у руці спис, щит, за плечима лук і сагайдак зі стрілами. Пам'ятник викликав багато нарікань щодо занадто пишного вигляду коня (заплетена грива, підстрижений хвіст) та невластивого для козаків XVII ст. костюма і озброєння.	Відкриття пам'ятника було приурочене до 350-ї річниці від заснування Харкова. За основу композиції пам'ятника був обраний образ козака з марки XIX ст. Кошти на спорудження пам'ятника надали міські бізнесмени та політики.
-----	--	---------------------------------	---------------	---	-------------	---	--	--

38.		Погруддя Данилу Апостолу	18.06.2006 р.	с. Великі Сорочинці, вул. Гоголя, Полтавська обл.	М. Цись, В. Чопенко	М. Цись, В. Чопенко	Бюст гетьмана Лівобережної України стоїть на постаменті, на якому зображено герб роду Апостолів, поряд з постаментом стоїть брила на якій розміщено скульптурні зображення козацьких атрибутів: кобзи, шаблі, фляги та порохівниці.	Президент України Віктор ЮЩЕНКО відкрив пам'ятник гетьману України Данилу Апостолу. Скульптурна композиція розташована поблизу Спасо-Преображенської церкви де похований сам гетьман Данило Апостол. Цікавим фактом є те, що ця церква була зведена безпосередньо за його кошти при його житті.
-----	--	--------------------------	---------------	---	---------------------	---------------------	---	---

39.		Пам'ятник «Миргородським козакам від нащадків»	28.10.2007 р.	м. Миргород, сквер «Козацька слава», вул. Українська, Полтавська обл.	Д. Коршунов	Д. Коршунов	Пам'ятник зображає кремезного козака, який має два пістолети прикріплені до поясу та люльку у руці, а збоку видніється прикріплена до поясу шабля. На нижній частині скульптури видно напис: «Від нащадків для Миргородських козаків».	Місто було домівкою Миргородського козацького полку з 1625 до 1785 р.. Цей полк здобув відому славу за час визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, а його місцевий полковник Данило Апостол був обраний гетьманом Лівобережної України. З метою збереження козацької історії, у Миргороді було вирішено побудувати пам'ятник козацькій славі.
40.		Пам'ятник «Козак Дружко»	12.09.2008 р.	м. Дружківка, вул. Соборна 16, Донецька обл.	Ю. Топуз	В. Федоренко, Ю. Артемів	Першим, що кидається в око так це матеріал з якого виготовлена скульптура – камінь-пісковець. Сама ж пам'ятка являє собою глибу в якій вирізьблено фігуру козака Дружка, який	Відкриття пам'ятника стало, безумовно, однією із значних подій в історичній хроніці міста. Згідно джерел, легендарний козак Дружко заснував сторожевий пункт на березі Торця

							тримає в лівій руці прапор, а на шії в нього зображено хрестик. На монументі є ще напис в правій нижній частині: «Дружко. Легендарний засновник міста Дружківка в році 1781. Пам'ятник закладений по ініціативі голови Гнатенко В.С. і голови спортивного клубу «Святогор» Артемова Ю.В. 2008 р.»	для захисту від набігів татар. Але дослідники зазначають, що це не доведена теорія, тому дану постать не можна вважати засновником міста.
41.	 A photograph of a stone monument to Matviy Hyniak. The monument features a relief sculpture of a man in a coat, holding a staff. Below the sculpture is a plaque with the name 'Матвій ХИЖНЯК' in gold letters. The monument is set on a stone base with some flowers at its base.	Пам'ятник Матвію Хижняку	2009 р.	м. Павлоград, вул. Центральна, Дніпропетровська обл.	—	—	Скульптура Хижняку досить не пропорційна – голова об'ємна, а тулуб плоский. Постать одягнена у жупан на голе тіло, що стирчить із граніту, сам чоловік нагадує людину, яка перенесла лютий голодомор.	Скульптура досить розкритикована в самому місті так і поза його межами, авторів даного монументу підозрюють в плагіаті ідеї скульптури.

42.		Пам'ятник «Сини, мої соколи»	22.01.2009 р.	Майдан Гетьманської слави, м. Батурин, Чернігівська обл.	М. Мазур, Б. Мазур	М. Мазур, Б. Мазур	Скульптурна композиція презентує жінку (мати) та двох молодих козаків (синів). Жінка немовби зустрічає своїх синів після довгої розлуки. Також елементом композиції є птах, що збирається сісти на гілку калини.	Пам'ятник символізує єдність Правобережної та Лівобережної України. Матір обіймає своїх синів та благословляє їх на вірну службу Батьківщині.
-----	---	------------------------------	---------------	--	--------------------	--------------------	--	---

43.		Пам'ятник «Молитва за Україну»	22.01.2009 р.	м. Батурин, історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Чернігівська обл.	М. Мазур	М. Мазур	<p>Пам'ятник складається зі скульптурної групи з п'яти постатей українських гетьманів, в часи яких Батурин був столицею України: Дем'яна Многогрішного, Івана Самойловича, Івана Мазепи, Пилипа Орлика та Кирила Розумовського. Всі вони зібралися навколо столу і разом роздивляються мапу України. Скульптурна композиція символізує єдність помислів гетьманів про соборність України. Композицію доповнює фігура Божої Матері.</p>	<p>Робота над скульптурною композицією почалася в 2008 р. і збіглася з річницею присвоєння Батурину статусу міста (до цього вважався селом міського типу). Урочисте відкриття пам'ятника відбулося в День соборності України.</p>
-----	--	--------------------------------	---------------	---	----------	----------	--	---

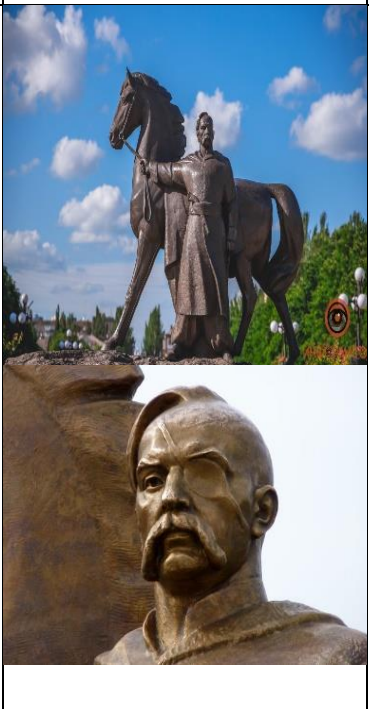
44.		Погруддя Івану Виговському	11.07.2009 р.	Сквер біля будинку культури, с. Шаповалівка, Сумська обл.	Ю. Медвідь	В. Биков	<p>Погруддя гетьмана встановлено на п'єдесталі з глиби кварциту, на п'єдесталі закріплена металева табличка у вигляді грамоти із зображенням гетьманських атрибутів: металевого кованого герба та булави. На грамоті міститься напис: «Гетьман України – Іван Виговський». На тильному боці погруддя міститься напис: «Установлено у 2009 році з нагоди 350 річниці перемоги українського війська під проводом гетьмана Івана Виговського в Конотопській битві».</p>	<p>Погруддя встановлено з нагоди 350-ї річниці перемоги українського війська під проводом гетьмана Івана Виговського в Конотопській битві.</p>
-----	---	----------------------------	---------------	---	------------	----------	--	--

45.		Пам'ятний знак на честь 350-річчя перемоги в Конотопській битві	11.07.2009 р.	с. Шаповалівка, Сумська обл.	М. Мазур, Б. Мазур	В. Биков	<p>Пам'ятний знак являє собою встановлену на низькому постаменті художню композицію з козацьких шабель, що розрубують щит, і символізує перемогу козацької зброї над супротивниками. Унизу постаменту розміщено напис: «Тут кувалася слава української зброї! Установлено на честь 350 річниці славетної перемоги війська гетьмана Івана Виговського в Конотопській битві».</p>	Пам'ятний знак присвячено 350-й річниці перемоги українського війська під проводом гетьмана Івана Виговського в Конотопській битві.
-----	---	---	---------------	------------------------------	--------------------	----------	---	---

46.		Пам'ятник Івану Мазепі	21.08.2009 р.	м. Чернігів, вул. Преображенська 6,	Г. Єршов	В. Павленко	Пам'ятник являє собою бронзове погруддя гетьмана на білій мармуровій колоні. У руках Мазепа тримає булаву. На постаменті пам'ятника прикріплено фамільний герб Івана Мазепи.	Ще в 1998 році автор погруддя Г. Єршов створив його, але не було можливості встановити його більше 10 років. Коли влітку 2009 року з'явилась така можливість, вирішено було встановити пам'ятник до Дня Незалежності України але церемонію відкриття погруддя І. С. Мазепи було перенесено на 3 дні раніше від запланованої та проведено за участю місцевої влади. Встановлення скульптури викликало неоднозначну реакцію деяких представників населення.
-----	---	------------------------	---------------	-------------------------------------	----------	-------------	--	---

47.		Пам'ятник Івану Гонті	24.10.2009 р.	При в'їзді в м. Христинівка в парку Івану Гонті, Черкаська обл.	В. Сулими	В. Сулими	Статуя козака стоїть на постаменті, що символізує курган. Нижче міститься пам'ятна табличка з ім'ям гайдамака та написом, що свідчить про його належність до м. Христинівка. У руці козак тримає булаву, якою вказує ніби на все місто вітаючи гостей Христинівки, іншою рукою тримається за свою шаблю, за пазухою має пістоль, а біля його ніг стоїть гармата.	Скульптуру урочисто відкрили до Дня Українського козацтва. Перший пам'ятник Гонті в Україні.
-----	---	-----------------------	---------------	---	-----------	-----------	--	--

48.		Пам'ятник Івану Сірку	2010 р.	м. Покров, вул. Центральна 44. Дніпропетровська обл.	—	—	Бронзовий пам'ятник із написом: «Кошовий отаман Війська Запорізького Іван Дмитрович Сірко». Скульптура Сірка зображена в русі, ніби він іде вперед дивлячись кудись у бік. Рука ліва тримається за шаблю яка підперезана до поясу, а права рука децю дивно виглядає (ніби козак хоче взяти м'яча). За поясом в нього видніється пістоль і козацька булава.	—
-----	---	-----------------------	---------	--	---	---	--	---

49.		Пам'ятник Йосипу Гладкому	15.10.2010 р.	м. Запоріжжя, вул. Дніпровська 33А	В. Філатов	В. Філатов	Бронзовий пам'ятник показує кошового отамана в парадному генеральському мундирі та владній художній стилістиці.	Пам'ятник викликав неоднозначну реакцію через своє художнє оформлення, яке нагадує пам'ятники радянського часу.
50.		Пам'ятник «Козак Кривий Ріг»	28.05.2011 р.	Металургійний район Кривого Рогу, площа Молодіжна, поруч з будівлею Криворізької міської ради, Дніпропетровська обл.	О. Васякін	—	62-тонний монумент складається із двох частин: бронзової скульптури козака, який тримає за вуздечку коня та масивного постаменту, який вироблено з моноліту залізної руди з криворізького кар'єру.	Модель пам'ятника було створено 1991 р. Однак у зв'язку з браком коштів пам'ятник був встановлений лише через 20 років.

51.	 	Пам'ятник Пилипу Орлику	28.06.2011 р.	м. Київ, перетин вулиць Пилипа Орлика та Липської	А. Куш	О. Стукалов	Пам'ятник складається з двох частин. Перша – статуя гетьмана, а друга – різноманітна козацька атрибутика та присвятний напис. Гетьман зображений у багатому вбранні XVIII ст., лівою рукою спирається на тумбу з паперами і булавою, а в правій руці тримає перо. На постаменті пам'ятника встановлено родовий герб гетьмана.	Пам'ятник був встановлений до 15-ї річниці прийняття Конституції України. Пилип Орлик є автором документа «Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького» 1710 р., який вважають першою українською Конституцією козацьких часів. Пам'ятник зображує гетьмана під час підписання документа.
-----	--	-------------------------------	---------------	--	--------	-------------	---	---

52.		Пам'ятник Івану Глобі	29.09.2012 р.	Центр м. Глобине, Полтавська обл.	В. Шулик, Д. Коршунов, В. Голуб	В. Шулик, Д. Коршунов, В. Голуб	<p>Козак стоїть на невеликому постаменті на якому з центральної сторони розміщена табличка з гербом міста, а також трішки вище вмонтована меморіальна дошка з надписом: «Іван Якович Глоба військовий писар Запорозької Січі, легендарний засновник м. Глобине».</p> <p>Глоба розміщена в самісінькому центрі місті, він дивиться на все місто ніби спостерігає за всім, що в ньому відбувається.</p>	Пам'ятник було споруджено на честь останнього генерального писаря Січі, який, можливо, заснував місто Глобине.
-----	---	-----------------------	---------------	-----------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---	--

53.		Пам'ятник Козаку Мамаю	14.10.2012 р.	смт. Рокині, вул. Шкільна, Волинська обл.	В. Шолудько	В. Шолудько	Скульптура Мамая зроблена зі звичайного каменю, в його звичному образі з бандурою, шаблею та іншими звичайними для нього атрибутами. На задньому плані зображено коня, але його важко помітити, і здається, що скульптор не приділяв цій деталі особливої уваги при роботі.	—
54.		Пам'ятник Петру Калнишев- ському	23.10.2012 р.	смт. Недригайлів, вул. Комінтерна, Сумська обл.	П. Дроздовський	А. Гайдамак	Козацький полководець з'являється в образі вершника. Калнишевський одягнутий в тривіальну амуніцію козаків, в нього на плечах присутній плащ який ніби розвіюється на вітру, але динаміка проглядається слабо, в правій руці отаман	Встановлене присвячене до 320-річчя з дня народження останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського.

							тримає бойове знамена яке також намагалися зробити динамічним, але порівнюючи з плащем вийшло набагато краще.	
55.		Пам'ятник Юрію Кульчицькому	22.10.2013 р.	м. Львів, на площа Данила Галицького	Р. Кикта	В. Сколозdra, П. Сколозdra	Композиція пам'ятника складається з фігури Ю. Кульчицького у козацькому вбранні, який сидить поруч з мішком, з якого висипаються кавові зерна, що перетворюються в монети. Поруч знаходиться родовий герб із присвятними написами.	Пам'ятник встановили коштом львівської кавової фабрики «Галка». Ю. Кульчицький довгий час жив на Запорозькій Січі, але після цього потрапив у турецький полон. Саме там він призвичаївся до кави. Згодом козак переїхав до Відня, де активно розвивав культуру пиття кави.

56.		Пам'ятник «Козак Переможець»	21.08.2015 р.	м. Київ, біля Центрального управління СБУ на вул. Володимирській, 33	—	—	Козак-воїн верхом на коні долає двоголового дракона, який уособлює образ зла, що наступає на сході України. Козак і дракон стоять на постаменті у формі карти України.	Пам'ятник відкрили напередодні Дня Незалежності України. Він присвячений всім захисникам незалежності України – учасникам війни в Донбасі. Це знак сили і мужності українського народу в боротьбі за свою незалежність.
57.		Пам'ятник Петру Сагайдачному	22.08.2015 р.	Гімназична набережна, м. Харків	В. Луцак	В. Луцак	П. Сагайдачний зображений з розпростертими руками на високому облицьованому чорним мармуром постаменті, за поясом в гетьмана булава, яка служить нагадуванням його високого соціального статусу і значної ролі в українській історії. Нижче відтворено хвилі, які обвивають статую гетьмана.	Пам'ятник було споруджено у 2008 р. у Севастополі. Після анексії Криму Росією навесні 2014 р. його було демонстративно демонтовано. На прохання міської влади Харкова пам'ятник було забрано з Криму та встановлено у місті.

58.		Пам'ятник Козаку Мамаю	24.08.2015 р.	м. Краматорськ, вул. Богдана Хмельницького, сквер ім. Шевченка, Донецька обл.	В. Гутиря	В. Гутиря	Козак сидить ніби на виступі граючи на бандурі, але це скоріше виглядає ніби він її просто обіймає, біля нього зображена його шабля, а під самою композицією є наступний надпис: «Або воля козака або доля собача».	Хоча скульптура має велике значення для духовного самовизначення народу, виникає враження, що на її створенні хотіли заощадити. Це проявляється у виборі матеріалу для композиції - Мамай був виготовлений з інкерманського вапняку, який колись був привезений скульптором з Криму. Тоді цей матеріал був досить дешевим, оскільки використовувався для будівництва корівників.
-----	---	---------------------------	---------------	--	-----------	-----------	---	--

59.		Пам'ятник Деркачу	14.10. 2015 р.	м. Дергачі, вул. Залізнична, Харківська обл.	С. Гурбанов	С. Гурбанов	<p>На площі стоїть пам'ятник, що складається з постаменту та статуї козака, виготовленої з бронзи. У фронтальній частині постаменту розміщена бронзова табличка з написом: «Засновник міста козак Деркач 1660». Статуя зображує козака у традиційному одязі, який наближений до образу, що міститься у гербі міста Дергачі. У правій руці статуї знаходиться спис, під вістрям якого закріплений прапор України. У лівій руці статуї на рівні поясу — шабля, під поясом закріплений мушкет.</p>	<p>Основою для створення пам'ятника був герб міста Дергачі, затверджений рішенням Дергачівської міської ради VI сесії XXIII скликання від 9 липня 1999 року. Козак Деркач є легендарною, а не історичною постаттю, і досі не знайдено жодних документальних підтверджень його існування.</p>
-----	---	-------------------	----------------	--	-------------	-------------	---	--

60.		Пам'ятник Залізняка і Гонті	21.11.2015 р.	м. Умань, Черкаська обл.	І. Гончар,	І. Зарічний	Пам'ятник презентує історичний момент зустрічі під Уманню Гонти і Залізняка, які, сидячи на конях, тримають шаблі вгору руків'ями. Під скульптурою встановлений сферичний купол зі стелами і вінком, на якому викарбовано цитату Павла Тичини: «Я єсть народ, якого Правди сила ніким звойована ще не була!»	Пам'ятник встановлено до дня святого Михайла.
-----	--	-----------------------------	---------------	-----------------------------	------------	-------------	--	---

61.		Пам'ятник Івану Мазепі	07.05.2016 р.	м. Полтава, Соборний майдан	М. Білик	В. Шевченко	<p>Унікальність полтавського пам'ятнику Мазепі полягає в тому, що це єдиний пам'ятник гетьману в Україні і навіть світі, де його зображено в повний зріст, бо зазвичай це лише погруддя.</p>	<p>У 2009 р. пам'ятник був готовий і його мали встановити у жовтні на Покрову. Але тодішнє керівництво міста доклало всіх зусиль, щоби завадити цьому. І лише у жовтні 2015 р. на Покрову полтавчанам презентували бронзовий пам'ятник Івану Мазепі. Офіційне ж відкриття відбулося у травні 2016 р. за участі Президента України П. Порошенка та Патріарха Української православної церкви Філарета.</p>
-----	---	------------------------	---------------	-----------------------------	----------	-------------	--	---

62.		Пам'ятник Козаку Мамаю	27.07.2016 р.	Козацький сквер, м. Каховка, Херсонська обл.	Р. Плієв	Р. Плієв	Козак Мамай зображений кременем чоловіком в своєму класичному образі. Він сидить на невеликому кам'яному пагорбі, а біля його ніг стоїть глечик з трьома тарілками, ліворуч лежить його шабля.	Ідея встановлення пам'ятника належить Каховському козацькому товариству. Кошти на виготовлення та встановлення статуї були надані місцевими меценатами.
63.		Пам'ятник Козаку Мамаю	14.10.2016 р.	м. Кривий Ріг, парк Героїв, Дніпропетро- вська обл.	В. Токар	В. Токар	Мамай сидить у незвичній для себе позі. Мамай перестав грати, переклав праву руку і взявся за шаблю. Позаду в нього порохівниця з герба Кривого Рогу	Майстер дуже уважно ставився до виготовлення пам'ятника, що дозволило йому створити колоритний твір із своїм підтекстом. Виявилось, що бандура, яку тримає Мамай, символізує слово та віру, а шабля у його іншій руці є необхідною для захисту цієї віри.

64.		Пам'ятник Івану Сірку	03.06.2017 р.	Козацький сквер, м. Каховка, Херсонська обл.	—	—	Статуя гетьмана зображена в традиційному для козачої старшини одязі, до грудей він притискає гетьманську булаву, за поясом видніється пістоль, а лівою рукою він тримається за шаблю. Погляд гетьмана спрямований у бік річки Дніпро.	Іван Сірко неодноразово завойовував турецьку фортецю Іслам-Кермен, руїни якої знаходяться на дні Каховського водосховища. Відкриття пам'ятника відбулося під час козацької тризни, присвяченої ліквідації Запорізької Січі у 1775 р.
65.		Пам'ятник Івану Сірку	23.08.2017 р.	м. Харків, Бурсацький узвіз	О. Рідний	О. Рідний	Бронзова статуя кошового отамана стоїть неначе на валу фортеці, у руці він тримає прапор із зображенням першого герба Харкова. Поруч стоїть гармата.	Відкриття пам'ятника було приурочено до святкування 26-ї річниці Незалежності України. На втілення ідеї пам'ятника знадобилося 6 років. Кошти на спорудження пам'ятника надали міські бизнесмени та політики.

**Етнофестивалі в Україні, присвячені репрезентації культури козацької доби
(станом на грудень 2022 р.)**

№	Назва та фото фестивалю	Мета	Спонсори	Місце проведення	Роки проведення
1.	<p data-bbox="174 464 703 496"><u>«Спас на Хортиці» («Запорозький Спас»)</u></p> <p data-bbox="161 879 658 943"><i>(Фото козаків які були представлені на заході «Спас на Хортиці»)</i></p> <p data-bbox="161 1300 689 1364"><i>(Традиційний козацьке бойове мистецтво «спас»)</i></p>	<p data-bbox="748 464 1189 863">Спрямований на репрезентацію традиційного козацького бойового мистецтва «спас» та популяризацію козацьких традицій серед української громадськості. Цей фестиваль дозволяє учасникам та глядачам ознайомитись з різними техніками та прийомами спасу, а також дізнатись більше про історію козацтва та його внесок у формування української культури.</p>	<p data-bbox="1218 464 1601 624">Відбуваються за державної підтримки, але також передбачає залучення коштів приватних, зокрема закордонних, меценатів.</p>	<p data-bbox="1628 464 1832 528">м. Запоріжжя, Верхня Хортиця</p>	<p data-bbox="1924 464 2096 496">1997-2019 рр.</p>

2.	<p style="text-align: center;"><u>«Гайдамаки»</u></p> <p><i>(Одна із демонстрацій козацької військової справи)</i></p>	<p>Основною метою фестивалю є сприяння поширенню любові до історії України та її захисників серед населення країни. Організатори заходу намагаються досягти цієї мети шляхом демонстрації козацьких звичаїв та бойового мистецтва.</p>	<p>Відбувається за підтримки братства козацького бойового Звичаю «Спас» та мецената та засновника фестивалю В. Васильчук.</p>	<p>м. Київ, о. Труханов</p>	<p>2008-2011 рр.</p>
----	--	--	---	-----------------------------	----------------------

3.	<p align="center"><u>«Живий Вогонь»</u></p> <p><i>(Приклад офіційної емблеми фестивалю на афіші)</i></p> <p><i>(Один із основних і традиційних вогняних шоу на фесті)</i></p> <p><i>(Виставка козацької зброї)</i></p>	<p>Фестиваль охоплює різноманітні аспекти традиційної культури, включаючи відтворення купальського обряду Поділля, відродження козацьких звичаїв та демонстрацію бойових мистецтв.</p>	<p>Відбувається за підтримки Український культурний фонд та Вінницька ОДА.</p>	<p>с. Якушинці, Вінницька обл.</p>	<p>2009-2021рр.</p>
----	--	--	--	--	---------------------

4.	<p style="text-align: center;"><u>«Кульчиці Фест»</u></p> <p><i>(Приклад офіційної афіши)</i></p> <p><i>(Хода козаків на конях)</i></p> <p><i>(Виступи народних музикальних колективів)</i></p>	<p>Мета фестивалю: відродження, збереження, популяризація національних традицій, вшанування і збереження пам'яті про видатних земляків Франца-Юрія Кульчицького і Гетьмана Петра Сагайдачного, козацьких ватажків Івана Сулими та Марка Жмайла. Зміст фестивалю протягом всього його існування змінювався несуттєво.</p>	<p>Відбудеться за підтримки Львівської ОДА.</p>	<p>с. Кульчиці, р. Дністер Львівської обл.</p>	<p>2010-2019рр.</p>
----	--	--	---	--	---------------------

5.	<p align="center"><u>«Покрова на Хортиці»</u></p> <p align="center"><i>(Приклад офіційної афіши)</i></p> <p align="center"><i>(Традиційні змагання на шаблях)</i></p> <p align="center"><i>(Всі учасники фестивалю були одягнуті в традиційний козацький одяг)</i></p>	<p>Мета фестивалю полягає в розвитку козацьких традицій, популяризації національних культурних здобутків серед широких верств населення, збереження історико-культурної спадщини українського народу.</p>	<p>Відбудеться за підтримки Міністерства культури України, обласного бюджету.</p>	<p>м. Запоріжжя заповіднику «Хортиця», на території історико-культурного комплексу «700-літній Запорозький Дуб»</p>	<p>2010-2021рр.</p>
----	--	---	---	---	---------------------

6.	<p align="center"><u>«Богданові звитяги»</u></p> <p align="center"><i>(Офіційний логотип фестивалю)</i></p> <p align="center"><i>(Козацькі забави разом з Василем Верстюком)</i></p>	<p>Мета фестивалю полягає у відродженні та розвитку історичних, культурних традицій українського козацтва. Також звертається особлива увага на виховання патріотизму, національної гідності та поваги до знакових подій української історії.</p>	<p>Відбувалося за підтримки логістичної компанії «Захід Ресурс» та ТзОВ «Яблуневий дар». Організаторами свята стали Городоцька райдержадміністрація, Городоцька районна рада, Городоцька міська рада.</p>	<p>м. Городок, Львівська обл.</p>	<p>2011 р.</p>
----	---	--	---	---------------------------------------	----------------

7.	<p><u>«Україна – земля козаків»</u></p> <p>(Місце проведення фксту – козацьке селище «Мамасва Слобода» в Києві)</p>	<p>Українсько-польський фестиваль який репрезентує середньовічну українську та польську культури через пісні, танці, стравами та військові традиції.</p>	<p>–</p>	<p>Козацьке селище «Мамасва Слобода», м. Київ</p>	<p>2012-2013рр.</p>
8.	<p><u>«Козацька Варта»</u></p> <p>(Головний логотип фестивалю)</p> <p>(Фото із учасниками святкування)</p>	<p>Міжнародний фестиваль історичної реконструкції, що надає Борисполю можливість повернутись у часи славетної козащини та показати наживо історію України.</p>	<p>До організації фестивалю залучені майстри, які представлятимуть свої витвори і проводитимуть безкоштовні майстер-класи. Свою військово-патріотичну підготовку покажуть «Боривітер» і «Ратоборець». Залучені інститути освіти для дорослих та обдарованої дитини, психологи, спеціалісти з профорієнтації.</p>	<p>м. Борисполь, Київська обл.</p>	<p>2013-2017рр.</p>

9.	<p style="text-align: center;"><u>«Kozak Fest»</u></p> <p><i>(Демонстрація військового мистецтва козацтва)</i></p> <p><i>(Наметове містечко і саме місце проведення фестивалю «KOZAK Fest»)</i></p>	<p>Фестиваль пов'язаний із бойовими звитягами Богдана Хмельницького, а саме його перемогою над Річчю Посполитою у битві під Жовтими Водами у 1648р. Святкування проводиться задля увіковічення пам'яті про ці історичні події.</p>	<p>За підтримки Ю. Берези (український військовий, підприємець та політик), СК «Дніпро – 1» та штабу національного захисту Дніпропетровської області.</p>	<p>Околиці с. Жовтоолександрівк, Дніпропетровської обл.</p>	2014-2021р.
----	--	--	---	---	-------------

10.

«Дике поле. Шлях до Європи»*(Народні танці біля головної сцени)**(Місце проведення фестивалю – заповідник «Кам'яні могили»)**(«Козацькі забави»)*

Метою заходу є презентація історичних реконструкцій різних епох України, збереження історичної спадщини та популяризація української культури та традицій. Також захід має на меті надати можливість відвідувачам насолоджуватися мистецтвом та розвагами, що пов'язані з історією України, а також забезпечити платформу для спілкування та обміну досвідом між учасниками та гостями фестивалю.

Кожен рік у фестивалю були різні спонсори. Наприклад, за його історію підтримували більш ніж 20 громадських і мистецьких організацій, об'єднань та проектів. З інформації, що надана, не відомо, чия безпосередня підтримка забезпечила проведення цього фестивалю.

Штучне водосховища поблизу с. Назарівка, Український степовий природний заповідник «Кам'яні Могили», Донецька обл.

2016-2021рр.

11.	<p><u>«Підкова козацької слави»</u></p> <p><i>(Одяг учасників в фестивалю)</i></p> <p><i>(Демонстративні козацькі бої)</i></p> <p><i>(Пам'ятник з нагоди 360-річчя підписання Гадяцького договору відкритий в 2018 р. з рамках фестивалю)</i></p>	<p>Мета історико-культурного етнофестивалю полягає в збереженні та популяризації козацької культури та історії, а також у відтворенні колориту козацького життя для відвідувачів. Фестиваль присвячений історичній події - Гадяцькому договору 1658 р., який підписаний на території Полтавщини, тому проведення фестивалю на цій самій території має символічне значення.</p>	<p>Відбувається за підтримки Гадяцької міської ради та її депутатів.</p>	<p>с. Червоний Кут, Полтавська обл.</p>	<p>2016-2021рр.</p>
-----	--	--	--	---	---------------------

12. «Bogdan Fest» (або «Богдан Хмельницький – народження держави»)

(Учасники фестивалю)

(Кінна хода на честь свята)

(Козацькі змагання в межах фесту)

Головним завданням фестивалю є розвиток козацьких традицій, популяризація національних культурних здобутків серед широких верств населення, збереження історико-культурної спадщини українського народу. Культурно-мистецькі заходи, що організуються в межах фестивалю, формують цілісний культурно-інформаційний простір, сприяють створенню україномовного культурного продукту та зміцнюють позитивний імідж регіону.

—

м. Нікополь,
Дніпропетровська
обл.

2016-2018рр.

13.

«Козацькі пісні»

(Один із колективів який виступав на фестивалі «Козацької Пісні»)

(Одна з локацій фестивалю)

(Фестиваль відбувається біля скульптури Козака Мамає)

Основною метою та завданням фестивалю є охорона, збереження, відродження та популяризація історично-культурного пласту козацького пісенного мистецтва Дніпропетровщини, як важливої складової нематеріальної культурної спадщини людства.

Відбувається за підтримки міських депутатів Кривого Рогу, а зокрема міського голови Ю. Вілкула.

м. Кривий Ріг,
Дніпропетровська обл.

2017-2021рр.

14.	<p><u>«Стежками козацької слави. Глухів 2017»</u></p> <p><i>(Офіційна афіша заходу)</i></p> <p><i>(Козаки в Глухові)</i></p>	<p>Мета заходу – відродження національних традицій та культури, обрядів, співів, історії, популяризація української мови, вивчення багатой духовної спадщини українців.</p>	<p>Захід відбувся за підтримки: Глухівської міської ради, Міжнародної Федерації Бойового Гопака, Гурту бойового козацького вишкілу «Стрибожі правнуки», Військово-патріотичний рух «Джура».</p>	<p>м. Глухів, Сумська обл.</p>	<p>2017 р.</p>
-----	---	---	---	--------------------------------	----------------

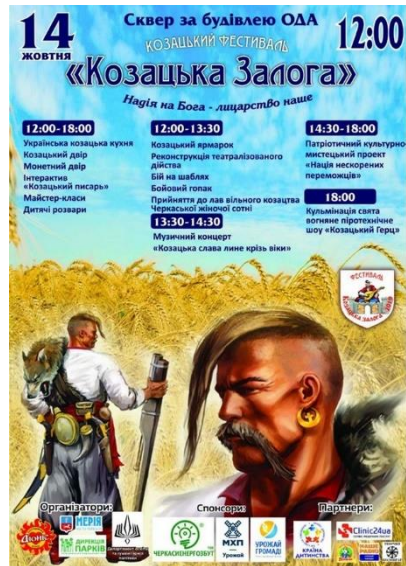
15.	<p><u>«Батозька битва»</u></p> <p><small>І Всеукраїнський фестиваль "Батозька битва-365 років" в с. Четвертинівка, Тростянецький р-н, Вінницька обл. 03.06.2017</small></p> <p><i>(Урочиста хода на початку фестивалю)</i></p> <p><i>(Одна із демонстрацій «козацьких забав фестивалю)</i></p>	<p>Відродження національної самосвідомості та збереження історико-культурної спадщини Вінницького регіону. Вшанування традицій боротьби за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України та національно-патріотичного виховання дітей і молоді.</p>	<p>Відбувся за підтримки ТОВ «Вінницька птахофабрика», народний депутат України М. Кучер та ГО «Соціальний центр МХП», депутати Вінницької обласної Ради Г. Мазур та І. Хміль, СТОВ ім. Б. Хмельницького.</p>	<p>с. Четвертинівка, Вінницька обл.</p>	<p>2017-2019рр.</p>
-----	---	--	---	---	---------------------

16.	<p>«Булава»</p> <p><i>(Офіційний логотип фестивалю)</i></p> <p><i>(Демонстрація бойового «Спаса»)</i></p>	<p>Під час фестивалю відбувся перший у історії чемпіонат Київської області з «Українського рукопашного бою «Спаса»», де, окрім наших спортсменів, взяли участь бійці з різних дисциплін, таких як греплінг, рукопашний бій, комбатдзюцу та бразильський джиуджицу.</p>	—	с. Калинівка. Київська обл.	2018-2019рр.
-----	--	--	---	--------------------------------	--------------

17.	<p>«Шабля» «ЖЕ ПРЕЗ ШАБЛЮ МАЄМ ПРАВО» ІВАН МАЗЕПА</p> <p>БАТУРИНФЕСТ</p> <p><i>(Офіційний логотип фестивалю)</i></p> <p><i>(Хода учасників фестивалю)</i></p>	<p>Метою фестивалю є сприяння вихованню в української молоді та формування демократичної та правової свідомості, що базується на глибокому вивченні історії Гетьманщини. Крім того, метою є залучення максимальної кількості представників громадянського суспільства до глибокого вивчення історії Гетьманства, державотворення та народних традицій.</p>	<p>Відбувся за підтримки батуринської міської ради ОТГ та Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця».</p>	<p>м. Батурин, Чернігівська обл.</p>	<p>2018-2021рр.</p>
-----	--	--	--	---	---------------------

18.

«Козацька залога»

(Офіційна афіша фестивалю)

(Театралізовані виступи козаків)

Метою заходу було продемонструвати козацькі традиції і культуру українського народу, зокрема через виставку зброї, театралізовані дійства та музичні виступи, а також надати можливість відвідувачам побачити і спробувати традиційну українську їжу. Організатори фестивалю також можуть мати за мету збільшення туристичного потоку до регіону та привернення уваги до культурної спадщини України.

—

м. Черкаси

2019 р.

19.	<p><u>«Чарівна симфонія козацтва»</u></p> <p><i>(Офіційний логотип фестивалю)</i></p> <p><i>(Танцювальні виступи)</i></p>	<p>Фестиваль присвячений композитору П. Чайковському, рід якого походить з Омельника. Прадід композитора був сотенним козацької сотні Миргородського полку, а дід народився у Троїцькому, колишня Фрунзівка, Глобинського району, вчився в Києво-Могилянській академії, де змінив прізвище Чайка на Чайковський.</p>	<p>Фінансування фестивалю забезпечував відділ культури, туризму та інформаційної роботи виконавчого комітету Омельницької сільської ради Кременчуцького району Полтавської області.</p>	<p>с. Омельник, Полтавської обл.</p>	<p>2019-2021рр.</p>
-----	--	--	---	--	---------------------

20.

«Козацькі барви»

(Офіційна афіша фесту)

(Демонстрація козацьких бойових вмінь)

Збереження та просування нематеріальної культурної спадщини українського козацтва, включаючи звичаї, обряди, фольклор, виконавське мистецтво та регіональні особливості, з метою підвищення її значущості в суспільстві та привернення уваги до джерел української культури. Метою також є вивчення та представлення фольклору, обрядів, традиційних побутових танців, виконавського мистецтва, традиційного народного костюму українського козацтва.

Відбувся за підтримки громадської організації «Творче козацьке об'єднання «Козацькі Барви»».

м. Новомосковськ,
Дніпропетровської обл.

2021р.

АНОТАЦІЯ

Репрезентація культурної спадщини козацької доби в монументальних місцях пам'яті та фестивалях в Україні (1991–2022 рр.)

Монументальні місця пам'яті та етнофестивалі, які репрезентують спадщину козацької доби, мають важливе значення для збереження історичної пам'яті та культурної спадщини України. Вони є важливим елементом націотворення, відображаючи важливість козацької епохи в історії українського державотворення. Такі монументальні місця пам'яті виконують низку функцій, серед яких можна виділити патріотичне виховання, формування національної свідомості та підвищення інтересу до культури та історії країни.

Метою роботи є дослідження характерних особливостей репрезентації культурної спадщини козацької доби в Україні на прикладі вивчення тематичних монументальних місць пам'яті та фестивалів на козацьку тематику.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації даних про монументальні місця пам'яті та фестивалі в Україні, що репрезентують культурну спадщину козацької доби, а також створені відповідного каталогу.

Методологічною основою дослідження стали історико-порівняльний, історико-топологічний та аналіз індукції. Під час дослідження було сформовано каталог пам'яток та фестивалів, присвячених козацькій добі. Крім того, були використані методи та підходи культурної антропології та візуальної історії, зокрема семіотичний підхід.

Ключові слова: монументальні місця пам'яті, фестивалі, культурна спадщина, козацька доба.

ABSTRACT

Representation of the Cultural Heritage of the Cossack Era in Monumental Places of Memory and Festivals in Ukraine, 1991-2022

Monumental places of memory and ethno-festivals, which represent the heritage of the Cossack era, are important for the preservation of historical memory and cultural heritage of Ukraine. They are an important element of nation building, reflecting the importance of the Cossack era in the history of Ukrainian state formation. Such monumental places of memory perform a number of functions, among which one can highlight patriotic education, formation of national consciousness and increasing interest in the country's culture and history.

The purpose of the work is to study the characteristic features of the representation of the cultural heritage of the Cossack era in Ukraine using the example of studying the thematic monumental memorial sites and festivals on the Cossack theme.

The scientific novelty of the study consists in the systematization of data on monumental places of memory and festivals in Ukraine, representing the cultural heritage of the Cossack era, as well as the creation of a corresponding catalog.

Historical-comparative, historical-topological and induction analysis became the methodological basis of the research. During the research, a catalog of monuments and festivals dedicated to the Cossack era was created. In addition, the methods and approaches of cultural anthropology and visual history, in particular the semiotic approach, were used.

Keywords: monumental places of memory, festivals, cultural heritage, Cossack era.